

KARJÄÄRIÕPETUS

Aineraamat põhikooliõpetajale

2010

Haridus- ja Teadusministeerium

INNOVE
Edukas ja Põhine Põhikooli Sisseastumine

eksamikeskus

Valdkonnaraamat on koostatud Haridus- ja Teadusministeeriumi tellimusel ning rahastamisel.

Koostaja: Elukestva Õppe Arendamise Sihtasutus Innove karjääriteenuste arenduskeskus
Keeletoimetaja: Jaana Viires Ad Altum tõlkebüroo
Sisutoimetaja: Mare Lehtsalu ja Einike Pilli
Fotod: SA Innove korraldatud kunstikonkursi „Minu tulevane töö“ parimateks hinnatud õpilastööd

Autoriõigus: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus
ISBN: 978-9949-9118-2-0

Saateks

Käesolev aineramat aitab koolil kavandada karjääriõpetuse ainet ja toetab karjääriõpetuse õpetajaid töökavade koostamisel.

Aineraamatu esimene osa keskendub karjääriõpetuse teoreetilistele alustele.

Teises osas on kirjeldatud õppeprotsessi ja aine sisu peamisi rõhuasetusi ning jagatud soovitusi õppemeetodite valikuks ja hindamiseks. Aineraamatus on ülevaatlilikult ja praktiliste näidetena antud juhiseid selle kohta, kuidas kujundada riiklikus õppekavas nõutud üldpädevusi ja mil moel lõimida karjääriõpetust muude õppeainete ning tunnivälise tegevusega. Ideid oma töö kavandamiseks leiavad siit raamatust nii klassiõpetaja, aineõpetaja, klassijuhataja, kooli karjäärikoordinaator, koolipsühholoog kui ka kõik teised pedagoogid.

Aineraamatu on koostanud kogemustega karjäärikoordinaatorid, pedagoogid ja karjääriteenuste eksperdid, sh karjääriteenuste erialaliidu – Karjäärinõustajate Ühingu liikmed. Soolise võrdõiguslikkuse teema avamiseks oleme koostööd teinud Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskusega.

Suur tänu kõigile, kes aitasid kaasa aineraamatu valmimisele!

Mare Lehtsalu, SA Innove karjääriteenuste arenduskeskuse karjääriõppe juhtivspetsialist

Einike Pilli, Tartu Ülikooli õppimise ja õpetamise arenduskeskuse konsultant

SISUKORD

SISSEJUHATUS KARJÄÄRIÕPETUSSE	5
KARJÄÄRIÕPETUSE TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	8
Karjääriteooriad karjääriõpetuses	8
Tõhusa õppimise pedagoogilised lähtekohad	11
Õpitulemuste hindamise teoreetilised lähtekohad	14
ÕPPEPROTSESS	16
Karjääriõpetuse õppeprotsessi kirjeldus	16
Õppeaine põhiteemad ja alateemad ning nende olulised aspektid	29
Õppesisu ja õpitulemuste vahelised seosed	34
Õpitulemuste saavutamist toetav õppekeskkond	35
Millest on vaja lähtuda karjääriõpetuse õppemeetodite valikul	37
Karjääriõpetuses enamkasutatavad õppemeetodid varasema kogemuse näitel	41
Töömaailma tutvustamine meditsiinivaldkonna näitel	47
Soovitusi hindamiseks karjääriõpetuses	49
Kujundava hindamise põhimõtete rakendamine karjääriõpetuse ainetundides	51
Soolise võrdõiguslikkuse teema karjääriõpetuse õppeaines	57
LÕIMING	59
Kuidas karjääriõpetus toetab riiklikus õppekavas sätestatud üldpädevuste kujunemist	59
Karjääriõpetuse lõimingu võimalused ainevaldkondadega	62
Praktilised lõimingu võimalused karjääriõpetuse tundides	65
Praktilisi näiteid kooli ja piirkondliku teavitamis- ning nõustamiskeskuse koostöövõimalustest	67
SOOVITATAV KIRJANDUS	70
KASULIKUD VIITED	70
<i>Lisa 1: Karjääriõpetuse õpitulemuste seos üldpädevustega</i>	

SISSEJUHATUS KARJÄÄRIÕPETUSSE

Mare Lehtsalu, SA Innove karjääriteenuste arenduskeskuse karjääriõppe juhtivspetsialist

Karjääriõpetus

Karjääriõpe koosneb kooli õppekavas mitmest osast: karjääriõpetuse valikaine ja läbiv teema „Elukestev õpe ja karjääri planeerimine“, lõimituna karjäärinõustamise ja -infovahendamise teenustega.

Karjääriõpetust on valikainena mitmes Eesti koolis õpetatud juba palju aastaid. Tõsi, seda õppeainet on nimetatud erinevalt: karjääri planeerimine, karjääri kujundamine jne. Samas on nii õppesisu kui ka õppe-eesmärgid olnud ligilähedaselt samad, mis on kirjas aastal 2010 kehtima hakanud riikliku õppekava karjääriõpetuse ainekavas. Riiklikusse õppekavasse on see aine võetud esimest korda ja mitte põhi-, vaid valikainena. Samas võib väita, et määrus seab karjääriõpetuse üheks prioriteetseks valikaineks, kuivõrd valikainete pakkumisel on koolil palju võimalusi ka ilma riikliku õppekava juurde kuuluva ainekavata. Karjääriõpetus on õppeaine, mis kujundab õpilases teadlike karjääriotsuste tegemiseks vajalikud teadmised, oskused ja hoiakud.

Miks on karjääriõpetus tähtis

Tehnoloogiate areng ja ootamatud muutused – need on märksõnad, mis iseloomustavad tänapäeva ühiskonda. Olukordi, seisundit ühiskonnas, mille kohta saab öelda, et kõik on kindlalt paigas, jääb aina vähemaks. Tulevikku prognoosida on keeruline. Kindel on vaid üks: muutumine on pidev ja etteaimamatu. Riikide edu või ebaedu oleneb aga järjest enam inimeste haridustee ja tööeluga seotud otsustest ning teadlikest valikutest – karjäärivalikutest. Karjääriõppe tähtsust ja selle kvaliteedi tagamise vajalikkust on Eestis aasta-aastalt enam teadvustatud.

Valikuvabadusega kaasneb vastutus. Põhikooli lõpetaja seisab silmitsi oma elu esimese karjäärivalikuga. See on tema esimene samm suurema vastutuse poole, see on kodaniku vastutus: õigus ja kohustus leida parim rakendus tööelus. Noore inimese jaoks on tõeline proovikivi jõuda selgusele oma unistuse teostamise võimalikkuses. Kuidas panustada ühiskonda parimal moel, olles ka ise rahul ja õnnelik?

Praegune noor ei ole kammitsetud ootusest, et keegi teine saaks või peaks tema eest langetama elutähtsad otsused ja pakkuma talle selget vastust küsimustele, kes temast kujuneb, mis teda elus õnnelikuks teeb, kas eelistada elus tööd või tasakaalu ja mis tööala talle kõige paremini sobib. Õpilane vajab eeskuju nende isiklike tööriistade valmistamiseks, mis tal aitaksid kogu elu kestel teadlikke ja tarku otsuseid langetada. Karjääriõpetuse kaudu saab kool tõhusalt toetada õpilasi elutee juhtimiseks vajalike hoiakute, teadmiste ja oskuste kujundamisel.

Karjääriõppest laiemas tähenduses

Karjääriõpe on korraldatud teoreetiline ja praktiline õpe, mille raames õpilane omandab karjääri planeerimiseks vajalikud oskused ja teadmised ning elukestvaks õppeks valmisolekut soodustava hoiaku.

Karjääriõppe keskmes on karjääri mõiste. Tänapäevase maailmakäsitluse kohaselt on igal inimesel karjäär. See on haridus- ja tööalane edenemine kõigi elurollide omavahelises kooskõlas. Kiiresti arenevas maailmas peab iga inimene olema suuteline tööturu muutustele paindlikult reageerima, nendeks valmis olema. Valmis olla võimaldab adekvaatne enesehinnang, maailmas toimuvate

protsesside mõistmine ja elukestvas õppes osalemine. Tänapäeval on oluline, et õpilane saaks kujundada karjääri planeerimiseks vajalikud baastadmised ja oskused üldhariduslike õpingute osana.

Nii põhikooli kui ka gümnaasiumi riikliku õppekava kohaselt on karjääriõppe kohustuslikuks komponendiks kõige laiemas tähenduses läbiv teema „Elukestev õpe ja karjääri planeerimine”. Kui vaadelda, mis üldpädevusi selle teema käsitlemisega taotletakse, on lihtne märgata, kuivõrd suures osas need toetavad üldiste õppe- ja kasvatusesmärkide saavutamist.

Võib tekkida põhjendatud küsimus, et milles seisneb konkreetselt karjääriõppe ülesanne. Vastus peitub rõhuasetuses. Õpilane kujundab adekvaatset minapilti kogu õppeprotsessi vältel. Karjääriõppe toel kujundab ta aga arusaama, kuidas eneseanalüüsi kasutada karjääriotsuste langetamisel. Kui õpilane teadvustab oma huvid, kalduvused, väärtushinnangud jne, räägib see tema üldisest küpsusest. Karjääriõppe ülesanne on suunata õpilast kasutama neid enesekohaseid oskusi ja teadmisi just oma tulevase karjääri kavandamisel. Õige haridustee valimise huvides on õpilase jaoks väga oluline tutvuda kogu õppeprotsessi jooksul eri õppeainete raames mitmete ametitega, saada teadmisi tööst laiemalt ja selle kohta, kuidas ainevaldkondade tundmine ning konkreetsete ainealaste teadmiste tase on seotud võimaliku tulevase tööga.

Klassiõpetajate ja aineõpetajate panuse mõju õpilaste karjäärivalikule ei tohi alahinnata. Ometi on see vaid üks aluseid, mille najal hakkab õpilane karjääriõppe raames tutvuma teadlike karjääriotsuste langetamisel arvestatavate teguritega.

Nagu kogu õppeprotsess, laieneb ka karjääriõppe avatud õppekeskkonda: oma mõju on meedial, koolivälisel tegevusel ja suhtel, väga olulist rolli mängivad perekond ning sõbrad. Suhtlemist, käitumist, otsuste langetamist, enda proovilepanekut elusituatsioonides, pingutust ja eduelamusi – kõike seda ei saa lahutada karjääriõppest tema kõige laiemas tähenduses.

Läbiva teema „Elukestev õpe ja karjääri planeerimine” käsitlemise kaudu kõigis ainetundides ja muudes õpitegevustes **teadvustab** õpilane endale karjääriotsustega seotud põhiküsimused ning teemad. Karjääriõpetuse valikaine raames saavutatud õpitulemused ja vajaduse korral täiendav karjäärinõustamine ning karjääriinfoteenus võimaldab noorel kujundada piisava **teadlikkuse iseendast ja oma karjäärivõimalustest**. See on eeldus, mis lubab langetada iseseisvaid karjääriotsuseid ja neid ka ellu viia.

Karjääriõpetus on väga õppijakeskne ja individuaalset lähenemist võimaldav õppeaine. Seepärast on siinjuures oluline õppijat märgata ja toetada ning luua talle õppimis- ja arengutingimused. Üks läbiv eeldus edukale karjääriõpetuse ainele on riskimist ja eneseavamist toetav õppekeskkond, milles õppijat julgustatakse leidma oma teed ja uskuma, et selle tee leidmine on võimalik.

Soovime toimetajatena ka kõigile selle olulise valikaine õpetajatele: proovige ja otsige, kuni leiate just endale omase ning õppija jaoks kõige tähendusrikkama viisi karjääriõpetuse valikainega suhestuda. Soodustagu käesolev raamat seda protsessi!

Head lugemist ning rõõmu ja edu õpilaste toetamisel!

KARJÄÄRIÕPETUSE TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

Karjääriteooriad karjääriõpetuses

Piret Jamnes Fontes PMP OÜ partner

Karjäärinõustajate Ühingu liige

Karjääriõpetust planeerides ja korraldades on asjakohane paralleelselt järgida teoreetilisi paradigmasid kahes dimensioonis:

1. karjääriteooriatega seotud paradigmad,
2. arengupsühholoogia alused.

Karjääriteooriatega seotud paradigmade tundmine aitab valida õige lähenemise raamistiku, mis vastab töömaailma vajadustele ja olukorrale ning arvestab sotsiaalmajanduslike mõjuritega nii globaalsel kui ka lokaalsel tasandil (Herr, 1998).

Arengupsühholoogia tundmine võimaldab pakkuda igale vanuseastmele jõukohaseid ja aktuaalseid teemasid ning valida nendega tegelemiseks asjakohased meetodid.

Mõned autorid (näiteks Super ja Ginzberg) on need kaks teoreetilist dimensiooni ühendanud, kirjeldades inimese karjääriarengu või karjääriküpsuse etappe ning nende etappidega seotud põhiküsimusi ja rõhuasetusi.

Karjääriteooriate paradigmad

20. sajandi peamiseks karjäärinõustamise paradigmadeks võib nimetada sobivuse (*matching*) paradigmat ja arengu (*developmental*) paradigmat.

90-ndatel aastatel hakkas reaktsioonina töömaailma kiirele arengule levima ka uus, kolmas, konstruktivistlik ehk narratiivne paradigma (Jamnes & Väli, 2009). Viimane vastandus alguses jõuliselt eelnevatele paradigmadele (eriti sobivuse paradigmale). Kerkisid esile sellised karjääriteoreetikud nagu Richardson, Savickas, Peavy, Amundson, Spangar jt.

Tänapäeva karjääriõpetuses kasutatakse elemente kõigist kolmest, kuid peamine põhimõtete raamistik on pärit siiski viimasest ja kõige ajakohasemast paradigmast.

Sobivuse paradigma nimetus tuleneb selle eesmärgist – leida ideaalne sobivus inimese ja töö vahel.

Seda lähenemist iseloomustavad järgmised teoreetilised seisukohad (Peavy, 2002):

1. Iga inimese jaoks on olemas sobivaim töö või tegevusala.
2. Iga töö (elukutse) jaoks on olemas teatud isiksuseomaduste kogum, mis tagab parima soorituse.
3. Elukutsevalik on teadlik, loogiline protsess, mis on enamasti ühekordne otsus.

Sobivuse paradigma teatud elemente rakendatakse tänapäeval näiteks esimeste oluliste karjääriotsuste tegemise juures, kus püütakse enda ja oma võimaluste analüüsi käigus leida sobivaim eriala või valdkond. Selleks kasutatakse sageli John Hollandi teoorial põhinevaid küsimustikke, mille abil jagatakse inimesi kuude kategooriasse: Realistlik, Intellektuaalne, Artistlik, Sotsiaalne, Ettevõtlik, Konventsionaalne (Holland, 1985). Erinevalt eelmise sajandi lähenemisest eeldatakse sealjuures aga, et ühele inimesele võib sobida väga palju tegevusalasid ning et ka teatud hulga elukutsete välistamine on juba edenemine.

Tänapäeva karjääriõpetus pole enam keskendunud ühekordsele kutsevalikule, vaid selle **eesmärk on kujundada analüüsi- ja otsustusvõimelisi inimesi, kes tulevad toime kiiretempolises ja pidevalt muutuv töömaailmas**. See eeldab kõige uuemast, **konstruktivistlikust paradigmat** pärit põhimõtete ja meetodite kasutamist. Tänapäeva inimene peab olema ette valmistatud teadlike karjääriotsuste tegemiseks ning elukestva õppe keskkonnas toimimiseks. (Vähämöttönen, 1998). Sobivusotsuse tegemise asemel keskendutakse tähenduse leidmisele - *match making vs meaning making*, võttes arvesse inimese isiklikku kogemust holistilises perspektiivis (Savickas, 2008; Patton, 2008). Ka karjäärinõustamises kasutatakse aktiivse kaasamise meetodeid, mis on eelkõige suunatud probleemilahendusele ja nõustatava elukvaliteedi parandamisele (Amundson, 2010; Peavy, 2002). Testide osakaal väheneb (Peavy, 2002).

Arengu paradigma haakub kahe eelnevaga väga hästi, kuna eeldab, et inimesed muutuvad ja arenevad ning sellega seoses arenevad ja muutuvad nii nende eeldused kui ka vajadused. Näiteks Donald Superi tõdemus, et inimese kutse-eelistused, kompetentsid ja mina-kontseptsioon muutuvad aja jooksul (Super, 1980), pole kaotanud aktuaalsust ja kehtib praeguseni.

Karjääriteooriate sidumine vanuseastmetega

Asjasse mittesüvenenud inimestelt on aeg-ajalt ikka kostnud arvamusi, et algklassiõpilastega pole mõtet karjääriteemadest rääkida või et karjääriplaneerimine on mõttetu tegevus. Küllap see nii ongi, kui sellega tegeldakse ilma eakohaseid iseärasusi arvesse võtmata. Seetõttu on ealiste iseärasuste ja karjääriteemade seose tundmine pedagoogide jaoks hädavajalik.

Donald Superi *life-span*'i teooria (Super, 1980) keskendub karjääriküpsuse arengule läbi viie tsükli:

- kasv (4.–13. eluaasta – huvide jms. väljakujunemine),
- uurimine (14.–24. eluaasta – erinevate tegevuste proovimine ja elukutsevalik),
- väljakujunemine (25.–44. eluaasta – pädevuse saavutamine valitud valdkonnas),
- säilitamine (45.–65. eluaasta – taseme säilitamine või edasiarendamine),
- eraldumine (pärast 65. eluaastat – tööelust kõrvalejäämine).

Ta kirjeldas ka iga tsükli juurde kuuluvaid põhiküsimusi, mille edukas lahendamine võimaldab sujuvalt liikuda järgmisele tasandile. Tänapäeval ei seostata neid tsükleid nii rangelt vanuseastmetega ning eeldatakse, et alates teatud tasemest võivad tsüklid karjäärivalikutega seonduvalt (olulisi karjäärivalikuid tehakse mitu korda elus) korduda.

Põhikoolis veelgi kasutatavamad on Eli Ginzbergi 1940-ndatel aastatel esimest korda avaldatud elukutsevaliku etapid (Ginzberg *et al*, 1951), mis laias laastus kehtivad praeguseni:

- fantaasiastaadium (3.–10. eluaasta);
- proovistaadium (11.–17. eluaasta) koos huvide, võimete, vajaduste ja väärtuste perioodiga;
- realistlik staadium (alates 18. eluaastast).

See arengupsühholoogial põhinev teooria kirjeldab näiteks muuhulgas, millal laps hakkab seostama oma huvisid ja võimeid oma tegevusega, mis vanuses peaks noor inimene võimalikult palju asju järele proovima ja katsetama, et enda jaoks sobivat tegevust ära tunda, ning mis vanuses mõjutavad kaaslased noorte valikuid kõige rohkem. Sellest lähtuvalt saab kavandada karjääriõpetuse rõhuasetusi ja õpitegevusi, millega põimuvad teadmised ühiskonnast ja töömaailmast ning toimetulekuoskuste kujunemine. Nii saab luua eeldused karjääriõpetuse oodatavate õpitulemuste saavutamiseks ning muuta õppeprotsessi õpilaste jaoks huviäratavaks ja jõukohaseks.

Eri riikides töötatakse välja üha uusi karjääriõppe raamatuid, edasi arenevad ka karjääriteooriad. Jätkuvalt püütakse leida ühendavat silda klassikalise ja uue nõustamise vahel (Patton&McMahon, 2006), julgustatakse inimesi loobuma teoreetilisest planeerimisest ning tegelema selle asemel oma vajaduste, eesmärkide ja karjääri- ning enesejuhtimisega. Narratiivne lähenemine enesekonstrueerimisele võimaldab tulevikus inimestel sobitada tööd nende eluga, mitte ennast tööga. Oluliseks muutub isikliku missiooni olemasolu, mis aitab suunda leida ja hoida (Savickas, 2008). Inimest käsitletakse kui iseuuenevat ja iseorganiseeruvat süsteemi (Patton&McMahon, 2006).

Siiski keskenduvad kaasaegsed karjääriõppe materjalid endiselt kolmele põhiteemale (Perry & VanZandt, 1998):

1. kes ma olen (enda tundmaõppimine);
2. kuhu ma lähen (võimaluste kaardistus ja analüüs);
3. kuidas ma sinna saan (otsustamise, planeerimise ja toimetulekuoskused).

Neid põhiteemasid eakohase lähenemise ja kaasaegse karjääriteooria põhimõtete valguses käsitledes ongi võimalik toetada tänapäeva kiiresti muutuvast töömaailmast toimetuleva inimese kujunemist

Kasutatud kirjandus

Amundson, N. E. (2010). Aktiivne kaasamine. Karjäärinõustamine: olemine ja tegemine. Elukestva Õppe arendamise Sihtasutus Innove, Tallinn.

Ginzberg, E.; Ginsburg, S.; Axelrad, S.; Herma, J. (1951). Occupational Choice: An approach to a general theory. Columbia University Press, New York.

Herr, E. (1996). Toward the Convergence of Career Theory. Savickas, M. L.; Walsh, W. B. (ed., 1996). Handbook of Career Counselling Theory and Practice. Davies-Black Publishing, Palo Alto, California.

Holland, J.L. (1985). Making Vocational Choices: A Theory of Vocational Personalities and Work Environment. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Jamnes, P.; Väli, M. (2009). Karjäärinõustamine. Nõustaja käsiraamat. Elukestva Õppe arendamise Sihtasutus Innove, Tallinn.

Patton, W. (2008). Recent Developments in Career Theories: The Influence of Constructivism and Convergence. Savickas, M. L.; Walsh, W. B. (ed., 1996). Handbook of Career Counselling Theory and Practice. Davies-Black Publishing, Palo Alto, California.

Patton, W.; McMahon, M. (2006). Constructivism. What does it mean for career counselling? McMahon, M.; Patton, W. (ed., 2006). Career Counselling. Constructivist approaches. Routledge Taylor & Francis Group, London and New York.

Peavy, R. V. (2002). Sotsiodünaamiline nõustamine. Abiks praktikule. SA Eesti Kutsehariduse Reform.

Perry, N.; VanZandt, Z. (1998). Focus on the Future. A Career Development Curriculum for High School Students. Soros Foundation, New York.

Savickas, M.L. (2008). Helping People Choose Jobs: A History of the Guidance Profession. Athanasou, J.; Van Esbroeck, R. (ed.) International Handbook of Career Guidance. Springer Science + Business Media B.V.

Super, D.E. (1980). A Life-Span, Life-Space Approach to Career Development. Journal of Vocational Behavior, 16.

Vähämöttönen, T. (1998). Reframing Career Counselling in Terms of Counsellor-Client Negotiations. An Interpretive Study of Career Concepts and Practice. University of Joensuu Publications in Social Sciences.

Tõhusa õppimise pedagoogilised lähtekohad

Einike Pilli Tartu Ülikooli õppimise ja õpetamise arenduskeskuse konsultant

Väljundipõhine õppekavareform on õppija- ja õppimiskeskne. Seepärast ei lähtuta ainekava koostamisel enam mitte sellest, mida õpetaja õpetab või teeb, vaid sellest, mida õppija õppeprotsessi lõpuks on omandanud. Selliselt seatud õppijakeskseid eesmärke nimetatakse õpitulemusteks ehk õpiväljunditeks. Kogu õppeprotsess tuleneb sellest, kuidas aidata õppijatel õpitulemusi saavutada: õppesisu tuleneb õpitulemuste kesksetest teemadest ja õppemetoodika lähtub õpitulemustes sõnastatud verbidest, olgu need siis seotud teadmise, mõistmise või rakendamisega. Hindamisel on keskseks küsimus „Kuidas me teame, et õpitulemused on omandatud?“.

Selle muudatuse rakendamine pole kerge, sest pikka aega on tehtud teisiti. Käesolev raamat aitab läheneda karjääriõpetuse ainele õppijakeskselt ja nii, et õpitulemused saaksid kõige paremini omandatud.

Alljärgnev pedagoogilisi lähtekohti käsitlev sissejuhatus koosneb kahest osast: kõigepealt keskendutakse sellele, mis on tõhus õppimine, ning seejärel kirjeldatakse õppeprotsessi keskseid elemente ja nendevahelisi seoseid.

Milline on tõhus õppimine

Õppekava ja selle osad – ainekavasid – koostatakse alati tulevikule mõeldes: õppekava hakatakse kasutama tulevikus ja selle kaudu omandatud veel kaugemas tulevikus. Sellepärast on esimene küsimus õppimise tõhususest seotud sellega, milliseid pädevusi on kõige enam vaja maailmas, milles tänased ja homsed õppijad elama hakkavad.

Pakun mõned ideed.

1. Elukestva õppe pädevus. See tähendab eelkõige oskust infot leida ja selekteerida, tõlgendada ning kriitilise meelega sellest õppida. Kusjuures infoallikateks on üha enam peale raamatute ja teatmeteoste ka arvutis leiduv ühetasandiline teave ning inimsuhetes, sh sotsiaalse meedia kaudu jagatav. Karjääriõpetuse seisukohalt tähendab see, et tööturu võimaluste hetkeülevaate tegemise kõrval õpitakse tööturul toimuvat kriitiliselt analüüsima ja ehk isegi võimalikke muutusi ette aimama.
2. Loovus ja ettevõtlikkus. Püsivad töökohad asenduvad üha enam projektipõhiste ettevõtlusvormidega, erialad tekivad ja kaovad. Selles kontekstis eeldab tõhus õppimine ja õpetamine kiiret reageerimisvõimet, proaktiivset hoiakut ning loovate lahenduste leidmist. Õppeprotsessi kavandades tuleb küsida, kes juhib õppeprotsessi, kas õppijatel on võimalust harjutada iseseisvust, algatada tegevusi ning ise valida ja otsustada, milline on parim tulemus nende jaoks.
3. Paindlikkus ja pingetaluvus. Maailm, milles elame praegu ja tulevikus, ei ole enam hästi etteennustatav – ei töökohtade, majandusliku turvalisuse ega ka mitte elukohtade poolest. Üha enam eestlasi on sunnitud kolima töökoha järel, ületama selleks riigipiire ja tulema toime väljakutsetega, mis tekivad sellega seotult pereelus ja psüühikas. Sellest ei saa otse järeldada, et õppeprotsessis peaks olema palju pinget, küll aga tuleks harjutada kohanemisvõimet ja edastada õpilastele selge sõnum selle kohta, et intelligentsuse keskne tunnus on kohanemisvõime.
4. Eetilisus ja lugupidamine endast teistsuguse suhtes. Väärtuskasvatusest on saanud moeteema ja ilmselt põhjusega. Maailmas, kus ühine üldine arusaam eetikast piirdub põhimõttega „peaasi, et sa teisele kurja ei tee“, jääb palju inimese enda otsustada. Mida arvata moslemitest ja mustlastest? Kuidas suhtuda oma linna vaestesse ja viletsatesse? Kui

palju tarbida ja kui palju loodust säästa? Need on vaid mõned küsimused, mis lõppkokkuvõttes mõjutavad inimese elukvaliteeti ehk seda, kas ta kasvab hoolivaks ja lugupidavaks või märkab vaid iseenda heaolu ning arusaamu.

Nende tulevikupädevuste loetelu võiks ilmselt jätkata, aga õppeprotsessi seisukohalt on oluline, et õppesisu kõrval toetavad ka õppemeetodid seda, mida õppijatel tulevikus vaja on.

Teine keskne küsimus tõhusa õppimise seisukohalt on, kuidas arvestada õppiva inimese mälu töötamisega.

Järgnevalt pakun mõned olulised seaduspärasused.

1. Mällu jõudmiseks tuleb õpitavat märgata ja väärtustada. Inimese tähelepanu on enamikul juhtudel valiv ja mitte kõike ei märgata ega jäeta meelde. Peale selle on õppijad erinevad: ühele sobib paremini kuuldu kaudu õppimine, teine eelistab näha ja kolmas ise teha. Kasulik on rakendada mitut tajukanalit korraga. Õppeprotsess on tõhus vaid juhul, kui õpitav haakub õppijate huvide, eelistuste ja vajadustega.
2. Inimese mälu töötab seostamise põhimõttel. Seepärast saab tõelisest õppimisest rääkida vaid juhul, kui varasemad teadmised seostuvad õppeaines õpituga, kui ainevaldkonna pädevused seostuvad selle rakendamisvõimalustega ning kui õppeained koos neid läbivate teemadega haakuvad õppija jaoks üheks loogiliseks tervikuks. Õppekava tavaline probleem on see, et ta eristab teadmise tervikuid, mitte ei ühenda neid. Seepärast on uuendatud õppekavas üha enam rõhku pandud lõimimisele. Edukas õppeprotsessis toimub seostamine ja sünteesimine mitmel tasandil.
3. Mälus talletatud infot leiame üles ehk meenutame nende seoste kaudu, mille abil oleme õpitu meelde jätnud. Lihtsalt teoreetilise infona ära õpitud teadmised ei seostu hiljem kuigi kergesti, kui inimene peab praktilisi küsimusi lahendama. Seepärast on tõhusa õppimise seisukohalt oluline, et õpitav ei jääks abstraktseks, vaid imiteeriks päris elu nii palju, kui võimalik. Veel parem oleks, kui õpitaks autentses keskkonnas – näiteks õppekäikudel ja kohtumistel.
4. Inimese mälu võime õpitavat vastu võtta ja töödelda on piiratud. Kui õppeprotsess on üle koormatud, siis on õpitulemused kehvemad kui mõõdukamate õpieesmärkide puhul. „Parem vähe ja paremini“ on õppeprotsessi kavandamise kuldreegel. Howard Gardner soovitab valida välja õppeaine seisukohalt kõige olulisemad kontseptsioonid, siis neid mitmel viisil esitada ning lasta õppijatel neid ka mitmel viisil demonstreerida. Ta hoiatab, öeldes: „Aine läbivõtmine on mõistmise kõige suurem vaenlane.“

Kui õpitav on mõistlikult kavandatud, siis tuleb arvestada veel sellega, et mitte ainult meeldejätmise pole õppimise seisukohalt oluline protsess, vaid ka meeldetuletamine. Kuna inimese võime oma psüühikas mõtteid töödelda on piiratud, soovitatakse õppeprotsessis kasutada mõtlemise nähtavaks ja kuuldavaks muutmisel mitut vahendit: mõistekaarte, ajurünnakut, ettekandeid ja üksteisele õpitu kohta näidete toomist (kui nimetada vaid mõningaid võimalusi).

Eelnimetatud põhimõtetega on uuendatud õppekava koostades vähem või rohkem arvestatud, kuid sellest ei piisa. Kui need põhimõtted ei ole õpetajate juhtivaks arusaamaks, siis jäävad õppekavasse sisse kirjutatud seosed ja eesmärgid poolikuks: kirjutatud õppekava on vaid baas, millele õpetatud õppekava ja õpitud õppekava tuginevad.

Õppeprotsessi kesksed elemendid ja nendevahelised seosed

Väljundipõhises lähenemises on kesksel kohal õppija omandatu, mida kirjeldatakse õppeprotsessi lõpu seisuga. Õppekava ehitatakse üles nii, et kõigepealt lepitakse kokku, milline peab olema kas põhikooli või gümnaasiumi lõpetaja. Seejärel otsustatakse, millal milliseid õpitulemusi tuleb omandada. Õppides liigutakse ülevalt alla, st suurematest tervikutest väiksemate poole.

Karjääriõpetuse valikaine õpitulemused jagunevad omakorda teemadeks, millel on juba väiksema mahuga õpitulemused. Õnnestunud õppekavaarenduse puhul saab teemade õpitulemusi kokku liites üldistades kokku õppeaine õpitulemused.

Õpitulemused on õppeprotsessi kõige olulisem ehitusmaterjal. Õppijale seatud eesmärgina on just õpitulemused see alus, millest tuletatakse õppesisu, õppe- ja hindamismetoodika ning sõnastatakse nõuded õpikeskkonnale. Seepärast on ka käesoleva raamatu õppeprotsessi tabelis ([vt teine veerg](#)) õpitulemused kõige olulisemas rollis: nad on aluseks kõigile teistele otsustustele.

Õpitulemuste puhul on oluline meeles pidada järgmist.

1. Kirja pannakse kavandatud õpitulemused, mis tuleb kõikidel õppijatel õppeprotsessi lõpuks omandada. See on õppeprotsessi kõige olulisem sisu koos kirjeldusega, mil viisil see sisu peab olema omandatud, ehk õpitulemuse verbidega. Näiteks „teadvustab oma huvisid, võimeid ja oskusi“ väljendab nii sisu (õpilase huvid, võimed ja oskused) kui ka seda, kuidas sisu omandatakse (teadvustab). Õpitulemuse verb on hiljem heaks vihjeks õppe- ja hindamismeetodite valikul. Peale kavandatud õpitulemuste omandavad õppijad ka muid teadmisi ja oskusi ning see on hea ja loomulik protsess. Kavandatud õpitulemuste eripära on see, et nende omandamist tuleb formaalõppe protsessis ka hinnata.
2. Õpitulemused kirjeldavad õppija pädevuste (teadmiste, oskuste ja/või hoiakute) seis õppeprotsessi lõpus. Seepärast peab õpitulemuste iseloomustamisel kasutama verbe, mis kirjeldavad tulemust, mitte protsessi.
3. Õpitulemused peaks peale teadmise sisaldama ka keerukamaid kognitiivseid protsesse ja rakendamist. Näiteks „seostab“, „hindab“, „analüüsib“, „rakendab“, „võrdleb“ jm on kolmandas kooliastmes igati sobivad õpitulemuste kirjeldamise verbid.
4. Õpitulemused peavad olema saavutatavad ja hinnatavad. Põhikooli riiklik õppekava sätestab, et põhikooli õppekavas on õpitulemused kirjeldatud heal tasemel. See jätab võimaluse, et mõnel õppijal jääb õpitulemustest veidi puudu (hinde 3 puhul), teised aga ületavad selle hea taseme (hinde 5 puhul).
5. Õpitulemusi peaks olema neli kuni kuus. Sõltumata eesmärgistatava õppeprotsessi mahust ei tasu õpitulemusi kavandada rohkem kui kuus. Muidu muutub raskeks nii nende hoomamine kui ka hindamine. Mida mahukama õppesisu eesmärgistamisega on tegu, seda kõrgem peab olema õpitulemuste üldistamisaste.
6. Õpitulemuste ülepaisutamise viga tuleb vältida. Õpitulemuste sisu peab olema keskmise õppija poolt omandatav. Etteantud aeg peab andma võimaluse õpitavasse süveneda, seepärast pole mõistlik liiga suuri eesmärgi püstitada. Pigem tuleb küsida, mis on see kõige olulisem, mis kindlasti tuleb omandada.

Kui õpitulemused on hästi sõnastatud, muutub kogu ülejäänud õppeprotsessi kavandamine lihtsamaks. Samal ajal ei tähenda see, et õpitulemused peaksid jääma fikseeritud igaveseks ühtemoodi: õppekava on elav ja dünaamiline dokument ja seetõttu peaks olema võimalik kooli õppekavades ainekava tasemel teemade juurde kirjutatud õpitulemusi ka üle vaadata ja korrigeerida.

Teemat, õpitulemusi ja **õppesisu** on suhteliselt kerge omavahel kokku panna. Siiski pole paha neid kõrvutada ja vaadata, kas kõik aspektid sobivad üksteisega.

Õppeprotsessi muud, toetavad elemendid, nagu **nõuded õpikeskkonnale**, tuleb samuti sidustada õpitulemustega. Tuleb leida selline mõistlik tasakaal, mida koolis on võimalik saavutada. Kui õppekeskkond ei toeta ega saagi toetada väga ambitsioonikaid õpitulemusi, siis tuleb õpitulemusi kohendada. Näiteks pole mõtet karjääriõpetuses kirjutada õpitulemuseks „oskab hinnata, mis ametikohad sobivad tema tugevustega kõige paremini“, sest ilmselt ei ole õpilasel võimalik õppeprotsessi jooksul seda sobivust järele proovida.

Konstruktivse sidususe printsiibi abil saab hinnata, kas õppeprotsessi osad on omavahel kooskõlas. Kui teema, õppesisu, õppemeetodid ja hindamine sobivad õpitulemustega ning omavahel, võib

rääkida hästi kavandatud õppeprotsessist. Kuid selge on see, et tulemuslikust ja tõhusast õppimisest saab juttu olla vaid siis, kui need hästi kavandatud õppeprotsessi elemendid on praktilises õppeprotsessis rakendatud ja õppijad on nendes kirjeldatud õpitulemused omandanud. Seda on võimalik õpitulemusi kirjeldavas õppekavas hinnata selgemalt kui kunagi varem.

Õpitulemuste hindamise teoreetilised lähtekohad

Einike Pilli Tartu Ülikooli õppimise ja õpetamise arenduskeskuse konsultant

Õpitulemuste hindamine on otseses seoses õpitulemustega, sest hindamise eesmärk on saada ja anda infot õpitulemuste omandatuse kohta. Hindamise keskne mõte on toetada õppija õppimist. Kuid hindamine on vajalik ka õpetaja jaoks: selle kaudu saab ta tagasisidet ja võib korrigeerida õppemeetodeid ja õppekeskkonda. Peale selle on õpitulemusi vaja hinnata ka administratiivsetel põhjustel: et teada, kuidas õppeprotsess on õnnestunud.

Õpitulemuste hindamist kavandades tuleb paralleelselt mõelda kahele asjale: hindamise meetoditele ja kriteeriumidele.

Hindamise meetodite valikuks annab jällegi hea vihje õpitulemuste verb. Kui õpitulemuseks on näiteks „oskab analüüsida ja väärtustada enda isiksust“, siis sobib hindamise meetodiks essee (kokkuvõte, analüüs), milles õppija analüüsib enda isiksuseomadusi ja toob välja valdkonnad, mida ta soovib endas arendada.

Hindamise meetodi juurde tuleb kirjutada **hindamiskriteeriumid**, mis täpsustavad õppijale seatud ootusi ning on konkreetsemad kui kavandatud õpitulemused. Näiteks sobivad eelpool kirjeldatud õpitulemuse hindamiseks essee põhjal järgmised hindamiskriteeriumid.

- Toob esile enda positiivseid jooni, võimeid ja oskusi.
- Nimetab enda eelseid ja tugevusi ning takistavaid nõrkusi.
- On seostanud isiksuseomaduste-põhist eneseanalüüsi ametivalikuga.

Kui neid hindamiskriteeriume võrrelda uuesti hinnatava õpitulemusega „oskab analüüsida ja väärtustada enda isiksust“, siis on seos ilmne. Selline tagasi seostamine ongi hindamiskriteeriumide ja hindamise meetodi õnnestunud valiku tunnuseks.

Hindamiskriteeriumid on kirjutatud kindlas kõneviisis. Kui õpitulemusena on kirjas, et „oskab analüüsida“, siis hindamiskriteeriumid kirjeldavad detailsemalt, kuidas me teame, et ta analüüsib: „toob esile“, „nimetab“, „on seostanud“. Hindamiskriteeriumide põhjal peab saama öelda, kas õpilane vastab sellele kriteeriumile või ei. Kui vastavus on täielik, on sooritus õpitulemuse tasemel.

Tähelepanekud ja soovitused hindamise kavandamiseks

1. Karjääriõpetuses tasub kaaluda mitmeeristavat hindamist (sooritatud/sooritamata). On väga keeruline panna hinnet õppija loetelule tema positiivsetest joontest, võimetest ja oskustest. Veel keerulisem on hakata hindama, kas need vastavad tõele. Kui õppija on tööülesandes nõutud asjad kirja pannud, siis ongi tegu hindamise meetodile vastava sooritusega.
2. Hoiakuid võib hinnata üksnes kujundavalt. Kui õppija näiteks ütleb, et tema jaoks on oluline saada rikkaks ja teiste aitamine ega ühiskonna edendamine teda ei huvita, siis tasub kaaluda, kui palju sellele üldse reageerida.
3. Igale õpitulemusele pole vaja eraldi hindamise meetodit. Seoste ja terviku tekkimise huvides on oluline isegi see, mitut õpitulemust korruga hinnatakse. Mõistlik suhe õpitulemuste ja

hindamismeetodite vahel sõltub mitmetest asjaoludest, kuid üks-kaks hindamismeetodit nelja-viie õpitulemusega tervikteema kohta võiks olla orientiiriks.

ÕPPEPROTSESS

Karjääriõpetuse õppeprotsessi kirjeldus

Marika Uusjärv Rapla Vesiroosi gümnaasiumi õppealajuhataja ja karjäärikoordinaator

Karjääriõpetuse õppeprotsessi kavandamiseks on väga palju võimalusi. Õpitegevuste kavandamisel optimaalsust ja tõhusust silmas pidades saab kool lähtuda sellest, kuidas on plaanis korraldada karjääriõppe tegevusi õppeprotsessis tervikuna, näiteks karjääriseminarid, karjääripäevad jms. Alljärgnevas **näidises on kirjeldatud üht võimalust**. Täiendavaid ideid õppeprotsessi kavandamiseks pakuvad õppeprotsessi kirjelduse järel toodud karjääriõpetuse korraldamise praktilisele kogemusele tuginevad artiklid.

Oluline on siduda kogu õpitav materjal igapäevases elus ja ühiskonnas toimuvaga, samuti on kasulik seostada uut varemõpituga. Õppeprotsessi käigus tuleks luua uusi seoseid, äratada huvi ja võimaldada õpilastel aktiivselt osaleda.

Õpetajale kui õppeprotsessi juhile tulevad kasuks isiklikud kogemused ja meetodika valikul ka loovus. Õpetaja peab olema aus ja avatud, suhtuma õpilastesse positiivselt ning hoidma privaatsust.

Aine maht: 35 tundi

Põhikooli karjääriõpetuse valikaine õppe- ja kasvatuseesmärgid

Aineõpetusega taotletakse, et õpilane:

1. teadvustab oma huvisid, võimeid ja oskusi, mis võimaldavad adekvaatse enesehinnangu kujunemist ning konkreetsete karjääriplaanide tegemist;
2. arendab oma õpioskusi, suhtlemisoskusi, koostöö-, otsustamis- ja infoga ümberkäimise oskusi;
3. arendab soovi ja oskust endale eesmärged seada ja nendeni jõudmiseks süsteemselt tegutseda;
4. 4) kujundab soovi ja valmisolekut elukestvaks õppimiseks ja iseseisvaks karjääriotsuste tegemiseks;
5. 5) tutvub erinevate ametite/elukutsetega, õppides tundma haridus- ja koolitusvõimalusi, töösuhteid reguleerivaid õigusakte ning kohalikku majanduskeskkonda.

Karjääriõppe planeerimine ja õppekorraldus

Karjääriõpetuse korraldamiseks on palju võimalusi:

- üks nädalatund läbi õppeaasta;
- paaristunnid üle nädala terve õppeaasta vältel;
- paaristunnid teatud ajaperioodi vältel (nt septembrist jaanuarini);
- kahele õppeaastale (8. ja 9. klassis) jaotatud ainetunnid;
- kombineeritud variant lähtuvalt aineõpetamise meetodikast, st ainetund + õppekäigud, pikemad kohtumised, külalislektorid, ettevõtete külastused jmt (kooli õppe- ja ainekava järgi).

Vaimne ja sotsiaalne õppekeskkond

- Karjääriõpetuse seisukohast on väga oluline ainetunnis ja ühistegevustes salliv, rahulik, toetav ning tunnustav õhkkond ja avatud suhtlemine, mille puhul on väärtustatud õpilaste aktiivne osalus ning initsiatiiv.
- Võtmeisikuks ja vastutajaks soodsa vaimse ning sotsiaalse õpikeskkonna loomisel on aineõpetaja. Just tema saab luua õhkkonda klassis ja vajaduse korral suunata õpilast kas individuaalsele nõustamisele või karjääriinfo otsingutele.
- Diferentseerimisvajadus puudub, v.a ettevõtete külastus, mille puhul võiks rühmade moodustamisel lähtuda õpilaste huvist.

Füüsiline õppekeskkond

Kool loob järgmised tingimused.

- Võimalusel toimub õppetöö rühmas, mis ei ole suurem kui 17 õpilast.
- Õpperuumis on võimalus kasutada internetti ja esitlustehnikat (projektorit).
- Vähemalt kaks ainetundi on võimalik korraldada (kooli ainekava järgi) arvutiklassis, kus igal õpilasel on individuaalne töökoht.
- Vähemalt üks kord õppeaasta jooksul (kooli õppekava järgi) võimaldab kool õpilastele karjääriõpet väljaspool kooli ruume (ettevõtetes, asutustes, nõustamiskeskuses vm).
- Kool võimaldab õpilastel osaleda õppeaasta jooksul (kooli õppekava järgi) vähemalt ühel maakondlikul või üleriigilisel tööturgu ja õppimisvõimalusi tutvustaval infopäeval või messil.

Õppeprotsessi kirjelduse tabelis on kasutatud alljärgnevat lühendeid:

RL - rajaleidja.ee

ÕR - [karjääriõpetuse valikaine õpetajaraamat](#)¹

AKAB – [ametikirjelduste andmebaas](#)

¹ Karjääriõpetuse valikaine õpetajaraamat, SA Innove, 2007 ja 2011

SISSEJUHATUS AINESSE					
Maht	Õpitulemused (mis selle õppesisu abil saavutatakse)	Õppesisu ja käsitletavat põhimõistet	Õppemeetodid koos soovitustega (diferentseerimise võimalused)	Hindamine (hindamismeetodid, mille abil saab selle teema õpitulemusi hinnata)	Võimalused lõiminguks, läbivate teemade käsitlemiseks
2 tundi	<p>Õpilane</p> <ul style="list-style-type: none"> - tunneb ja defineerib peamisi karjääri planeerimise mõisteid ning kasutab neid karjääriteemal arutledes; - mõistab karjääri õpimapi koostamise põhimõtteid ja valdab vastavaid töövõtteid; - seostab karjääriõpetust igapäevaeluga ning mõistab karjääri planeerimise olulisust enda tuleviku kujundamisel; 	<p>Ülevaade karjääriõppe peateemadest, õpitulemustest, hindamise põhimõtetest ja õppekorraldusest.</p> <p>Põhimõisted:</p> <ul style="list-style-type: none"> - karjäär; - karjääri planeerimine; - karjääriteenused: karjäärinõustamine, karjääriinfo; - karjäärikoordinaator; - karjääri õpimapp; - karjääriplaan. <p>Erinevad elurollid. Karjääri planeerimine. Näited karjääri planeerimise vajalikkuse kohta meie igapäevases elus.</p>	<p>Tutvumis- või nn jääsulatusmäng(ud), näiteks enda või pinginaabri tutvustamine ühe või mitme tunnuse (anne, värv, lind, loom) kaudu. Enda tutvustamine ja ootuste kaardistamine.</p> <p>Vestlus teemal „Mis on karjäär ja mis on karjääriõpetus?“ vms.</p> <p>Esitlus, loeng teemal „Karjääriinfo allikad ja infootsingu oskused“.</p> <p>Arutelu: kuidas on toimunud õpilaste senised karjäärivalikud, kes on aidanud huviringe valida; mida arvavad karjäärist jne.</p> <p>Ajurünnak: mis on karjääriinfo ja kust seda võib leida.</p>	<p>Tagasiside nii eraldi kui ka arutelu käigus.</p> <p>Sõnamäng, näiteks „Kuum kartul“, kus õpilased annavad palli kiiresti käest kätte ja nimetavad</p> <ul style="list-style-type: none"> - sõnu, mis seostuvad karjääriga; - oma emotsioone seoses selle teemaga; - mida igaüks aine lõpuks osata tahaks jms. 	<p>Õpimapi loomine ja kasutamine:</p> <ul style="list-style-type: none"> - koostöö aineõpetajatega läbiva teema „Elukestev õpe ja karjääri planeerimine“ kaudu; - koostöö klassijuhatajaga, arenguvestlusel võimalus kasutada õpimappi (või selle osi). <p>Koostöö karjäärispetsialistidega: infoleeng, seminar tunnivalisel ajal.</p> <p>Karjäärisündmused koolis: karjääriviktoriin rühmadevahelise võistlusena jms.</p> <p>Karjääriõpetuse sissejuhatavate tundide järgsesse perioodi võiks ajastada eesti keele ja kirjanduse tunnis toimuva karjääri planeerimise teemalise essee kirjutamise: tänu sellele kinnistuvad terminid jne.</p> <p>Koostöö karjäärinõustajaga: eelistuste, võimete või isiksuse testimine.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> - teab, millised on põhilised karjääriinfo allikad (infostendid, raamatukogu, kooli koduleht, Rajaleidja portaal jm) ja oskab neid kasutada. 	<p>Karjääriinfo: elukutsed, ametid, õppimisvõimalused, karjääriteenused.</p> <p>Karjääriinfo allikad.</p>	<p>Õppekäik: kooliraamatukogu külastus ja/või piirkonna noorte info- ja nõustamiskeskuse külastus.</p> <p>Õpimapi näidise tutvustus. Kasutamiseks sobib selleks koostatud näidismapp või siis varem koostatud õpimapp selle autori nõusolekul.</p>		

PEATEEMA: ENESETUNDMINE JA SELLE TÄHTSUS KARJÄÄRI PLANEERIMISEL. 12 TUNDI

Maht	Õpitulemused (mis selle õppesisu abil saavutatakse)	Õppesisu ja käsitletavat põhimõistet	Õppemeetodid koos soovitustega (diferentseerimise võimalused)	Hindamine (hindamismeetodid, mille abil saab selle teema õpitulemusi hinnata)	Võimalused lõiminguks, läbivate teemade käsitlemiseks
3 tundi	<p>Õpilane</p> <ul style="list-style-type: none"> - analüüsib enda isiksuseomadusi; - teab enda temperamentitüüpi; - omab motivatsiooni vajaduse korral osaleda individuaalsel nõustamisel; 	<p>Enesetundmise tähtsus karjääri planeerimisel.</p> <p>Seosed isiksuseomaduste ja karjäärivalikute vahel.</p> <p>Põhimõisted:</p> <ul style="list-style-type: none"> - isiksus; - temperament; - sangviinik, flegmaatik, koleerik, melanhoolik; - introvertsus, ekstraversus; - iseloom. <p>Elurollid ja -stiilid. Karjääri planeerimine.</p>	<p>Loeng, presentatsioon või juhitud vestlus teemal „Isiksuseomadused“.</p> <p>Paaris- või rühmatöö: iseloomuomaduste kaardistamine.</p> <p>Töölehe täitmine: nt iseloomuomaduste sorteerimine; temperamentitüübid ja tööstiil (kasutada saab ÕR või RL).</p> <p>Töölehtede analüüs: paarides või kogu rühmaga.</p> <p>Testide ja küsimustike täitmine internetis.</p> <p>Arutelu: temperamentitüüpide erinevused; nende võimalikud seosed tuntud ametitega.</p>	<p>Tagasiside grupile ja igale õpilasele eraldi.</p>	<p>Koostöö karjäärinõustajaga: kutsesobivustest või individuaalse nõustamise võimaluste tutvustamine.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> - teab isiksuseomadusi (võimed, intelligentsus, oskused, temperament, huvid, hobid); - omab ülevaadet elurollidest ja -stiilidest. 	<ul style="list-style-type: none"> - isiksus; - temperament; - sangviinik, flegmaatik, koleerik, melanhoolik; - introvertsus, ekstraversus; - iseloom. <p>Elurollid ja -stiilid. Karjääri planeerimine.</p>	<p>Rühmatööd</p> <p>„Iseloomukimbu“ koostamine ametitele:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nt anda õpilastele ette 50 ametit ja lasta aja peale koostada neile sobivaim iseloomukimp kas temperamentitüübi järgi või muude isikuomaduste lisamisega - või lasta määrata, mis ametid sobivad rohkem introverdile või ekstraverdile. <p>Arutelu: kas ja miks need isikuomadused ametiga sobivad.</p>	<p>Arutelu.</p> <p>Tagasiside töölehtede kohta.</p>	<p>Lõimingu aspekt: ametite tundmaõppimine eri õppeainetes on siinkohal oluline eeldus (juba alates I kooliastmest).</p>

Maht	Õpitulemused (mis selle õppesisu abil saavutatakse)	Õppesisu ja käsitletavat põhimõistet	Õppemeetodid koos soovitustega (diferentseerimise võimalused)	Hindamine (hindamismeetodid, mille abil saab selle teema õpitulemusi hinnata)	Võimalused lõiminguks, läbivate teemade käsitlemiseks
3 tundi	<p>Õpilane</p> <ul style="list-style-type: none"> - tunneb inimeste peamisi põhiväärtusi ja -vajadusi; - teadvustab, et inimesed peavad oluliseks erinevaid väärtusi; - tunnustab enda omadest erinevaid väärtusi; 	<p>Inimese väärtussüsteemi kujunemine, seda mõjutavad tegurid. Põhiväärtused, hoiakute kujunemine, väärtuste muutumine vastavalt eale, elusündmustele jne. Väärtustest lähtuv või väärtustega seonduv ametivalik.</p>	<p>Ühisarutelud nt loetud lugude, raamatute või nähtud telesaadete või ühiskonnas toimuva analüüsi põhjal. Näiteid saab tuua igapäevaelust.</p> <p>Arutelu: milliseid väärtusi eeldatakse X ametis; mida väärtustab mõni õpilastele tuntud või tuttav isik.</p>	<p>Tagasiside saamine sõbralt (kaaslastelt). Nt õpilane on välja kirjutanud enda vajadused ja selle, mida ta väärtustab.</p> <p>Tööleht.</p>	<p>Seos II ja III kooliastmes inimeseõpetuses omandatuga (Maslow vajaduste püramiid, väärtused jm).</p> <p>Läbiv teema: väärtused ja kõlblus.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> - mõistab ning oskab põhjendada vajadustest lähtuvaid valikuid ning eelistusi; - oskab enda ja teiste emotsioone ära tunda ja eakohaselt juhtida; 	<p>Vajadus kui motiveeriv jõud. Vajadus – saavutusvajadus. Sisemise ja välise motivatsiooni erinevus ning neid käivitav jõud. Emotsioonid, emotsionaalsed seisundid ning nendega toimetulek. Pean – tahan! Põhimõisted:</p> <ul style="list-style-type: none"> - väärtused; - vajadused kui motiveeriv jõud (positiivsed, negatiivsed); - emotsioonid ehk tunded; - emotsionaalne seisund (meeleolu, afekt, kirm, frustratsioon, ärevus ja stress); - saavutusvajadus; - eneseteostus. 	<p>Töölehtede täitmine nt selle kohta, mis huvid õpilasel on ja mida talle meeldib teha.</p> <p>Vestlus teemal „Kas ma pean või tahan?“. Laevareisimäng (kohvrid). Arutelu: kuidas leida sisemist motivatsiooni. Õpetaja selgitus emotsionaalse intelligentsuse kohta. Paaristöö harjutus: sõnastada erinevates olukordades ettetulev „peab“ ümber nii, et võiks öelda „ma tahan“. Võib töötada rühmas või ka paaris, kui kõik ei soovi jagada oma arvamusi terve klassiga.</p>	<p>Arutelu rühmas: vajadused, mis innustavad ja viivad saavutusteni, seosed.</p>	
	<ul style="list-style-type: none"> - analüüsib inimese väärtuste, vajaduste ja emotsioonide seoseid ametite/elukutsetega. 	<p>Väärtuste seos tööeluga. Olulised märksõnad: eetilised, empaatia, mõistmine ja kaaslaste väärtustamine.</p>	<p>Rühmatööna väitlus teema(de)l „Elus on edukamad need, kellel on suured sihid“ versus „Elus on edukamad need, kellel on palju kogemusi“ versus „Elus on edukamad</p>	<p>Väitlus, selle analüüs.</p>	

			need, kes on tasakaalukamad/tagasihoidlikud” jne.		
Maht	Õpitulemused (mis selle õppesisu abil saavutatakse)	Õppesisu ja käsitletavad põhimõisted	Õppemeetodid koos soovitustega (diferentseerimise võimalused)	Hindamine (hindamismeetodid, mille abil saab selle teema õpitulemusi hinnata)	Võimalused lõiminguks, läbivate teemade käsitlemiseks
3 tundi	<p>Õpilane</p> <ul style="list-style-type: none"> - analüüsib oma tugevaid külgi (võimeid, oskusi, võimalusi); - seostab huvidega tegelemist elukutsevalikuga; - väärtustab õppimise ja harjutamise tähtsust ning seost tulevikuga; 	<p>Võimed, nende liigid ja inimese võimalus tegevuse kaudu võimeid arendada.</p> <p>Materiaalsed, vaimsed ja sotsiaalsed huvid. Huvide seos ametitega. Hobidega tegelemine kui enesearendamine.</p> <p>Põhimõisted:</p> <ul style="list-style-type: none"> - võimed, erioskused, üldoskused; - huvid, hobid; - oskused. 	<p>Töölehed võimete, huvide ja oskuste analüüsimiseks.</p> <p>Ajurünnak võimete ja oskuste loetelu koostamiseks.</p> <p>Küsitlemine (kodune tööülesanne): vanemate või sugulaste käest välja selgitada, mis olid nende lemmikained ja/või hobid siis, kui nad olid sama vanad kui õpilased praegu.</p> <p>Võrdlus ja analüüs „Kas põlvkondade järjepidevus või erinevad rajad?”.</p> <p>„Huvide õie” metoodika (Larissa Vassiltšenko). See aitab õpilasel oma huvide sügavust hinnata, leida hiljem pildi järgi sarnaste huvidega kaaslast ning võrrelda ja analüüsida tulemusi.</p>	<p>Tööleht: õpilane kirjeldab enda võimeid ja oskusi.</p> <p>Tagasiside küsitluse kohta: lapsevanemate noorusaja huvide, lemmikainete ja ametite seose analüüs.</p>	<p>Läbiv teema: väärtused ja kõlblus.</p> <p>Uurimistöö teema: suguvõsa huvid ja hobid.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> - tunneb suhtlemisoskuste põhitõdesid; - oskab arvestada teiste inimeste arvamusega enda kohta; <p>teab peamisi õpioskusi ja analüüsib neid iseenda juures.</p>		<p>Analüüs: kuidas keegi õpib, milline õppimisviis on tulemuslik. Kasutada saab Ene-Mall Vernik-Tuubeli koostatud õpioskuste loetelu või ÕR töölehti.</p> <p>Koostada hea kõneleja, suhtleja, kuulaja meelespea (kümme käsku vmt).</p>	<p>Õpilase enesehindamine:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kuidas loeb ja konspekteerib; - kuidas jätab meelde; - kuidas eristab olulist ebaolulisest; - kuidas kordab ja kinnistab; - kuidas seostab ja rakendab teadmisi. 	<p>Lõiming üldpädevuste (õpipädevus, suhtluspädevus, väärtuspädevus, sotsiaalne pädevus) kujunemise toetuseks. Õpilane kujundab ja hindab oma õpioskusi õppimise käigus pidevalt.</p>

Maht	Õpitulemused (mis selle õppesisu abil saavutatakse)	Õppesisu ja käsitletavat põhimõistet	Õppemeetodid koos soovitustega (diferentseerimise võimalused)	Hindamine (hindamismeetodid, mille abil saab selle teema õpitulemusi hinnata)	Võimalused lõiminguks, läbivate teemade käsitlemiseks
3 tundi	<p>Õpilane</p> <ul style="list-style-type: none"> - oskab analüüsida enda isiksust ja põhjendada endale iseloomulikke käitumisviise, omadusi ja tundeid; - seostab enda tugevusi eelistustega ja analüüsib, milliseid takistusi loovad nõrkused; - oskab analüüsida kaaslaste isikuomadusi; 	<p>Minapilt. Enesehinnangu kujunemine. Adekvaatne enesehinnang.</p> <p>Põhimõisted:</p> <ul style="list-style-type: none"> - adekvaatne enesehinnang; - minapilt; - eneseaustus; - elurollid. 	<p>Loeng: sissejuhatus teemasse.</p> <p>Harjutus „Kuidas teised mind näevad?“.</p> <p>Õpilaste seljale kinnitatakse paberilehed ja nad liiguvad klassis vabalt ringi, kirjutades kaaslaste seljal olevale lehele teda iseloomustavaid positiivseid omadusi või tegusid.</p> <p>Lehed võetakse seljalt, istutakse ringi. Igaüks loeb ette enda kohta kirjutatu – nii need omadused, mis talle sobivad ja meeldivad, kui ka need, millega ta nõus pole (siis tuleb põhjendada, miks ei ole nõus).</p> <p>Harjutust võib teha ka paarides. Samuti võib loosida õpilaste nimede hulgast, kes keda iseloomustab.</p>	<p>Õpilase eneseanalüüs: kokkuvõtte „Mina“.</p> <p>Õpilane analüüsib iseenda isiksuseomadusi ja toob välja positiivseid jooni, võimeid ning oskusi ja valdkonnad, mida ta soovib endas arendada.</p>	<p>Läbiv teema: väärtused ja kõlblus.</p> <p>Lõiming: minapildi kujunemine õppimise käigus alates I kooliastmest. Igapäevane õiglane ja adekvaatne õppeprotsessi tagasisidestamine ja hindamine (testid, kontrolltööd, eksamid, tasemetööd jmt).</p>
	<ul style="list-style-type: none"> - mõistab elurollide mitmekesisust ja seostab praeguseid ning tulevase elurolle; - mõistab rollile seatud ootusi, rollile kohast käitumist ja vastutust. 	<p>Elurollid ja rollidega seotud kohustused. Rollivastutus.</p>	<p>Juhitud vestlus elurollidest, rollikonfliktidest, vastutusest ja kohustustest.</p> <p>Rollimängud: õpilased etendavad minilavastusi, kus kasutatakse erinevaid elurolle (nt lapsevanem, õpetaja, juht, mõni ametimees vm).</p>	<p>Rollimängude tagasiside ja ühisarutelu.</p>	<p>Lõiming: seos ühiskonnaõpetusega.</p>

PEATEEMA: ÕPPIMISVÕIMALUSTE JA TÖÖMAAILMA TUNDMINE NING SELLE TÄHTSUS KARJÄÄRI PLANEERIMISEL. 11 TUNDI

Maht	Õpitulemused (mis selle õppesisu abil saavutatakse)	Õppesisu ja käsitletavat põhimõistet	Õppemeetodid koos soovitustega (diferentseerimise võimalused)	Hindamine (hindamismeetodid, mille abil saab selle teema õpitulemusi hinnata)	Võimalused lõiminguks, läbivate teemade käsitlemiseks
3 tundi	<p>Õpilane</p> <ul style="list-style-type: none"> - teadvustab tööturгу mõjutavaid tegureid; - mõistab elukestva õppimise vajalikkust; - tunneb kohaliku tööturu olukorda; 	<p>Tööturg ja selle pidev muutumine (rahvusvaheline tööturg). Pakkumine, nõudlus, konkurents. Töösuhted. Värbamine.</p> <p>Põhimõisted:</p> <ul style="list-style-type: none"> - töö- ja tööjõuturg; - tööandja, töövõtja; - hõivatu; - töötu; - karjäär (vertikaalne, horisontaalne, ametisisene, kannapöördega). <p>Tööandjate ootused.</p>	<p>Külaliselektori ettekanne, vestlus, arutelu: esinema võib kutsuda tööturuameti ning maksu- ja tolliameti töötajaid, erinevatel elualadel tegutsevad lapsevanemaid jne. Kohtumised ja vestlusringid vilistlastega: vilistlased tutvustavad õpilastele oma haridus- ja tööteekonda. Videoloengud nt majandus- ja kommunikatsiooni-ministeeriumi kodulehelt. Intervjuu: küsitleda kedagi, kes on töötanud välismaal või vahetanud korduvalt ameteid vmt. Mõtterännak: unistuste töö.</p>	<p>Tagasiside.</p>	<p>Läbiv teema: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus.</p> <p>Loovtöö: õpilasfirma, õpilaslaad, -kohvik, heategevusprojektid jmt.</p> <p>Koostöö arendus- ja ettevõtluskeskuse ning töötukassa spetsialistidega ja/või kohaliku omavalitsuse ametnikega: ühisürituste ja loengute korraldamine.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> - oskab leida ja kasutada tööturгу puuduvat informatsiooni karjääriotsuste langetamiseks; - oskab leida ja analüüsida töökuulutusi ning seostada neid oma huvide ja vajadustega; 	<p>Karjääriinfo allikatega tutvumine, info otsimine ja kasutamine.</p> <p>Kandideerimine. Kandideerimisdokumendid.</p>	<p>Individuaalne, rühma- või paarisõõ: konkreetse info otsimine internetist või muu ülesande lahendamine aja peale.</p> <p>Töökuulutuste analüüs: mis ametisse inimesi vajatakse, mis omadusi, oskusi ja haridust nõutakse, mida vastu pakutakse ja millised on tööandjate ootused.</p>	<p>Tööde analüüs ja arutelu.</p>	<p>Koostöö karjääriinfo spetsialistiga: võimalus tellida temaatilisi loenguid, seminare jms.</p>
	<p>on teadlik erinevate ametite ja rollidega kaasnevast vastutusest ning oskab seostada neid oma isiksuse tüübiga.</p>	<p>Karjäär. Soorollid ja ametid, müüdid.</p> <p>Sallivus ja valikuvabadus. Elurollide samaaegsus.</p>	<p>Mäng, võistlus või väitlus rühmade vahel: müüdid ning nende kummutamine.</p> <p>Arutelu mitme elurolli (lapsevanem ja töötaja, õpilane ja töötaja) samaaegsuse võimalike probleemide üle.</p>	<p>Vestlus, tagasiside.</p>	<p>Lõiming teiste õppeainetega.</p>

Maht	Õpitulemused (mis selle õppesisu abil saavutatakse)	Õppesisu ja käsitletavad põhimõisted	Õppemeetodid koos soovitustega (diferentseerimise võimalused)	Hindamine (hindamismeetodid, mille abil saab selle teema õpitulemusi hinnata)	Võimalused lõiminguks, läbivate teemade käsitlemiseks
4 tundi	<p>Õpilane</p> <ul style="list-style-type: none"> - analüüsib ameteid ja ametitele esitatud nõudeid seoses oma eeldustega; - oskab leida ja kasutada infoallikaid (Rajaleidja, kutsekoda, majandusministeeriumi koduleht, tööturuameti koduleht, raamatukogud, ajakirjandus, ärikataloogid jmt); - teadvustab eduka töövestluse võtteid ja oskab neid kasutada; 	<p>Tegevusalad, kutsed, ametid, ametite andmebaasid.</p> <p>Põhimõisted:</p> <ul style="list-style-type: none"> - majandusruum; - kutse; - amet; - ametikoht. <p>Töösuhe, lepingud. Tööalane info. Õigusaktid. Kandideerimine. Läbirääkimised. Tööpäev.</p>	<p>AKAB tutvustamine: otsida õpilasele huvipakkuv ametikirjeldus. Õpilane teeb kirjeldusest lühikokkuvõtte ja tutvustab seda ametit klassikaaslastele.</p> <p>Sõnamängud paaris, rühmiti või klassiga: lipikul on kirjas üks ametinimetust, õpilane kirjeldab paarilisele või klassile ametit tegevuste, töövahendite, töökohta vmt kaudu, ilma ametit välja ütlemata. Teised arvavad, mis amet see on. Kui vastus on käes, loetlevad arvajad omalt poolt seda ametit iseloomustavaid tunnuseid.</p> <p>Rollimäng: töövestlus, kus õpilased saavad osaleda nii töövõtja kui ka tööandjana ja hiljem neid rolle analüüsida.</p> <p>Õppefilm „Spikker”. Töölehtede täitmine.</p>	<p>Tagasiside, tööleht.</p> <p>Ettekanne või analüüs ühe ameti kohta. Hinnata võivad ka kaasõpilased: tuua välja plussid või vajakajäämised (mis infot oleks veel oodanud).</p>	<p>Koostöö karjääriinfo ja tööturuameti spetsialistidega.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> - on teadlik töölepingu vajalikkusest ja teab lepingu puudumisest või ebatäpsusest tulenevaid ohte; - kirjeldab ühe ameti esindaja tööpäeva ning nimetab selle ameti plussid ja miinused. 		<p>Ettevõtete külastamine ja selle käigus monitooringulehe, vm töölehe täitmine.</p> <p>Vestlus, arutelu töölepingu teemal. Töölepingunäidistega tutvumine.</p> <p>Töövarjupäev: õpilane jälgib mõnda töötajat poole tööpäeva jooksul.</p> <p>Aruande koostamine.</p> <p>Tagasisidelehe täitmine.</p>	<p>Tagasisidelehe täitmine.</p> <p>Kokkuvõttev vestlus aruande ja tagasiside põhjal.</p>	<p>Koostöö ettevõtete, lapsevanemate, vilistlaste ning kohaliku omavalitsuse ametnikega.</p> <p>Läbiv teema: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus.</p> <p>Karjääripäevad (erinevad töötoad), „Elav raamatukogu”.</p> <p>Töövarjupäev (üleriigiline).</p>

Maht	Õpitulemused (mis selle õppesisu abil saavutatakse)	Õppesisu ja käsitletavad põhimõisted	Õppemeetodid koos soovitustega (diferentseerimise võimalused)	Hindamine (hindamismeetodid, mille abil saab selle teema õpitulemusi hinnata)	Võimalused lõiminguks, läbivate teemade käsitlemiseks
4 tundi	<p>Õpilane</p> <ul style="list-style-type: none"> - tunneb Eesti hariduspuud, teab haridustee jätkamise võimalusi; - eristab formaalharidussüsteemi õppekava tasemeid ja struktuuri mitteformaalharidusest, saab aru mõlema vajalikkusest; - teadvustab hariduse ja tööturu vahelisi seoseid; <p>oskab leida asjakohast informatsiooni ja seda kasutada haridustee kavandamisega seotud otsuste langetamisel;</p>	<p>Elukestev õpe. Haridussüsteem ja haridustasemed. Millest on tingitud mõne eriala suur populaarsus ja teise ebapopulaarsus (muutuv töö- ja tööjõuturg). Hariduse ja tööturu seos. Õppimisvõimaluste infoallikad Kuidas praegused õpitulemused mõjutavad tulevast tööd. Meistri käe all õppimine.</p> <p>Põhimõisted:</p> <ul style="list-style-type: none"> - eriala; - üldharidus; - formaal- ja mitteformaalharidus; - tööalane kooolitus; - tasemeharidus; - hariduspuu; <p>elukestev õpe.</p>	<p>Töölehtede täitmine: isiklike võimaluste kaardistamine.</p> <p>Infootsing haridussüsteemi ja, õppimisvõimalusi kajastavatest infoallikatest.</p> <p>Rühmatöö: amet ja selleks valmistumise võimalused haridusteel (võib võtta nii juhuvalikuga ameti kui ka huvi alusel ja lasta õpilasel otsida selle kohta infot: mis eriala annab selleks ettevalmistuse, mis haridustase jne).</p> <p>Kirjand/kiri „Mina 30-aastasena” või „Kiri lapsepõlvesõbrale, keda pole kaua näinud”. Oluline on, et õpilane kirjutaks oleviku vormis (kujutab ennast juba sellesse aega), nt „mina elan ..., töötan ..., olen õppinud ... jne”.</p>	<p>Tagasiside</p> <p>Analüüs või kirjand „Minu haridustee, mis kindlustab unistuste ameti”.</p>	<p>Läbiv teema: kodanikualgatus ja ettevõtlikkus.</p> <p>Koostöö karjääriinfo spetsialistiga: temaatilised seminarid tunnivälisel ajal, võimalus personaalset tuge saada infootsingul ja infootsiostuste kujundamisel (TKN-s kohapeal).</p> <p>Koostöö vilistlastega: kohtumiste korraldamine tunnivälisel ajal.</p> <p>Lõiming: eesti keel.</p> <p>Koostöö teiste haridusasutustega (kutsekoolid, rakenduskõrgkoolid, ülikoolid): kooli esindaja kooli tutvustamas; koolide lahtiste uste päeval osalemine.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> - teab, kus on võimalus õppida teda huvitaval erialal. 		<p>Töö karjääriinfo allikatega või nõustamiskeskuse külastus.</p>	<p>Kontroll-tööleht.</p>	

PEATEEMA: PLANEERIMINE JA OTSUSTAMINE. 10 TUNDI

Maht	Õpitulemused (mis selle õppesisu abil saavutatakse)	Õppesisu ja käsitletavad põhimõisted	Õppemeetodid koos soovitustega (diferentseerimise võimalused)	Hindamine (hindamismeetodid, mille abil saab selle teema õpitulemusi hinnata)	Võimalused lõiminguks, läbivate teemade käsitlemiseks
5 tundi	<p>Õpilane</p> <ul style="list-style-type: none"> - oskab koondada ja süstematiseerida informatsiooni iseendast ning eristada olulist ebaolulisest; 	<p>Karjääri planeerimine kui elukestev protsess ning kutsevalik selle ühe osana.</p> <p>Õpioskused, õpimotivatsioon, ajaplaneerimine.</p> <p>Põhimõisted:</p> <ul style="list-style-type: none"> - õpimotivatsioon; - karjääriteenused; - karjääri planeerimine; - karjäärinõustamine; - planeerimine; - otsustamine. 	<p>Õpetajapoolne sissejuhatus, loeng, õppefilm. Siinkohal tuletada õpilasele meelde, et ta saab enda karjääriotsuste tegemisel kasutada oma varasemaid eneseanalüüse, lugusid, kogemusi ja testide tulemusi.</p> <p>Mäng „Võidetud kahenädalane puhkus“.</p> <p>Joonistamine: „Minu elutee ja selle sündmused“.</p>	<p>Tööleht, vestlus.</p>	<p>Läbiv teema: väärtused ja kõlblus.</p> <p>Koostöö karjäärinõustaja või infospetsialistiga.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> - teab otsuseid mõjutavaid tegureid ning oskab nendega arvestades parimaid otsuseid langetada; 	<p>Julgustada õpilasi, et karjääri planeerimine on elukestev protsess ja muutused ning alternatiivide kaalumise selle loomulik osa. Uute võimaluste ja teadmiste lisandumisel võime ka uusi teadlikke otsuseid vastu võtta.</p>	<p>Nädala ajakava ja prioriteetide analüüs.</p>	<p>Tööleht, kokkuvõte.</p>	
	<ul style="list-style-type: none"> - oskab oma tegevustes prioriteete seada; 	<p>Otsustamine ja otsuseid mõjutavad tegurid. Kiired ja kaalutletud otsused.</p>		<p>Tööleht, selle analüüs. Aja planeerimine (valida periood).</p>	
	<ul style="list-style-type: none"> - oskab analüüsida enda ja teiste ajakasutust; - väärtustab õppimist ja kasutab õpioskusi teadlikult. 				

Maht	Õpitulemused (mis selle õppesisu abil saavutatakse)	Õppesisu ja käsitletavad põhimõisted	Õppemeetodid koos soovitustega (diferentseerimise võimalused)	Hindamine (hindamismeetodid, mille abil saab selle teema õpitulemusi hinnata)	Võimalused lõiminguks, läbivate teemade käsitlemiseks
4 tundi	<p>Õpilane</p> <ul style="list-style-type: none"> - saab aru oma vastutusest karjääri planeerimisel; - oskab põhjendada erinevate elusündmuste väärtust ja nende mõju karjäärivalikutele; - oskab enda kohta käivat informatsiooni süstematiseerida ning tulevikuplaanidega seostada; 	<p>Milline tulevane elulaad on see, mida õpilane väärtustab ja endale soovib? Mis on tema jaoks edu kriteeriumiteks? Vastutus oma karjääri planeerimisel.</p> <p>Põhimõisted:</p> <ul style="list-style-type: none"> - elulaad, elurollid; - CV; - motivatsioonikiri; - töövestlus; - isiklik karjääriplaan. 	<p>Kontroll-tööleht, mis aitab kokku võtta varem õpitu. Töö õpimapiga, selle analüüs.</p> <p>Arutelu. Milline elulaad ühe või teise ametiga sobib? Kuidas ennast ülal pidada? Kuidas vaba aega veeta? Milline tööstiil sobib inimesele endale või erinevate ametite puhul.</p>	<p>Õpimapi analüüs, tagasiside.</p>	<p>Läbiv teema: väärtus ja kõlblus.</p>
	<ul style="list-style-type: none"> - koostab oma CV; - oskab kirjutada motivatsioonikirja; 	<p>Motivatsioonikiri, CV. Ametikirjad, avaldus.</p>	<p>CV-de ja motivatsioonikirjade analüüs ning koostamine.</p>	<p>CV, motivatsioonikiri, avaldus.</p>	<p>Seos: eesti, inglise ja vene keel (ametikirjad, avaldus, CV).</p>
	<ul style="list-style-type: none"> - koostab karjääriplaani ja tegevuskava selle teostamiseks. 	<p>Karjääriplaan.</p>	<p>Karjääriplaani koostamine. Mis väärtused sümboliseerivad edu või ebaedu? Kas ainult materiaalsed väärtused või eneseteostus, rahulolu ja õnnelik-olek?</p> <p>Elujoone või elukella joonistamine ja selle tutvustamine kaaslastele või paarilisele.</p>	<p>Karjääriplaan, selle analüüs.</p> <p>Tagasiside.</p>	

KOKKUVÕTE JA TAGASISIDE

Maht	Õpitulemused (mis selle õppesisu abil saavutatakse)	Õppesisu ja käsitletavad põhimõisted	Õppemeetodid koos soovitustega (diferentseerimise võimalused)	Hindamine (hindamismeetodid, mille abil saab selle teema õpitulemusi hinnata)	Võimalused lõiminguks, läbivate teemade käsitlemiseks
1 tund	<p>Õpilane</p> <ul style="list-style-type: none"> - on teadlik iseendast ja oma karjäärivõimalustest; - suudab iseseisvalt langetada karjääriotsuseid; - teab, kust saada vajaduse korral täiendavat infoabi ning nõustamist. 	<p>Enesetundmise tähtsus karjääri planeerimisel.</p> <p>Õppimisvõimaluste ja töömaailma tundmine ning selle tähtsus karjääri planeerimisel.</p> <p>Planeerimine ja otsustamine.</p>	<p>Kordamine. Kokkuvõtete tegemine. Vestlus. Õpimapi analüüs võiks toimuda õpilase ja õpetaja vahelise vestlusena. Kui pole aega iga õpilasega vestelda, siis tuleks anda kirjalik hinnang julgustavate sõnade ja tugevate külgede väljatoomisega.</p> <p>Tagasiside küsimustik:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Mida uut või olulist õppisid? - Mis meeldis? - Mis ei meeldinud, millest tunned puudust? - Ettepanekud. <p>Tagasiside kogumine õpilastelt võimaldab neil teemad veel kord läbi mõelda, välja tuua vajakajäämised või ootused, mis ei täitunud. Õpetajale vajalik selleks, et oma tunde paremini planeerida, olulistele teemadele rohkem tähelepanu pöörata ning vajaduse korral mõnda õpilast veel individuaalselt nõustada.</p>	<p>Õpimapi esitamine. Koondhinde aluseks on</p> <ul style="list-style-type: none"> - õpimapi sisuline olemus ehk kas õpilasel on sellest tulevikuplaneerimisel kasu (CV, karjääriplaan, eneseanalüüsi ja testide tulemused); - ettekanded; - esseed, kirjandid. <p>Võib arvestada hindamisel ka aktiivsust aruteludes ja osavõttu ühistegemistest. Võimalus lasta õpilasel ennast hinnata, eelnevalt grupiga üheskoos välja töötada kriteeriumid. <i>Võimalusel ja vastavalt ainekavale hinnata „Arvestatud“ või „Mittearvestatud“.</i></p>	<p>Seos arenguvestlusega.</p> <p>Koostöö karjäärispetsialistidega: vajaduse korral suunata õpilane nende poole täiendava nõu ja abi järele.</p>

Õppeaine põhiteemad ja alateemad ning nende olulised aspektid

Lana Randaru Töötukassa teenusejuht nõustamisteenuste alal

Karjäärinõustajate Ühingu juhatuse esinaine

Pärast põhikooli lõpetamist langetab õpilane esimese iseseisva teadliku otsuse. Kuna eeldatakse, et õpilane jätkab pärast põhikooli oma haridusteed järgmise taseme õppeasutuses, siis teeb ta valiku, mida, miks ja kus edasi õppida. Põhiharidus ei anna õpilasele piisavalt ettevalmistust tööturule sisenemiseks, seepärast keskendub karjääriõpetus selle haridustaseme lõpus karjäärivalikutele mis toetavad haridustee jätkamist.

Karjääriotsuste langetamiseks on vaja osata hinnata oma eeldusi õpinguteks ja hilisemaks töötamiseks valitud erialal. Seepärast on tähtis, et õpilane tunneks ennast, saaks aru tööturu olukorrast ja selle peamistest arengutest ning oskaks võtta vastu otsuseid.

Enesetundmine ja selle tähtsus karjääri planeerimisel

Enesetundmine algab isiksuseomaduste tundmaõppimisega. Isiksuseomadustega on tähtis arvestada nii õppimisvõimaluste, eriala kui ka töökoha valikul, sest isiksuslik sobivus tagab rahulolu tehtud valikutega. Õpilast suunatakse nägema, millistes valdkondades on tal enda isiksuseomaduste tõttu paremad eeldused hästi hakkama saada ja millistes võivad tekkida takistused.

Isiksuseomadused: temperament ja iseloom

Karjääriõpetuse käigus suunatakse õpilast arendama teadlikkust iseendast: milline on tema temperamenditüüp, iseloomuomadused, nende arendamise võimalused ja kuidas see seostub karjäärivalikutega. Temperamendiomaduste põhjal kujuneb iseloom ja iseloomuomadused võivad õpinguid ning töötamist nii soodustada kui ka takistada. Õpilased õpivad ära tundma nii oma isikupärast tulenevaid võimalusi kui ka tööalasid, mille nõuetele nad teatud põhjustel ei vasta.

Karjääriõpetus peaks kujundama õpilastes järjekindlust ja põhjalikkust kõrvuti loovusega, mis koos aitavad tööülesannetega hakkama saada ning kohaneda olukordadega tööturul ja muus elus.

Isiksuseomadused: väärtused, vajadused, emotsioonid

Väärtussüsteemi kaudu õpib inimene tähtsustama olulist ja eristama seda ebaolulisest. Õpingud ja töötamine on elus tähtsal kohal ning seda saab karjääriõpetuse kaudu rõhutada.

Põhikooliõpilaste väärtussüsteemi on võimalik karjääriõpetuse kaudu kujundada ja noortele näidata, et elus ja karjääriteel hakkama saamiseks on oluline väärtustada põhilist (nt sõprus, perekonna turvalisus, eneseteostus).

Kui õpilane ei tunne emotsionaalset seost enda tegevusega, siis on tal raske ennast eesmärgi saavutamise nimel kokku võtta. Nii positiivsete kui ka negatiivsete tundmuste väljendamine on loomulik. Negatiivsete emotsioonidega on võimalik hakkama saada, kui neid õpitakse juhtima. Enda emotsioonide tundmine aitab vältida impulsiivseid tegusid ja valesid valikuid, sealhulgas haridustee ning tööga seotud eksisamme.

Isiksuseomadused: võimed, huvid ning üld- ja erioskused

Põhikooli lõpetajatele on väga tähtis teema õpingute jätkamine ja sellega seoses enda võimete tundmine ning nende arendamise võimalused. Näiteks kui õpilasel on ülekaalus keelelised võimed ja samas tagasihoidlikud matemaatilised võimed, siis seda teades saab ta arvestada, et reaalinete omandamisel tuleb tal pingutada.

Tööandjad pööravad suurt tähelepanu meeskonnatööle, mille käigus tuleb suhelda erinevate inimestega. Seepärast on suhtlemisoskuse arendamine oluline. Kõrvuti arusaamaga üldoskuste (nt suhtlemisoskus) vajalikkusest kujunevad õpilasel teadmised selle kohta, milliseid erioskusi (nt kindlate arvutiprogrammide tundmine) nõuab tema tulevane amet. Koolis on oluline kasutada võimalusi huvidega tegelemiseks, sest huvitegevusest võib kasvada välja eriala ja õnnestunud tööalane karjäär.

Minapilt ja enesehinnang

Minapildi suhteline stabiilsus toetab noore inimese väljakujunemist ja eneseteostust. Kõik teadmised enda kohta on aluseks minapildile ja enesehinnangu kujunemisele. Selles vanuses õpilaste enesehinnang on veel väga habras ja vajab väljakujunemisel toetust ning julgustust. Tänu enda isiksuseomaduste tundmaõppimisele karjääriõpetuse käigus suudab õpilane toetuda karjääri planeerimisel oma tugevatele külgedele. Õpilane on teada saanud ka enda nõrkused ja oskab neid vajaduse ning võimaluse korral ületada.

Õppimisvõimaluste ja töömaailma tundmine ning selle tähtsus karjääri planeerimisel

Karjääriõpetuse käigus saab õpilastes kujundada teadmist, et Eesti majandust ja sellega seotud tööturgu mõjutab rahvusvahelinemajandus ning selle muudatused. Ei ole olemas eraldatud majandusruumi.

Põhikooli lõpus ei ole inimene tihtipeale nii küps, et oskaks põhjendatud valikuid teha. Siinjuures on oluline rõhutada, et igaüks teeks valiku enda võimete ja õpitulemuste järgi, mitte ei läheks õppima sinna, kuhu lähevad sõbrad. Õpingute jätkamise teema juures on tähtis selgitada õpilastele, mis kaasneb koolihariduse katkemisega. Samas on noorel hea teada, et mingil põhjusel katkenud õpinguid saab jätkata tänu sellele, et haridussüsteem on piisavalt paindlik.

Muutuv tööturg: hetkeolukord, suundumused, prognoosid, tööandjate ootused, töösuhteid reguleerivad õigusaktid

Tänapäeva tööturg on pidevas muutumises. Erialad ja ametid muutuvad: mõni eriala saab uue sisu (nt trükiteode tegemisel kasutatakse nüüd arvutiprogrammide abi), mõni kaob hoopiski. Õpilastel kujuneb tööturust ja selle arengusuundadest realistlik pilt, mis aitab teha valikuid ning ületada ajuti esinevaid raskusi.

Õpilased saavad karjääriõpetuse käigus ettevalmistuse, et oma tööelu jooksul toime tulla mitmete rollidega (ka töötuna).

Kõigis majandussektorites on suurenenud nõudlus kvalifitseeritud, heade ja mitmekülgsete kutseoskustega (nt oskab telereid parandada, hästi suhelda, hästi autot juhtida ja valdab võõrkeeli) töötajate järele, kes on tööandjale lojaalsed. Oluline on õpilastel näha seda, millised võimalused avanevad pärast hariduse omandamist tööturule sisenedes. Võib juhtuda, et õpitud amet annab väga vähe võimalusi tööd leida ja selle nimel tuleb kõvasti pingutada.

Töösuhteid reguleerivad õigusaktid. Õpilased omandavad karjääriõpetuse käigus põhilised teadmised töösuhteid reguleerivate õigusaktide olulisemate punktide kohta (nt millised on töötaja õigused ja kohustused).

Põhikooli lõpetajale tuleks tutvustada töölepingu liike ja tuua välja nende erinevused, sest siis ta on teadlik töölepingu sõlmimise vajalikkusest ja erinevate lepingutega seotud sotsiaalsetest garantiidest.

Muutuv tööjõuturg: tööjõuturu nõudlus ja pakkumine, konkurents, elukestev õpe, töömotivatsioon

Tööjõuturg võib olla olenevalt ajast erinevas arengujärgus: perioodid, mil valitseb tööjõupuudus, võivad vahelduda tööpuuduse perioodidega. Õpilased mõistavad tööjõuturu muutumist ja selle põhjusi.

Õpilased oskavad näha, milliste omadustega töötajate järele on nõudlust ja kas need omadused on neil olemas või saab neid omadusi arendada (pühendumus, kaasamõtlemine tööandja eesmärkide saavutamisele jms). Õpilased mõistavad karjääriõpetuse käigus, et konkurents on tänapäeva tööjõuturul loomulik olukord ja omandavad oskusi konkurentsitingimustes hakkamasaamiseks. Õpilased teadvustavad hariduse omandamise olulisust ja enda pideva arendamise vajalikkust elukestva õppe käigus, sest see aitab paremini töökohta leida ja olla valmis ümberõppeks.

Tänapäeval ei taga ükski haridustase pärast kooli lõpetamist automaatselt rakendust tööturul. Üldharidus on põhi, millele tuginedes on võimalik edasi õppida ja ühiskonnas tulemusliku rakenduse leidmiseks omandada eri-, kutse- ja ametialane ettevalmistus.

Tähtis on rõhutada elukestvat õpet ja seda, et kooliõpingute lõppemisega õpingud läbi ei saa. Elu jooksul võib inimene juurde või ümber õppida ja omandada hoopis uue eriala. Rääkides põhjustest ehk motivaatoritest, miks inimesed töötavad, mõeldakse enamasti ennekõike järgmist: palk, füüsiline ja emotsionaalne kliima ettevõttes. Karjääriõpetuse käigus õpitakse tähtsustama sisemist motivatsiooni, sest oluline on endas leida soov panustada valitud töökohta.

Majandustegevusalad, kutsed, ametid, kutsestandardid: elukutsete ja ametite liigitamine

Karjääriõpetuse käigus tutvuvad õpilased majandustegevusaladega, kutsete ja ametite süsteemiga. Õpilased hakkavad väärtustama oskust leida informatsiooni nii www.rajaledja.ee ametite andmebaasist kui ka mujalt, sest sealt saadud teadmised on olulised järgnevate karjäärivalikute tegemiseks.

Eesti majandustegevusalade kohta saab informatsiooni Statistikaameti kodulehelt www.stat.ee.

Ühel kindlal tegevusalal töötamiseks on vaja enamasti kutsealast ettevalmistust ja eeldusi. Tööturul ei pruugi samade elukutsete järele pidevat vajadust olla ja varem omandatud kvalifikatsioon võib osutuda kasutuks, sest uued nõuded eeldavad uusi oskusi.

Teise kutse omandamine osutub üha sagedamini möödapääsmatuks. Karjääriõpetuse käigus mõistavad õpilased, et elukutsete ja nende omavaheliste seoste tundmine on eeldus, mis võimaldab muutuvates oludes eluteed planeerides teha uusi valikuid.

Kutseteadmised, -oskused ja vilumus omandatakse õppides ning vastaval kutsealal töötades.

Õpilased omandavad teadmise, et kutsetunnistuse saamiseks tuleb teha kutseksam ja selle tegemiseks vajalikud nõuded on kirjas kutsestandardis.

Haridustee: erialad, haridussüsteem, formaalne ja mitteformaalne haridus, hariduse ning tööturu vahelised seosed

Õpilane saab karjääriõppe käigus teada, millise taseme haridus on tal praegu ja põhikooli lõpetades. Tähtis on noortele näidata hariduse jätkamise võimalusi ja tutvustada haridussüsteemi, et noor teaks, millised õppimisvõimalused on ja millistele inimestele need sobivad.

Noor saab haridusteed pärast põhikooli jätkata

- üldkeskhariduse suunal,
- kutsekeskhariduse suunal,
- täiskasvanute gümnaasiumis.

Eesti haridussüsteem on avatud ja igalt tasemelt saab edasi liikuda. Selleks, et leida endale sobiv eriala, õpivad noored kasutama veebilehte www.rajaleidja.ee, kus on olemas kutsehariduse ja kõrghariduse erialade loend.

Õpilased teadvustavad karjääriõpetuse käigus, et paljud teadmised, mis omandatakse väljaspool kooli või huvitegevuse käigus, võivad olla abiks erialavalikul ja tulevases tööelus.

Õpilased õpivad analüüsima enda põhikoolijärgseid valikuid selle alusel, millised õppeained neile rohkem ja ka vähem huvi pakuvad ning millistes õppeainetes on neil paremad teadmised. Õpilase hinnang peaks olema realistlik, et ta ei ehitaks õhulosse või ei alahindaks ennast. Noorte tähelepanu tuleks juhtida sellele, et heade tulemuste saavutamine koolis aitab tänu tööharjumusele ja saavutustahtele soovitud tulemusteni jõuda ka töös.

Hariduse ja tööturu vaheliste seoste kirjeldamisel on Eestis aluseks võetud ametite klassifikaator ISCO 88 (*International Standard Classification of Occupations*), seetõttu on oluline anda õpilastele ülevaade vähemalt selle klassifikatsiooni pearühmadest ja suunata neid soovi korral alarühmadega põhjalikumalt tutvuma veebiaadressile www.rajaleidja.ee.

Mida rohkem on noorel informatsiooni ja sellega ümberkäimise oskust, seda edukam on ta valikute tegemisel.

Soorollid ja ametid

Soolise võrdõiguslikkuse printsiip karjääriplaneerimisel tähendab seda, et valikuid saab teha enda soovide ja eelduste järgi ning valida saab ka neid elukutseid, mis traditsiooniliselt on olnud sooliselt eelistatud. Näiteks naine võib soovi korral töötada torulukksepana ja mees meditsiiniõe ametikohal. Karjääriõppes õpetatakse sallivust ja valikuvabadust. Tutvustatakse erinevaid ameteid, et õpilasel oleks võimalik valik teha sobivuse järgi. Räägitakse ka ametitega seotud terviseriskidest, et nii mehed kui ka naised teaksid valikuid tehes, milliste riskifaktoritega tuleb neil kokku puutuda.

Planeerimine ja otsustamine

Karjääri planeerimine on tänapäeval pidev protsess. Olles ühe valiku langetanud, on tihtipeale vajadus keskenduda uutele, järgmistele sammudele. Õpilased mõistavad, et kuigi põhikooli lõpus tuleb esmalt valida oma võimetele vastav haridustee, on ka edaspidises elus vaja valmis olla pidevateks muutusteks, enesetäiendamiseks ning vajaduse korral ka ümberõppeks. Planeerimise ja otsustamise teema käsitlemise lõpus koostab õpilane isikliku karjääriplaani. Selleks, et leida oma võimetele, teadmistele ja loomuomadustele sobiv eriala, peab õpilane tegema endas ühe põhjaliku ekskursiooni. See tähendab endale sadade küsimuste esitamist, varem täidetud töölehtede ülevaatamist, nendest kokkuvõtete tegemist.

Karjääri planeerimine kui elukestev protsess: otsustamine ja seda mõjutavad tegurid, otsustamisküsimused, karjääriinfo allikad, info otsimine, alternatiivid, sundvalikud, muutustega toimetulek, karjääriinfo, karjääriinõustamine

Karjääriõpetuse käigus omandatud teadmistele tuginedes saavad põhikooli lõpetajad vastu võtta otsuseid edasiste karjäärivalikute tegemiseks. Õpilased teadvustavad, et otsustamine on kõige lihtsam ja tulemuslikum siis, kui on piisavalt informatsiooni nii enda isikuomaduste, tööturu kui ka õppimisvõimaluste kohta. Noor inimene saab siin tugineda oma võrgustikule, kuhu kuuluvad pere, sõbrad ja karjäärispetsialistid. Karjääriõpetuse käigus leitakse sobivad otsustamise viisid (kas

kaalutletud või kiired otsused), kuidas seostada enda kohta teadaolevaid asjaolusid võimaliku tulevase töise tegevuse ja selleks ettevalmistavate õpingutega.

Õpilased teadvustavad muutustega kohanemise vajalikkust, sest tööturu muudatused seavad pidevalt nende ette väljakutseid ja võimalusi. Siin on tähtis, et noor näeks nii enda aktiivsuse olulisust kui ka võimalust saada abi lähedastelt ja karjäärispetsialistidelt.

Õpilased oskavad kasutada nii elektroonilisi kui ka paberile trükitud karjääriinfo allikaid. Peamine elektrooniline teabeallikas on www.rajaleidja.ee, mille kasutamist õpetatakse karjääriõpetuse tundides. Ka karjääriinfo spetsialistide ja karjäärinõustajate võrgustiku kohta on võimalik infot saada Rajaleidja portaali vahendusel.

Õpilased tutvuvad oma kodukohale kõige lähema karjäärispetsialistide võrgustikuga, sest sealt saavad nad vajaduse korral abi otsida.

Isikliku karjääriplaani koostamine: elukestev õpe, karjäär, karjääri planeerimine, karjääriplaani koostamine, edu, elurollid, elulaad, õpimotivatsioon, vastutus, kandideerimisdokumendid

Kogu ainekursuse lõpetuseks koostab õpilane oma isikliku karjääriplaani, milles ta võtab arvesse kõik eespool õpitu: oma isikuomadused, oskused, huvid, väärtused, tööturu suundumused, haridusvõimalused ja isiklikud eesmärgid.

Õpilane teadvustab seda, et mitte ainult materiaalne edu ei ole edukuse kriteeriumiks. Tähtsad on huvitava alaga tegelemine, eneseteostus, uute oskuste õppimine ja nende kasutamine, head suhted ning perekonna heaolu. Noort õpetatakse nägema edukuse näitajana enda ette seatud eesmärkide saavutamist. Kiire edu on küllalt haruldane, edu nimel tuleb vaeva näha ja pingutada.

Õpilasi suunatakse arutlema elulaadi eri aspektide üle, seostama oma väärtusi, eeldusi ja reaalseid võimalusi tööturu tegeliku olukorraga, nägema valikute tegemisel alternatiive ning selle põhjal otsuseid langetama. Karjääriõpetuse raames saab õpilast valikute tegemisel toetada, kuid üks on kindel: valikud langetab ja vastutab nende eest ta siiski ise.

Õpilased tunnetavad hariduse tähtsust ning leiavad endale oma plaanide teostamiseks sobiva viisi – kas gümnaasiumi või kutsekooli. Selge siht silme ees peaks oluliselt suurendama ka õpilaste õpimotivatsiooni. Põhikooliõpilastele on oluline õpetada valmisolekut pidevõppeks, enesetäiendamiseks ja muutustega kohanemiseks.

Õpilasi tasub suunata mõtlema selle üle, kas ja kuidas elukestev õpe võib olla üheks lahutamatuks osaks isiklikus karjääriplaanis. Karjääri planeerimine kui läbimõeldud tegutsemine pärast põhikooli annab õpilasele kindlustunde ja tagab emotsionaalse stabiilsuse.

Õppesisu ja õpitulemuste vahelised seosed

Virve Kinkar Tallinna Ülikooli avatud ülikooli täiendõppekeskuse koolitusjuht

Karjäärinõustajate Ühingu liige

Olulised seosed karjääri planeerimisel

Karjääri planeerimise kui elukestva protsessi vaatepunktist on kõik karjääriõpetuse peateemad võrdse tähtsusega. Kas ja millised neist on aktuaalsemad, vajavad üldisemat või rõhutatud tähelepanu jms, oleneb suuresti karjääri planeerija elukogemusest, seni omandatud teadmistest ja oskustest. Põhikooli lõpus koondab õpilane esmakordselt teadliku tähelepanu karjääriga seonduvale, seega on oluline tema õppimist toetada, suunates teda **mõtestama** enda jaoks järgmised **seosed**.

Karjääri planeerimine ja elukestev õppe

Õpilane teadvustab karjääri planeerimist kui elukestvat protsessi, mis ei lõpe esmaste haridus- ja kutsevalikutega. Ta seostab konkurentsivõimelisuse tööturul vajadusega hoida oma teadmised ja oskused kooskõlas tööturu muutuvate nõudmistega. Õpilane väärtustab elukestvat õpet ja teadvustab seda kui elu loomulikku osa.

Hariduse ja tööturu vahelised seosed

Õpilane teadvustab, et mida asjakohasem info on tal tööturu ja õppimisvõimaluste kohta, seda suuremad on tema võimalused elutee teadlikuks juhtimiseks. Õpilane teadvustab, et tal on edasiõppimiseks mitmeid võimalusi (kutseõppeasutused, gümnaasiumid). Õpilane analüüsib enda õpioskusi ja õpimotivatsiooni ning seostab need haridustee jätkamisega, valides võimetele ja oskustele sobiva õppimisvõimaluse.

Isiksuseomadused ja kutsealased nõuded

Õpilane mõistab, et ametid ja töövaldkonnad erinevad üksteisest töö sisu, iseloomu, keskkonna jt tegurite poolest ning et kindlal tööalal töötamine eeldab inimeselt selle töö tegemiseks vajalikke isiksuseomadusi ja erialast ettevalmistust.

Õpilane on teadlik, et samad võimed ja oskused võivad leida rakendust mitme elukutse juures ning teatud laadi töösooritused eeldavad kindlate isikuomaduste olemasolu (nt sünkroontõlgil peab olema hea keskendumisvõime jne).

Elurollid ja karjäär

Õpilane teadvustab, et inimesel tuleb elu jooksul täita mitut rolli, mis on omavahel seotud. Ta mõistab, et karjääri planeerimine on seotud igapäevaeluga ja mõjutab kooskõla saavutamist mitme elurolli vahel.

Karjääriotsused ja vastutus

Õpilane on teadlik, et tema eluga seotud tähtsad otsused tuleb tal endal langetada. Sel moel on ta ise oma elukäigu juhtija ja vastutab otsustega kaasnevate tagajärgede eest. Karjäärivalikuid mõjutavate asjaolude tundmine ja elurollide käsitlemine karjääri aspektist toetab õpilase teadlikku valikut ja oma vastutuse tunnetamist. Õpilane oskab oma valikuid loogiliselt põhjendada.

Õpitulemuste saavutamist toetav õppekeskkond

Tiina Trampärk SA Innove karjääriteenuste arenduskeskuse karjääriõppe spetsialist

Karjääriõpetuse ainekava näeb ette, et õppetegevust korraldades laiendatakse õpiruumi väljapoole kooli tavapärasest õppekeskkonda: käiakse ettevõtetes ja järgmise taseme õppeasutustes, korraldatakse ainetunde arvutiklassis, muuseumis, looduskeskkonnas, näitustel jm.

Põhikooli riiklik õppekava omakorda rõhutab, et vaimne, sotsiaalne ja füüsiline õppekeskkond peavad toetama õpilase arenemist iseseisvaks ja aktiivseks õppijaks ning õpikeskkonnad peavad toetama õpilaste erisuguste võimete tasakaalustatud arengut. Põhikooli riikliku õppekava paragrahvis 6 on selgelt ja hästi kirja pandud, mida vaimse, sotsiaalse ja füüsilise keskkonna toetava koosluse all mõistetakse.

Karjääriõpetuse tunde planeerides tuleb õpikeskkonna kavandamisel lähtuda ainekavas loetletud õpitulemustest. Kui teema „Enesetundmine ja selle tähtsus karjääri planeerimisel” õpitulemustena peab õpilane suutma analüüsida enda isiksust ja eristama oma tugevaid ning nõrku külgi, peaks klassiruumis valitsev õhkkond toetama kõigi õpilaste emotsionaalset heaolu. Seda tüüpi isiklikku informatsiooni avaldades ja analüüsides peab õpilane tunda end turvaliselt. Õpetaja ülesanne on siin kaasa aidata toetava ja ühistegevust soodustava õpikeskkonna kujunemisele. Juba esimestes ainetundides tuleks õppegrupis kokku leppida reeglid arvamuste aktsepteerimise, konfidentsiaalsuse, üksteise kuulamise jm kohta.

Teema „Õppimisvõimaluste ja töömaailma tundmine” õpitulemuste paremaks omandamiseks on vaja õpilasi suunata kasutama asjakohaseid karjääriinfo allikaid. Otstarbekas on sellised tunnid pidada arvutiklassis või koostöös piirkondliku teabe- ja nõustamiskeskuse (TNK) karjääriinfo spetsialistiga.

Koostöö TNK karjääriinfo spetsialistidega on oluline selliste õpitulemuste saavutamiseks nagu „oskab leida tööturuinfot” või „tunneb tööturu üldist olukorda, teab prognoose jne”, sest nimetatud spetsialistid koguvad, analüüsivad ja vahendavad just sedalaadi infot. Alati on mõttekas eelnevalt asjaosaliste vahel läbi rääkida potentsiaalse loengu või tunni sisu ja koht (arvutiklass, TNK ruumid vm).

TNK-d korraldavad ka ise üritusi: karjääripäevi, töövarjupäevi, konverentse ja ettevõttekülastusi. Tehes koostööd TNK-ga, saab õpetaja suunata õpilasi neil üritustel osalema. Alati ei pea see olema ainetund koolikeskkonnas, kus tööturu kohta uusi teadmisi ja kogemusi saadakse.

Kuigi ainekavas ei ole ette nähtud suurt mahtu ettevõtte külastustele, võivad käigud ettevõttesse kujuneda õpilastele väga kasulikuks ja meelde jäävaks. Erinevate ametite, töötingimuste ja -võimaluste tutvustamiseks ongi parim just tegelik töökeskkond. Mida erilaadsemaid ettevõtteid on võimalik näha, seda laiemat üldpildi õppija saab tööelust, tegevusaladest, ametitest ja ametialastest positsioonidest.

Õppekäigul ettevõttesse kogeb õpilane töökeskkonda kogu selle ehtsuses: ruumikujundus, töötajate meeleolu, töötempo, müra, valgus, lõhnad jne. Saadud muljed ja kogemused jäävad õpilastele hästi meelde ka seetõttu, et on õppetöös vahelduseks ning võimaldavad olla väljaspool harjutud õppekeskkonda. Et õppekäik kujuneks oluliseks sündmuseks õpilasele ka karjääriplaanide tegemise kontekstis, tuleb õpetajal osata õppekäiku arukalt planeerida, korraldada ja ka vastavaid järeltegevusi teha (nt tagasiside kogumine, õppekäiku kokkuvõttev arutelu vm).

Eeltööna võiks õpetaja enne ettevõttesse minekut tutvustada õppekäigu konkreetset eesmärki ja suunata õpilasi jälgima ettevõtte tööprotsessis teatud aspekte. Abistavaks materjaliks on siin mitmesugused õpiülesannetega töölehed, mis on avaldatud valikaine õpetajaraamatus.

Sama oluline on õppekäigul saadud teadmisi ja kogemusi hiljem klassis ühiselt jagada: teha ettekandeid, korraldada arutelusid, anda tagasisidet täidetud töölehtede kohta jne.

Ühe võimalusena võib kaaluda õppekäigu korraldamist nii, et eelnevalt on välja selgitatud õpilaste huvid teatud tegevusalade või ettevõtete vastu. Sel juhul arvestatakse õppekäigule minnes juba tekkinud huvigruppide eelistustega. Kui valik eri tegevusaladega ettevõtete vahel ei osutu võimalikuks, saavad huvide alusel tekkinud grupid õppekäigul ühes ettevõttes tutvuda eri osakondade või ametikohtadega.

Ka igal teistsugusel autentisel kokkupuutel töömaailmaga (nt mõne ameti esindaja kutsumine tundi) on õpilaste hoiakute ja teadmiste kujunemisele olulisem mõju kui ametikirjelduste või töötingimuste ülelugemine õppekirjandusest või interneti teabesüsteemidest.

Uuendatud riiklikud õppekavad võimaldavad õppekeskkonda laiendada väljapoole kooli ja see toetab igati karjääriõpetuse valikaine õpetamist. Näiteks hästi ettevalmistatud ja tagasisidestatud õppekäigud pakuvad arvukalt võimalusi tutvuda erinevate ametitega vahetus töökeskkonnas.

Millest on vaja lähtuda karjääriõpetuse õppemeetodite valikul
Virve Kinkar Tallinna Ülikooli avatud ülikooli täiendõppekeskuse koolitusjuht
Karjäärinõustajate Ühingu liige

Karjääriõpetuse õpitulemuste saavutamiseks tuleks valida juba esimestel ainetundidel ea- ja asjakohased meetodid, mis sütitavad õpilases huvi tema tuleviku vastu. Õpetaja nn tööriistakastis võiks leiduda suur hulk õppemeetodeid, mille seast valida või mida kombineerida. Neist eelistatumad on aktiivõppemeetodid, mille käigus õpilased on valmis end üksteisele avama ja ka üksteiselt õppima.

Seepärast soovitan õpilastele tutvustada ühist õppimist soodustavaid tegureid:

- üksteise kuulamine – tähelepanelikkus, hoolivus, austus, teistega arvestamine;
- üleolekutunde puudumine – teiste hindamine, abistamine, negatiivsete märkuste ja halvustavate hüüdnimede vältimine;
- õigus osalemisest loobuda – valikuvabadus ja vaikimise võimalus;
- konfidentsiaalsus – austus rühmas jagatud informatsiooni suhtes, kindlustunne.

Robert Fisher²

Küsimused, mida iga õpetaja võiks endale esitada:

- Mis õppemeetod on konkreetse õpitulemuse saavutamise seisukohalt asjakohane?
- Kas õppemeetod äratab õpilastes huvi õppida?
- Kas õppemeetod võimaldab käsitleda konkreetse õpitulemuse saavutamiseks vajalikke teemasid?
- Kas õppemeetod võimaldab muuhulgas kontrollida õpitulemuste saavutatust?
- Kas õppemeetod tagab sidusa õppimise? (Mida õpilane on enne õppinud ja pärast õpib?)
- Millised on õpilaste senised teadmised ja kogemused?
- Mis on õppemeetodi peamine funktsioon (kinnistada, avada uut jne) õppimise protsessis sel momendil?
- Milliseid ressursse on vaja ja võimalik kasutada?
- Milliseid õppemeetodeid on efektiivne kavandada lõimituna muu õppetegevusega (koostöös aineõpetajate, karjäärinõustaja või infospetsialistiga)?
- Milliste meetodite kasutamine on tulemuslikum koostöös aineõpetajate või teiste kooli töötajatega, näiteks huvijuhiga?
- Kas valitud õppemeetod võimaldab õpilasel luua seoseid õpitava ja reaalse elu vahel?

Karjääriõpetuse õpitulemuste saavutamiseks tuleb õpilasel teha individuaalset tööd ja tegutseda ka rühmas koos teistega.

Isiksuseomaduste tundmaõppimine sisaldab õpilase **eneseanalüüsi** (millised on tema iseloomujooned, milles ta on edukas, kas edu pandiks on võimed või töökus ning mida ta väärtustab erinevate elurollide, nt töö ja perekonna juures) ja enesehindamist (millised on tema tugevused ja

Fisher, R. Õpetame lapsi õppima. Atlex, 2005

nõrkused ning mida tal tuleks endas arendada või kujundada). Õpilane peaks saama enesehindamisel **tagasisidet** (peegeldust) kaaslastelt. **Paaris-** ja **rühmatööd** võimaldavad õpilastel avastada ja avada endas isiksuslikke erisusi: hoiakuid, väärtusi, huvisid jne. Erineva suurusega rühmades töötamine aitab kujundada ka suhtlemis- ja koostööoskust – isiksuseomadusi, mida tööturul hinnatakse.

Eneseanalüüsi käigus on tõhus täita **töö- ja mõttearenduslehti**. Seda saab teha nii individuaalselt kui ka paarikaupa või rühmas. Töölehtede täitmine võimaldab õpilasel talletada ja süstematiseerida informatsiooni enda kohta, seda vajaduse korral üle vaadata ja jälgida, kas ja mis on muutunud. Kindlasti on eneseanalüüs õpilase jaoks tõhusam, kui **meetodid vahelduvad**. Näiteks paaris- või rühmatöös saab õpilane enda ja kaaslaste isikuomaduste üle arutada ja kaaslaste abil endas ära tunda neid omadusi, mida ta ise võib-olla ei märka või ei teadvusta. Õpilast suunatakse arutlema (millisena näevad teda teised, kas nende arvamus tema kohta on sarnane tema enda arvamusel, mis on tema erisused) ja oma arvamus põhjendada. Rühmatöö pakub õpilastele ka võimaluse vastastikku **rikastada isiksuseomadusi väljendavat sõnavara**. Just asjakohase sõnavara puudumine võib olla põhikooliõpilasele eneseanalüüsil takistuseks.

Töölehtede individuaalsel täitmisel on see lisaväärtus, et õpilane saab **ausamalt ja sügavamalt** ennast analüüsida, **hoida privaatsust** neis isiklikes küsimustes, mida ta mingil põhjusel ei soovi teistega jagada.

Enese tundmaõppimise ühe meetodina võib kasutada ka **testimist** (eelistuste, võimete või isiksuse testid). Oluline on lõhkuda müüt testide määravast rollist karjäärivalikute tegemisel. Test on abivahend, mis ei määra ega tee kellegi eest valikuid. Testi kui hindamis- ja mõõtmisvahendi kasutamise tulemused võivad toetada isiksuse tundmaõppimist, kui tulemusi kasutatakse koos muu informatsiooniga ja testimisele järgneb asjatundlik tagasiside karjääripetsialistilt. Testimiseks on vaja kaasata spetsialist, kellel on selleks ettevalmistus ja litsents. Õpetajal on võimalus teha koostööd karjäärinõustaja või koolipsühholoogiga. Testimine ei pea ilmingimata toimuma karjääriõpetuse ainetundide raames, samas ajaliselt võiks see toimuda kas karjääriõpetuse kursuse eel või sellega paralleelselt. Õpilastele tuleb teatada, kes, kus ja millal testi korraldab.

Kui oodatavaks õpitulemuseks on „analüüsib enda isiksust“, siis peaks õppemeetodid võimaldama eristada karjääriplaneerimise seisukohalt olulisi isiksuseomadusi (nt väärtused, huvid, võimed jne) ja aru saada nende mõjust tegevusele (võimete arendamine huvitegevuse kaudu, oskuste kujundamine ning karjääriotsuste langetamine). Näiteks õpitulemust „tunneb enda huvisid ja näeb huvitegevuse seost ametivalikuga“ võimaldavad saavutada aktiivõppemeetodid, mille käigus õpilane saab analüüsida oma huvisid ja võrrelda nende rakendamise võimalusi eri ametites.

Alustada võiks individuaalsest huvide kaardistamisest ja seejärel arutleda kogu klassiga, rühmades või paarikaupa. Õpilast suunatakse arutlema selle üle, kuidas huvitegevuse kaudu omandatud oskusi ja teadmisi saab rakendada töises tegevuses ja inimese elurollide tasakaalustamisel ning kuidas huvid mõjutavad õpimotivatsiooni.

Õppemeetodid peaksid peale tutvustamise või analüüsimise võimaldama ka infot **seostada** ja omandatud teadmisi ning oskusi **üldistada**. Õpetajal tuleb läbi mõelda, kas ja kuidas võiks õppemeetod sisaldada hindamise elemente. Õpilasele tuleb anda võimalus teha enda jaoks kokkuvõtteid. Isiksuseomaduste analüüsi aitab kokku võtta ja tervikuks siduda kirjalik (essee, kirjand, kirjeldav autoportree jne) eneseanalüüs, mis võimaldab välja tuua ka arendamist vajavad valdkonnad ja omadused.

Kirjalikud tööd on soovitatav koondada **õpimappi**, mille koostamine on samuti üks õppemeetod. Õpimapi esitamine ja kaitsmine võib olla üks karjääriõpetuse hindamismeetodeid. Õpimapi koostamise käigus jälgib õpilane oma edusamme ja kogub ning süstematiseerib isiklike karjäärivalikutega seotud informatsiooni. Õpimapist on abi karjääriotsuste tegemisel: kogutud materjali saab analüüsida, täiendada ja kasutada arenguvestlustel või karjäärinõustamisel. Õpimapi koostamine aitab tugevdada õpilase **vastutustunnet** nii õpitulemuste saavutamisel kui ka oma tuleviku planeerimisel. Kuna õpimapp sisaldab palju isiklikku informatsiooni, tuleks õpilastega

eelnevalt kokku leppida, kellega koos ning millistel eesmärkidel ja tingimustel seda analüüsitakse. Vt [lisaks](#).

Õppeprotsessi sidusus ehk õppijate varasemate teadmiste ja oskuste arvestamine

Karjääriotsuste langetamiseks vajalikku pädevust kujundab õpilane mitmesugustes õpitegevustes, sh neis, milles on õppekava läbiva teema „Elukestev õpe ja karjääri planeerimine” komponendid. Näiteks arvutiõpetuse tunnis võiksid õpilased olla põhjalikult tutvunud portaaliga www.rajaleidja.ee. Siis saaks karjääriõpetuses anda õpilastele selle kohta iseseisvaid või meeskondliku infootsimise ülesandeid (konkreetsetele küsimustele vastuste otsimine võistlusena või viktoriinina jms). Personaalsetes ülesannetes saaks õpilane sel juhul keskenduda teda huvitavale infole.

Uued mõisted ja informatsioon kinnistuvad üksnes siis, kui õpilane seostab neid **varem õpituga ja igapäevase eluga**. Ka karjääriõpetuse õppeprotsessi sidususe saavutamiseks on vaja läbi mõelda, millistele õpilase varasematele (ka muu õppetegevuse raames saavutatud) õpitulemustele saab ja on vaja tugineda. Näiteks saab õpilane oma saavutusi kinnitavate dokumentide (spordivõistluste või aineolümpiaadide diplomid jm) põhjal analüüsida oma huvisid ja võimeid. Õpilaste jaoks on põnevad ka suunatud **kujutlusharjutused ja rollimängud**, näiteks „Mina 30-aastasena” või „Töövestlus”. Mis tahes teemalist ajurünnakut, demonstratsiooni või lühiloengut peaksid kindlasti rikastama illustreerivad näited igapäevaelust.

Oluline on ka **mitmekesisus**. Näiteks kui õpilane tunneb kodukoha ameteid vaid ühes ettevõttes toimunud õppekäigu põhjal, tuleks kasutada ka teisi tööeluga tutvumise võimalusi. Noored võivad **vaadata ja analüüsida lühifilme, intervjuerida erinevate elukutsete esindajaid**, lahendada ülesandeid Rajaleidja portaali **ametite andmebaasi** põhjal jne. Ettevõttesse minnes on oluline, et õpilasel oleks selge eesmärk. Abiks on vastav tööleht – monitoorimise leht, mille täitmine aitab õpilasel olulistele küsimustele vastuseid leida.

Tegevusalade, kutsete ja ametite täpsemaks tundmaõppimiseks suunatakse õpilasi **otsima** teda huvitavate ametite kohta **informatsiooni** Rajaleidjast või mõnest muust karjääriinfo allikast. Õpilane koostab ametikirjeldusest lühikokkuvõtte ja tutvustab seda klassikaaslastele. Õpilast suunatakse **arutlema** selle üle, kuidas ametikirjeldus vastas tema varasemale ettekujutusele kõnealusest ametist, mille poolest eri töökeskkonnad ja tööde sisu erinevad, millised eeldused on tal olemas huvipakkuvates ametites töötamiseks (seostab teadmised iseenda ja ametite kohta).

Mängulised meetodid (nt õpilane kirjeldab mingi elukutsega seonduvat ja teised peavad arvama, mis elukutsega on tegu) võimaldavad õpilasel teadvustada, mis elukutsete kohta on neil rohkem või vähem teadmisi või millised eelarvamused valitsevad mõne elukutse suhtes.

Töövarjupäevadel ja hästi ettevalmistatud õppekäikudel (koostöövõimalus lapsevanemate ja ettevõtetelega) tutvub õpilane mitmete ametitega vahetus töökeskkonnas ja koostab nähtu põhjal **aruande** või **täidab vaatluslehe**. Ta seostab nähtu infoportaalidest loetuga ja kutsehuvide testi tulemusega.

Õpetajal on vaja selgust, kas õpilane ikka teadvustab töökeskkondade, töö sisu ja iseloomu erinevust ning nendest lähtuvaid nõudeid töö tegijale. Oma teadmisi ja hoiakuid saab õpilane teistele nähtavaks teha selliste **põhjendamist võimaldavate meetodite abil** nagu **väitlus** ja **arutelu**, sobib ka essee või kirjandi kirjutamine (koostöövõimalus emakeeleõpetajaga).

Millest tuleneb vajadus diferentseerida

Iga õpetaja, ka karjääriõpetuse õpetaja ülesanne on märgata **õpilaste individuaalsust** ja sellega arvestada. Õpetajal on vaja läbi mõelda, kuidas erinevate **huvide** ja eeldustega õpilastele pakkuda sobivaid õpitegevusi ja **just neile vajalikku informatsiooni**. Töövaldkondi, ameteid, erialasid ja neid

iseloomustavaid detaile on sedavõrd palju, et kõike karjääriõpetuse piiratud mahu juures analüüsida ei ole reaalne. Siinjuures on õpetajal võimalik ja vajalik leida **diferentseerimist** võimaldavad õppemeetodeid, **mille puhul sarnaste huvide ja ootustega õpilased moodustavad rühma**. Samuti tuleb läbi mõelda, mis on peamine, üldine ja ühine kõigile ning mis informatsiooni lasta õpilastel otsida ja analüüsida iseseisvalt, oma huvidest lähtuvalt.

Kui õpilaste individuaalsusega (õpistiili, võimete, huvide, varasemate teadmiste, oskuste ja kogemuste) võimaluste piires arvestatakse, aitab see saavutada oodatud õpitulemusi. Kui õpilane saab rakendada oma võimeid ja kogemusi, **õppida endale sobival viisil** (oma õpistiili kohaselt), siis on ta motiveeritum.

Kõikide õpilaste individuaalsust ei ole aga võimalik arvestada igas karjääriõpetuse tunnis.

Tulemuslikkusest ja efektiivsusest lähtudes tuleks eelistada neid õppemeetodeid, mis toetavad korruga mitme õpitulemuse saavutamist ja võimaldavad arvestada õpilaste individuaalsusega. Seda tüüpi õppemeetodid on näiteks järgmised.

- Projektid ja karjääripäevad, mille ettevalmistamiseks ja korraldamiseks on kaasatud ka õpilased. Õpilane saab valida, millega talle meeldib tegeleda, kas organiseerimise, ettekannete koostamise ja esitamisega, esitluste kujundamise, esitlustehnika ülespaneku või muuga. Samas arendab ja kasutab õpilane ka suhtlemis- ja koostööoskust.
- Õppekäigud ettevõtetesse. Tööelu ja ametitega tutvumist toetab **isikliku õpistiili kasutamine** (mõistmine ja teadmiste omandamine nägemis- või kuulmismeelele tuginedes või hoopis liikudes ja tegutsedes).

Karjääriõpetuse eripäraks on **info ja selle allikate rohkus ning mitmekülgsus**. Õpetaja ülesanne on suunata õppijaid infoallikate juurde, õpetada saadud infot hindama ja analüüsima. Selleks on palju võimalusi ka **väljaspool karjääriõpetuse tunde**.

- Teavet saab otsida veebilehtedelt ja otsingutulemusi esitada Powerpointi ettekandena, mille koostamine ja illustreerimine võimaldab õpilastel kasutada oma arvutioskusi.
- Ühe ja sama sisuga ülesande täitmiseks võivad õpilased käia eri õppeasutustes, teha intervjuusid, võrrelda sama eriala õppimise võimalusi mitmes õppeasutuses ja esitada tulemused kirjaliku ettekandena.
- Õpilased võivad käia infomessil (nt „Teeviit”) ja täita enne ning pärast seda õpetaja ettevalmistatud töölehed. Järgneb arutelu rühmas.
- Korraldada võib ka õpilaskonverentsi.

Diferentseerimisel tuleb arvestada ka nende õpilastega, kellel on **õpiraskusi**. Sageli on neil õpilastel **probleeme nii enesekontrolli kui ka planeerimisega**, kuna vastavad oskused on neil puudulikud. Sageli on nad ka püsimatud ja kalduvad harjutusi kiirustades n-ö ära tegema, ilma küllaldase süvenemise ja arusaamiseta.

Õpiraskustega õpilaste toetamine nõuab õpetajalt järjepidevust ja oskust anda tagasisidet sobival ajal. Näiteks ei piisa, kui õpiraskustega õpilane saab alles tunni lõpus teada, kas ja kuidas tal õnnestus vastavat töölehte täites ennast iseseisvalt analüüsida. Soovitav on harjutust käivitades välja selgitada, **kas õpilane sai ülesandest aru**. Parim viis selleks on **lasta õpilasel ise öelda**, mida ta tegema hakkab ja mis on tulemus.

Igaks **õpitegevuseks ja enese tunnetamiseks peab õpilasel olema piisav ajavaru**, vajalikul määral näiteid ning võimalus **kõigi meeltega õppeprotsessis toimuvat tajuda**. Seda kõike on õpetajad harjunud iga päev jälgima. Kui diferentseerimise võimaluste kavandamisel tugineda neile põhimõtetele ja arvestada sealjuures karjääriõpetuse eripäraga, siis on tulemused kindlasti head.

Karjääriõpetuses enamkasutatavad õppemeetodid varasema kogemuse näitel

Sirli Kriisa Türi Gümnaasiumi karjäärikoordinaator

Kesk-Eesti Noorsootöö Keskuse karjäärinõustaja

Uue õppekava kontseptsiooni kohaselt on oluline kogu karjääriõpetuse ainetunnis kasutatav metoodika üle vaadata ja viia see vastavusse õppekavas kirjeldatud oodatavate õpitulemustega. Eelmise õppekava põhimõtetest lähtuva, 2007. aastal koostatud karjääriõpetuse valikaine õpetajaraamatus³ on õppesisu teemade all kirjeldatud erinevaid tegevusi, mis üldjuhul koosnevad mitmest õppemeetodist: näiteks teemat sissejuhatav arutelu, sellele järgnev loovmäng ja tegevust kokkuvõttev töölehe täitmine. Nüüd, kui uue õppekava kohaselt on keskele kohale seatud õpilane, tuleb õppemeetodite valikul otsutada selle põhjal, millised meetodid võimaldavad saavutada neid konkreetseid oodatavaid õpitulemusi.

Järgnevas artiklis on toodud näiteid selle kohta, kuidas saavutada seni õppeprotsessis kasutatud meetodite abil konkreetseid õpitulemusi. Tuginen isiklikule kogemusele ehk sellele, millised õppemeetodid on ühe või teise õpitulemuse saavutamiseks olnud tõhusad ja õpilastele huvi pakkunud. Tegemist on näidetega ja võimalusi on veel väga palju.

Enesetundmine ja selle tähtsus karjääri planeerimisel

Õpitulemus: õpilane analüüsib enda isiksust

Isiksuse analüüsiks on karjääriõpetuse õpetajaraamatus palju töövahendeid, millega õpilane saab õpetaja juhendamisel tegeleda ja mille abil ennast analüüsida. Üheks heaks võimaluseks meetodite mitmekesistamisel on paaristöö.

Näiteks lemmiktegevuste harjutuses näeb pinginaaber, et tihti ei teata oma kõige lähedasema sõbra huvisid. Meetod suunab õpilast oma kaaslast märkama, aga ka seostama oma huve edasiste võimalustega.

Aktiivse kaasamise meetod „Lemmiktegevused“. Palusin õpilastel umbes minuti jooksul kirja panna tegevused, mis neile rõõmu valmistavad. Kohe oli näha, et kes on üldiselt positiivsem ja aktiivsem, selle nimekiri on pikem. Seejärel arutasime väikeses rühmas, mis kellelegi rõõmu valmistab (saime palju uut teada isegi nende inimeste kohta, keda arvasime tundvat). Järgmises etapis palusin igal õpilasel samasse nimekirja lisada, millal ta selle tegevusega viimati tegeles, kas ta tegi seda üksi või koos teistega, kas planeeritult või spontaanselt, kas see oli mingi vajaduse rahuldamine (nt jooksmine kui füüsiline trenn), kui palju see maksma läks (kas tema õnnelikuks tegemine läheb palju maksma).

Nende jätkutegevustega suunasin õpilasi kujundama positiivset eluhoiakut ja taastama enesekindlust. Seeläbi paranes ka õpilaste väljendusoskus. Meetodi erinevus tavalisest vestlusest – õpilasel on lihtsam rääkida, kui mõtted on eelnevalt kirja pandud – võimaldab õppida uut ka nende inimeste kohta, keda õpilane arvab ammu teadvat. Õpetajana olen kirjeldanud, mida üks või teine lisaküsimus välja selgitab. Näiteks kui inimene teeb enamikku talle rõõmu pakkuvatest tegevustest üksi, siis võib arvata, et talle sobiks tegevusvaldkond, kus ta saab ise otsustada, mida ja millal teha, ning talle passiks töö, mida saab teha üksi.

Testimine. Põhikooli lõpuklassis on põhjendatud kutsesobivustesti ja temperamenditüübi testi sooritamine. Test võib kätte anda ainult suuna, mida tasuks õpilasel rohkem uurida, et otsustada, kas

³ Elukestev õpe ja karjääri planeerimine, valikaine õpetajaraamat põhikoolile. SA Innove, 2007

talle see valdkond sobib. Mitte mingil juhul ei ütle ükski test, mida ja kus õppida või kelleks saada. Seepärast olen õpilastele selgitanud, mida testimine taotleb ja miks teste üldse tehakse. Kindlasti on vaja rääkida sellest, et mitte keegi ja mitte ükski test ei otsusta inimese enda eest. Valikuid ja otsuseid tuleb teha ise. Testid üksnes aitavad ja võivad mõnikord otsustamist lihtsustada. Väga tähtis on anda õpilastele individuaalset tagasisidet koos analüüsiga.

Testimisel on vaja silmas pidada, et kui karjääriõpetuse õpetajal ei ole ettevalmistust testide tegemiseks, siis tuleks appi paluda teavitamis- ja nõustamiskeskusest karjäärinõustaja või koolipsühholoog.

Õpitulemus: õpilane eristab oma tugevaid ja nõrku külgi ning seostab neid erinevatel kutsealadel töötamise eeldustega

Minu kogemus näitab, et põhikooli lõpetajad ei ole enamasti ennast varem analüüsinud ja nad ei ole ka valmis oma puudusi ja tugevaid külgi teistele välja tooma. Siin on heaks abiks olnud loomingulised ülesanded.

Näiteks **kollaaži „Mina ise“** koondas õpilane ajakirjast lõigatud piltidena paberi ühele poolele endast kõik selle, mille üle ta on uhke, ja teisele poolele selle, millest ta tahaks vabaneda. Tunni lõpus palusin igaühel kirjeldada, mida pilt tema kohta ütleb. See oli hea analüüsiharjutus ja õpetaja lisaküsimused suunasid analüüsitud omadusi seostama võimalike elukutsete ja esmaste valikutega.

Õpitulemus: õpilane kasutab eneseanalüüsi tulemusi karjääri planeerimisel

Loovtegevus „Karjäärikell/päike“ aitab õpilasel vaadata möödunud sündmustele, mis on mõjutanud tema senist elukäiku, ja sõnastada ka esimesi tulevikuplaane selle kohta, mida ta tahaks saavutada. Iga õpilane joonistas ringi, mille ülemine punkt tähistas tema sünniaega. Seejärel märkis õpilane ringile ka käesoleva hetke. Võtsime sümboolselt ringi suuruseks sada aastat. Märkisime ringile tagasivaates neid tähtsündmusi, mis on õpilase elu kuidagi mõjutanud (nt jalgrattaga sõitma õppimine). Juba toimunud sündmused õnnestus õpilastel üsna täpselt aastate kaupa üles märkida. Lihtne oli kirjeldada ka käesolevat etappi: vanust, kooli ja hetkehuvisid.

Lähituleviku aastad märkisime väiksemate vahedega, sest need plaanid ja unistused on enamasti selgemad. Kaugemad, näiteks kümne aasta kaupa planeeritavad tegevused on aga juba üldisema elukorralduse kavandamine.

Selline karjääriplaan oli hea esmase planeerimise vorm, mis sobis hästi kujundliku mõtlemisega õpilastele.

Õppimisvõimaluste ja töömaailma tundmine ning selle tähtsus karjääri planeerimisel

Õpitulemus: õpilane tunneb tööturu üldist olukorda, prognoose ja vajadusi ning ettevõtluse vorme

Selle teema juures kasutasin õpitulemuste paremaks saavutamiseks nõustamiskeskuse karjääriinfo spetsialisti, kellega koostöös korraldasime **kutsepäevi**: kindlatel päevadel käisime õpilastega just nendes kodukoha ettevõtetes, mis pakkusid neile huvi. Kutsepäeva järel toimus alati paneeldiskussioon, mille käigus õpilased rääkisid ettevõttest, kus nad olid käinud. Sel viisil said ka teist ettevõtet külastanud õpilased informatsiooni ja vahetuid muljeid. Kõik õpilased täitsid tagasisidelehe, mis ergutas analüüsima ja nähtut mõtestama.

Õpitulemus: õpilane tunneb kutseid ja ameteid ning kohalikke majandustegevuse valdkondi

Karjääripäev koolis annab alati hea võimaluse elukutseid tutvustada. Iga-aastaselt karjääripäeval rääkisid oma tööst lapsevanemad, kooli vilistlased ja eri ametite esindajad, kes demonstreerisid ka ametialaseid oskusi. Mitmete õppeasutuste esindajad rääkisid õppimisvõimalustest. Infokanalite tutvustamiseks (Rajaleidja, noorte karjäärikeskused, Töötukassa jne) kasutasime õpilaste valmistatud kokkuvõtvaid esitlusi.

Kaasamine on karjääritunni igapäevane osa. Näiteks andsin õpilasele võimaluse panustada tunni ettevalmistamisse omapoolsete näidete ja materjalidega. Üheks võimaluseks oli elukutsete tutvustamisel otsida õpetaja antud küsimustele vastuseid oma vanemate või teiste sugulaste ja tuttavate käest. Mõne teema puhul jaotasin rühmadele ettevalmistamiseks väikesed alateemad, mille tulemuse pidid nad esitama kogu klassile.

Õpitulemus: õpilane oskab leida infot tööturu kohta

Loeng või esitlus. Et loeng pole õpilase jaoks enamasti atraktiivne, siis minu teoreetilise loengu käigus täitsid õpilased töölehte, kirjutasid vastuseid küsimustele, täitsid lünki või joonistasid mõne kokkuvõtva skeemi. See motiveeris neid tähelepanelikumalt kuulama ja arendas selekteerimisoskust.

Projektipäeval, mis toimus iga veerandi lõpus, lõimisime karjääriõpetusse ka infotehnoloogia võimalusi ja arvutitunnis omandatud oskusi. Näiteks koostasid õpilased Publischeri programmis voldiku „Elukunst“, kuhu igaüks vormistas tööintervjuu reeglistiku. Teine rühm otsis internetist karjääriinfo leidmise võimalusi, mille tulemusena valmis slaidiesitlus „Karjääriinfo leidmine“.

Ette antud netiaadressidele (www.rajaleidja.ee, www.tulevikuredel.ee, www.taskuraha.ee, www.tootukassa.ee, www.firstjob.ee, www.hyppeaud.ee, www.sekretar.ee) otsis töörühm lühikese kirjelduse, vastates alljärgnevatele küsimustele.

1. Mille või kelle kodulehega on tegemist?
2. Mis on lehe üldtemaatika ehk millist infot leht annab või kellele see on mõeldud?
3. Mis alajaotused puudutavad karjääriplaneerimist ja kutsevalikut?

Kasulik on õpilastele anda ühe lehe (nt www.innove.ee) kohta ka näidisvastused.

1. Elukestva Õppe Arendamise Sihtasutus Innove.
2. Toetus, kogemus ja nõuanne elukestvat õpet ning kutseharidust edendavatele organisatsioonidele, kõigile õppijatele.
3. Lingid „Kvaliteet kutseõppeasutustes“, „Tööpakkumised“, „Karjääriinõustamise teabekeskus“ ja „Kutsehariduse seirekeskus“.

Slaidiesitluse kandis töörühm 9. klassidele ette. See oli hea võimalus kaasata noored infootsimisse, mille tulemusena valmis suurt infomahtu selekteeriv kokkuvõte.

Projektipäevade eeliseks tavatundide ees on õpilaste oma panus, nende süvendatud tegutsemine ühes või teises valdkonnas. Ka teistel oli väga huvitav kuulata, mida ja kuidas eakaaslased esitlesid.

Õpitulemus: õpilane teadvustab ennast tulevase töötajana

Rollimäng „Tulevikupilt“ võimaldas õpilasel asetada ennast tulevikku ja teadvustada tulevase tööelu võimalusi. Kutsusin enda juurde vabatahtliku ja palusin tal valida teiste õpilaste seast kellegi, kes sümboliseeriks teda ennast. Õpilane valis kaaslaste hulgast kellegi ja pani ta ruumi keskele mingisse poosi (seisma, istuma, lugema, tantsima jne). Palusin õpilasel vaadata „ennast“ eemalt ja kirjeldada, milline see „mina“ on ja mis ta teeb.

Seejärel palusin õpilasel valida kaaslaste hulgast veel kellegi, kes peaks kujutama teda tulevikus. Õpilane asetas ka teise kaaslaste ruumis enda valitud kohta ja poosi ning kirjeldas „ennast“ tulevikus. Siin oli hea esitada suunavaid küsimusi selle kohta, mida see „mina“ tulevikus teeb, kellena ta töötab, milline on ta tööpäev jne.

Noortel võib lasta kaasmängijate abil luua ka tulevast perepilti, töökohapilti jm. See mäng aitas arendada eneseanalüüsioskust ja mõtestada karjääriplaneeringu ning seostas planeerimise tulevase tööga. Kasutasin seda mitme tunni elavdamiseks: teoreetilise osa lõpus kirjeldas „ennast“ ühes tunnis üks õpilane, teises tunnis teine jne.

Õpitulemus: õpilane tunneb haridustee jätkamise võimalusi, oskab näha hariduse ja tööturu vahelisi seoseid

Karjääriinfo. Ka selle teema juures oli vaja kasutada nõustamiskeskuse karjääriinfo spetsialisti, kes on infotemaatikas enamasti õpetajast palju kompetentsem. Näitasime info leidmise võimalusi (Rajaleidja, messid, infoteatmikud), aga õpetasime ka info selekteerimist. Näitena toon karjääriinfot tutvustava slaidiesitluse võimalused.

Näitasin nelja slaidi. Neist esimesel oli skeem karjääriinfo kolme põhiküsimusega: „Kellele?“, „Milline?“ ja „Kust?“. Teisel ja kolmandal slaidil olid ainult pealkirjad „Kellele?“ ja „Milline?“. Arutasime koos, kellele karjääriinfot vaja on, ja kirjutasime vastused kohe slaidile. Seejärel arutlesime, millist infot just nemad momendil kõige rohkem vajavad (võimalikult täpselt: nt mis koolis saab edasi õppida; millised peaksid hindad olema, et gümnaasiumisse sisse saada; kust leida infot mingi kooli kohta jne).

Lõpuks vaatasime neljandat slaidi. Sinna oli õpetaja kirjutanud pika loetelu kõikvõimalikest netiaadressidest, alates Rajaleidja portaalist ja lõpetades infoteatmike ning karjäärimeeskondade kodulehtedega. Arutasime, mis infoallikad õpilased ise on kasutanud, mida saaksid või tahaksid kasutada ja mis infot üks või teine allikas edastab. Selle tulemusena valmis slaidiesitlus, millele koos üle vaatasime. Kõik olid panustanud ja aktiivselt kaasa mõelnud.

Planeerimine ja otsustamine

Õpitulemus: õpilane tunneb karjääri planeerimise põhimõtteid ja arvestab nendega karjäärivalikute tegemisel

Karjääri planeerimise tähtsuse teadvustamiseks ja erinevate karjääriplaneeringute tutvustamiseks kasutasin omakoostatud **slaidikava „Rongi või autoga“**. See aitas töölehe abil õpilasel meelde tuletada tema isiksuseomadusi, võimeid ja võimalusi, analüüsida oskusi ning vajadusi ja kokkuvõtteks sõnastada lihtsamaid karjäärivaliku variante.

Õpitulemus: õpilane suudab otsustada ja teadlikult arvestada otsuseid mõjutavate teguritega

Grupitöö annab ainulaadse võimaluse kogeda neid olukordi, mis igapäevases elus ette võivad tulla. Grupitöö eeliseks ongi see, et enamasti tuleb tegevuse käigus midagi otsustada ja samas arvestada ka teistega.

Näiteks **otsustamise mängus** palusin õpilastel valida, kuhu nad sooviksid minna puhkama. Kõigil neljal seinal oli ühe paiga pilt ja nimi. Iga õpilane valis välja talle meeldiva puhkekohta ja läks seda kujutava pildi alla seisma.

Lugesin puhkekohta iseloomustavaid andmeid neile ette ühe fakti kohta. Õpilased said iga uue fakti teadasaamise järel oma valikut muuta.

Puhkekohti iseloomustavad andmed olid järgmised.

- Ibiza: 1) suvitussaar; 2) majutus merest 5 km kaugusel; 3) toit ei kuulu paketti, vaid tuleb ise muretseda; 4) hotellibassein ei tööta; 5) lõbustusi sellel hooajal ei ole.
- USA: 1) paljude võimaluste maa; 2) on teada, et reis tuleb mitmekesine ja põnev; 3) matkamine mägedes, kuhu tuleb kogu oma vara kaasa tassida; 4) süüa tehakse lõkkel, kohapealsetest materjalidest; 5) suurlinnadesse ei minda.
- Venemaa: 1) lähivälismaa; 2) majutatakse Peterburi-lähedasse maamõisa; 3) antakse kasutada limusiin koos juhiga; 4) tuleb ootamatu külmalaine ja küttesüsteem läheb rikki; 5) selle kompensatsiooniks korraldatakse tasuta ekskursioonid loodusesse ja kultuuriväärtusi vaatama.
- Inglismaa: 1) sõjaväelinnak; 2) ööbimine viietärnihotellis; 3) päevaraha 1000 eurot; 4) võimalus tasuta külastada tänapäevast taastusravikeskust ja spaad; 5) piiratud territoorium, kust reisi ajal välja ei saa.

Tähtis on see, et iga paiga kohta loetakse korraga ainult üks fakt, seejärel iga paiga kohta järgmine fakt jne.

Samasuguse mängu võib välja mõelda ka Eesti paikade kohta (nt Paldiski, Pärnu, Tallinn ja Kükametsa).

Pärast iga fakti esitamist küsisin õpilastelt, miks nad just selle koha valisid. Õpilased põhjendasid oma valikuid ja ka seda, miks nad muutsid või ei muutnud oma esimest valikut. Lõpuks toimunud analüüsi tulemusena selgitasime välja, et ringimõtlemine on täiesti normaalne tegevus: uue info põhjal võibki otsustada teisiti.

Õpitulemus: õpilane teadvustab elurollide ja -stiilide seoseid tööga

Kõikide karjääriõpetuse tegevuste teadvustamiseks oli parim vahend **õpimapp**. See oli koht, kuhu õpilane kogus töölehed, loovtööd, kokkuvõtva teooriakonspekti, lisamaterjalid ja infobuletid, CV ning motivatsioonikirja näidise. Nendele lisandusid ka rollimängude märkmed ja töövarjupäeva ning ettevõttekülastuste analüüsid.

Õpitulemus: õpilane omab teadmisi ja oskusi isikliku karjääriplaani koostamiseks

Loomingulised ülesanded olid parim viis karjääriplaanide koostamiseks. Põhikooli lõpetaja ei ole valmis mõtlema kaugemale lähimatest õpiplaanidest. Selleks et karjääriplaan ei oleks n-ö asi iseenda pärast, kasutasin loomingulisemaid variante, näiteks „Karjäärrikella” või „Minu elu raamatut”.

„**Minu elu raamatu**” valmistamiseks murdis õpilane paberi neljaks, raamatukujuliseks voldikuks. Kaanele kirjutas ta raamatu pealkirja (mis võiks olla tema elu kese, fookus). Vasakpoolsele siseküljele märkis õpilane kirjutatud peatükid (need sündmused või inimesed, mis või kes on tema jaoks olnud tähtsad). Parempoolsele siseküljele märgiti kirjutamata peatükid (mis saab edasi ja mis on õpilase tähtsamad soovid).

Selle ülesande juures rõhutasin, et ei pea kirjutama lausetega, võib olla üsna loov: kasutada lauluridu, vanasõnu, metafoore, jooniseid jne.

See meetod on väga hea planeerimise kujund: õpilane võis olla loov ja see pani teda ennast analüüsima ning tulevikuplaane sõnastama. Lasin alati õpilastel oma raamatut väiksemates rühmades ette lugeda. Mõni soovis seda ka kõigile tutvustada.

Selgitasin õpilastele, et selline karjääriplaan näitab loomingulisi võimeid, aga ka mõtete ja unistuste sõnastamise oskust. Teistele oma raamatu tutvustamine on oluline seepärast, et iga looming vajab kuulajat ja vaatajat.

Õpitulemus: õpilane saab aru oma vastutusest karjääri planeerimisel

Seostamine igapäevaeluga aitab mõista vastutuse suurust igasugustes tegevustes. Seda võimaldavad näited enda või tuttavate elust. Igal võimalikul juhul tõin näiteid, mis haakusid igapäevase eluga. Teave elust enesest pani noori teisiti kuulama ja oli kohe märgata, et nende tähelepanu koondub tunnile.

Hindamine

Olen pidanud karjääriõpetuses kõige tulusamaks teemapõhiselt diferentseeritud hindamist. Nii näiteks said õpilased esimese arvestusliku hinde enesetundmise pädevusi toetavate töölehtede eest, mis õpimappi kogutuna andsid ka hea ülevaate analüüsi- ja eneseväljendusoskusest. Teise teema, tööturu tundmaõppimise pädevusi sai hinnata kutsepäeva raporti alusel. Kolmanda arvestusliku hinde sai õpilane oskuse eest rakendada karjääriplaanis oma huvisid ning võimeid ja seostada neid tööturu võimaluste ja oma unistustega. Aine eripärast tulenevalt pidasin hindamisel silmas mitte niivõrd sisulist poolt kui just korrektset vormistamist ja tähtaegadest kinnipidamist.

Nagu artikli alguses märkisin, on karjääriõpetuse tunnis kasutamiseks sobivaid meetodeid veel palju. Seetõttu on ka hindamisvõimalusi mitmeid. Kursuse alguses tuleb aga kindlasti õpilastega kokku leppida, mida hinnatakse ja millised on hindamise tingimused.

Töömaailma tutvustamine meditsiinivaldkonna näitel

Kaja Kasak, Nõo Põhikooli karjäärikoordinaator

Tänapäeval on meediku eriala prestiižikas ja populaarne, seda näitab suur sisseastumiskonkurss Tartu Ülikooli. Väga paljud noored unistavad arstiametist. Selleks, et unistused saaksid täituda, on tarvis rohkem teada arstiks õppimisest ja arsti tööst.

Erinevate ametitega tutvumisel tekib õpilastel lähedasem kontakt inimestega, kellega on võib-olla olnud ka varasemaid kokkupuuteid. Seetõttu kutsusin arstiametist rääkima kohalikud inimesed.

Olin kuulnud, et nad tegelevad igapäevatöö kõrval ka huvitavate harrastustega. See oli hea võimalus suunata õpilasi märkama ja aru saama, et inimese karjääri mõistetakse tänapäeval laiemalt, tema erinevatest elurollidest koosneva tervikuna.

Õpilastega kohtuma nõustusid tulema kohalik perearst Tiiu, hambaarsti assistent Eleri ja arstitudeng Kaspar. Külalised rääkisid meedikuameti igapäevast, oma harrastustest ja vastasid õpilaste küsimustele.

Perearst Tiiu rääkis sellest, milline on arsti argipäev: kui palju aega kulub patsientidega suhtlemisele ja kui oluline on sealjuures psühholoogiline toetus ning nõustamine. Ta kõneles ka sellest, kui palju aega kulub arvutitööle, kui palju tuleb tegeleda regulaarse enesetäiendusega ja milline on arsti vastutus. Samuti oli juttu arstieetikast ja patsiendi saladuse hoidmisest. Perearstilt küsiti, millised on kõige kriitilisemad momendid arsti töös. Vastuseks oli, et mõnikord on väga keeruline haigust õigesti diagnoosida: on olnud kriitilisi olukordi, kus on tarvis väga kiiresti otsustada ja otsusest oleneb patsiendi elu. Kokkuvõttes kujunes üsna terviklik pilt arstile vajalikest teadmistest, oskustest, võimetest ja isikuomadustest. Õpilased said teada, kui kaua tuleb arstiks õppida ja mis raskused selles töös ette tulevad.

Tiiu on ka rahvusvahelise tasemega orienteerumissportlane. Ta kirjeldas osavõttu maailmameistrivõistlustest, mis toimusid möödunud suvel USA-s. Tiiu rääkis, et orienteerumise kõrval on tema muud sportlikud harrastused kepikõnd ja suusatamine. See oli suurepärase näide, kuidas oma kutsetöös teiste inimeste parema tervise eest seisva isiku enda elus on tähtsal kohal tervislik elustiil ja sport.

Hambaarsti assistent Eleri oli oma töö paremaks kirjeldamiseks võtnud kaasa meditsiiniinstrumente, mille otstarvet ta õpilastele selgitas. Nii said paremini selgeks hambaarsti assistendi otsesed töökohustused. Selgus, et ilma arvutikasutusoskuseta ei saaks assistent hakkama, sest tema ülesanne on ka andmebaasi korras hoida. Õpilastes tekitas elevust Eleri ülestunnistus, et tegelikult ta kardab verd. Oma harrastusest rääkimist alustas ta tõdemusega „hommikul hambad, õhtul lambad”. Selgus, et tema harrastuseks on lambakasvatus ja lambavilla käsitsi töötlemine.

Arstitudeng Kaspar on Nõo kooli vilistlane. Tema mäletas kooli olustikku ja oskas seega anda asjalikke soovitusi õpilastele paremaks hakkamasaamiseks nii koolis kui ka arstiteaduse üliõpilasena. Ta rääkis sellest, miks ta on valinud just arstiteaduskonna, mis õppeaineid seal õpitakse, kui kaua tuleb arstiks õppida ja millised on arstiteaduskonna traditsioonid. Samuti jagas ta praktilisi nõuandeid selle kohta, mida tuleks silmas pidada arstiteaduskonda astudes ja arsti elukutseks valmistudes. Hobitegevustest tal eriti rääkida polnud, kuna arstiõppe ja töö kõrvalt on raske lisaaega leida.

Õpilased olid külaliste tulekust eelnevalt informeeritud ja neil oli võimalus koostada ametite kohta kirjalikke küsimusi. Tegelikult kirjalikke küsimusi ei laekunud, küsimused tekkisid kohtumise käigus.

Kohtumisele järgnevas karjääriõpetuse tunnis tegime kokkuvõtteid ja kogusime tagasisidet ning arvamusi. Õpilaste arvamused olid valdavalt positiivsed, millele aitas oluliselt kaasa esinejate isiksuse muude tahkude avamine ameti tutvustamise kõrval.

Kõige rohkem meeldis õpilastele hambaarsti assistendiga toimunud kohtumine, kuna Eleril oli kaasas hulgaliselt abimaterjali: meditsiinilised tööriistad ja näidised omavalmistatud lambavillatoodetest. Jäi mulje, et kohati oli lambapidamine õpilastele isegi huvitavam ja uudsem teema kui hambaravi. Kaspari esinemisest jäi õpilastele ettekujutus, et arstiks õppimine on kohutavalt pikk protsess. Mõned õpilased arvasid, et nemad küll ei tahaks kümme aastat oma elust pühendada ameti õppimisele, olgu see kui tahes prestiižikas.

Meditsiinivaldkonna tutvustamine õnnestus. Õpilaste tagasiside näitas, et nad olid tähelepanelikult kuulanud ja tundsid räägitu vastu huvi. Kohtumised avardasid noorte silmaringi ja arusaamist tööelust. Lisaväärtuseks pean maaelu, lambakasvatuse ja villa töötlemise kohta saadud teadmisi.

Soovitusi hindamiseks karjääriõpetuses

Mare Lehtsalu, SA Innove karjääriteenuste arenduskeskuse karjääriõppe juhtivspetsialist

Karjääriõpetuse käigus ei hinnata õpilase hoiakuid ega väärtusi, vajaduse ja võimaluse korral antakse õpilasele nende kohta üksnes tagasisidet. Hindamisel väärtustatakse õpilase isikupära ja toetatakse tema arengut. Õpilane peab olema hindamises aktiivne partner, kuna see aitab kujundada eneseanalüüsi oskust.

Õpilase enesehindamine

Karjääriõpetuse õpitulemuste saavutamisel on kõige olulisem roll õpilase enesehindamisel. Oma võimete, huvide, saavutuste ja arengu hindamine on sedavõrd põimunud otseselt oodatavate õpitulemuste sisse, et kohati ongi võimatu eristada, millal noor hindab ennast karjäärivõimaluste seisukohalt ja millal lihtsalt kui õpilast, kes end pidevalt arendab.

Hindamine õppimise käigus

Õpilase teadmisi ja nende rakendamise oskust ning üldpädevuste saavutatust hinnatakse suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel, arvestades õpilase teadmiste ja oskuste vastavust ainekavas taotletavatele õpitulemustele. Õpitulemusi hinnatakse sõnaliste hinnangute ja numbriliste hinnetega.

Õppimist kujundav hindamine

Kujundav hindamine toimub pidevalt, kogu õppeprotsessi vältel kas tagasiside andmisena, juhendamisenä või arutelu, mängu, töölehe täitmise, rühmatöö juhendamise vms tegevuse ajal. Õpilaste hoiakuid, töekspidamisi ja õpiharjumusi võiks kujundada ehk siis kujundavalt hinnata kõigi karjääriõpetuse õpitulemuste saavutamisel.

Teadmiste ja oskuste hindamine

Ainealaste teadmiste ja oskuste hindamise tulemusi võib väljendada kas numbriliste hinnetega viiepallisüsteemis või koolisisesele hindamissüsteemile vastavate kirjalike sõnaliste hinnangute või numbriliste hinnetega.

Ainekavas on välja pakutud, et hindega võiks hinnata praktilisi töid (CV, ettevõtte külastuse tööleht jne), asjakohase informatsiooni otsimise oskust ja peamiste karjääriotsuste mõjutegurite mõistmist. Hinnata võib ka loominguilisust, rühmatöid jm.

Kokkuvõttev hindamine

Kokkuvõtva hindamise meetodina on karjääriõpetuse ainekavas soovitatud kasutada õpimappi. Õpilase jaoks on see ühteaegu nii abivahend, kuhu koguda olulist informatsiooni ja talletada isiklikke kogemusi ning ideid, kui ka enesehindamise ja oma arengu jälgimise tööriist.

Kindlasti ei ole õpimapp kokkuvõtva hindamiseks ainus viis. On palju häid meetodeid: näiteks kokkuvõttev essee või esitlus, milles õpilane põhjendab oma järgneva haridustee valikut. Kokkuvõtva hindamiseks sobib samuti tööleht, mida täites põhjendab õpilane näiteks oma

haridustee jätkamise valikut; nimetab ameteid, kus tal on võimalik pärast erialaõpinguid töötada; loetleb omadusi, mida soovitud amet temalt eeldab jne. Kokkuvõtvaks hindamiseks sobib hästi ka karjääriplaan.

Karjääriõpetuses ei ole rõhuasetus faktiteadmiste hindamisel, pealegi on karjääri planeerimine suures osas tunnetuslik tegevus. Seega ei pea karjääriõpetuses püüdma õpilasi kindlasti just hindeliselt hinnata. On võimalus hinnata mitteeristavalt (sooritatud/sooritamata, arvestatud / mitte arvestatud) ja panna välja üksnes kokkuvõtvad hindad kas siis poolaastate kaupa või kursuse lõpus koondhindena.

Karjääriõppe õpimapp

Karjääriõppe õpimappi võib kasutada peale karjääriõpetuse ainetundide ka laiemalt. Sellesse mappi võiks õpilane koondada kõikvõimalikke materjale: töölehti, pilte, lemmikute edulugusid ehk kogu info, mis on seotud ametite, töömaailma ja enese tundmaõppimisega ning mis on talle toeks karjäärivalikute langetamisel. On selge, et neid materjale võib aastatega koguneda palju. Seepärast on soovitatav liigendada õpimapp juba algusest peale mingi süsteemi järgi.

Näiteks võib õpimapi koostisosad läbi mõelda teemade kaupa.

Teema	7. klass	8. klass	9. klass
Huvid	<i>Minu huvide inventuur</i> <ul style="list-style-type: none"> - Mida mulle meeldib teha? - Millega tahan tegeleda? - Miks? 	<i>Huvide arendamine</i> <ul style="list-style-type: none"> - Kas ja kuidas mõjutavad huvid minu tulevikku? 	<i>Huvitavad ametid</i> <ul style="list-style-type: none"> - Millised ametid ja tööalad mulle huvi pakkuvad? - Miks?
Kes ma olen?	<ul style="list-style-type: none"> - Mis on minu nõrgad küljed? - Mis on minu tugevad küljed? 	<ul style="list-style-type: none"> - Mida tahan endas arendada? - Miks? - Kuidas? 	<ul style="list-style-type: none"> - Millised on minu eeldused erialal õpingute alustamiseks?
Kelleks tahan saada?	Pilt või essee „Minu tulevane töö”	Pilt või essee „Minu tulevane töö”	Tööleht „Minu karjääriplaan järgmiseks kolmeks aastaks”

Samuti saab õpimappi struktureerida õpitulemuste järgi. Näiteks teises kooliastmes joonistatud pildid vanemate töö ja kodupaigas tuntud töövaldkondade kohta sobituvad hästi õpitulemusega „õpilane omab üldist ettekujutust töömaailmast”. Kolmandas kooliastmes aga moodustaksid mitmed töölehed, pildid ja kirjutised rubriigi, mille koondnimetust väljendab õpitulemus „õpilane mõistab hariduse ja tööturu vahelisi seoseid”.

Sel moel koostatav õpimapp toetab tõhusalt ka ainetevahelist lõimingut ja aitab saavutada üldpädevusi.

Kujundava hindamise põhimõtete rakendamine karjääriõpetuse ainetundides

Leelo Tiisvelt Viimsi keskkooli direktor

Kujundav hindamine lähtub konstruktivistlikust õpikäsitlusest ning aitab kogu õppeprotsessi jooksul õpilase tegevust uurides, diagnoosides ja tagasisidet andes õppimise eest vastutada noorel endal. Vastutus on elukestva õppimise üks eeldusi.

Kujundava hindamise kolm põhiküsimust

1. Kuhu ma lähen?
2. Kus ma praegu olen?
3. Kuidas ma tühimiku täidan?

Karjääriõpetuse kontekstis on kujundava hindamise põhiküsimused järgmised.

1. Kes ma olen (enda tundaõppimine)?
2. Kuhu ma lähen (võimaluste kaardistus ja analüüs)?
3. Kuidas ma sinna saan (otsustamis-, planeerimis- ja toimetulekuoskused)?

Kujundava hindamise protsessi juhib klassiruumis õpetaja. Ta jagab õpieesmärke oma õpilastega; juhendab õpilasi õppeprotsessi käigus; kuulab õpilasi, juhtides noorte tähelepanu nende tugevustele ja nõrkustele; annab efektiivset tagasisidet; esitab ise ja innustab õpilasi esitama mõtlemist ärgitavaid küsimusi; toetab õpilaste eneseregulatsiooni ja kasutab kujundavast hindamisest saadud informatsiooni oma töö planeerimisel (Brookhart 2009).

Kujundava hindamise strateegiad

- I Õpieesmärkide jagamine õpilastega
- II Õpilaste kuulamine (märkamine ja juhendamine õppeprotsessis)
- III Efektiivse tagasiside andmine
- IV Mõtlemist ergutavate küsimuste esitamine
- V Õpilaste eneseregulatsiooni toetamine
- VI Õpetaja eneserefleksioon

Karjääriõpetuses on kesksel kohal õppuri eneseanalüüs. Oodatavaid õpitulemusi aitab saavutada eelkõige kujundav hindamine. Karjääriõpetuse kontekstis on oodatavaks õpitulemuseks see, et noor vastutab oma õppimise ja valikute tegemise eest ise. Teadvustades õppimise käigus, et tema tulevik on tema enda kätes, võtab õpilane vastutuse oma karjääri teadliku planeerimise eest endale.

Eesmärgistamine

Õpetaja eesmärk on pakkuda õppimiseks võimalusi ja ressursse, head keskkonda ja noori asjatundlikult juhendada, kuid ta ei saa seada eesmärke õpilaste jaoks. Õpetaja lähtub eesmärki püstitades neist üldpädevustest ja õppeaine õpitulemustest, mida on vaja saavutada. Ta valib

meetodid, mille alusel hinnata ja analüüsida muutusi, mis on õpilases õppeprotsessi jooksul toimunud.

Näide 1. Õpetaja eesmärk

Õpetaja eesmärk on luua vaimsed, sotsiaalsed ja füüsilised tingimused, milles õpilastel on võimalik saavutada karjääriõpetuse õpitulemused.

<i>Andmekogumismeetodid</i>	<i>Kriteeriumid, mille alusel saab eesmärkide saavutamist hinnata</i>
Võimete, eelistuste ja isiksuse testid	Iga õpilane on saanud võimaluse teste täita ja nende testide tulemusi koos koolipsühholoogi või karjääriõustajaga läbi arutada.
Õpetaja vaatlusleht , kus on nimetatud kõik kokkulepitud tegevused, mis aitavad püstitatud eesmärki saavutada (nt osalemine ajurünnakutes, arutlustes, rühma- ja paaristöödes)	Iga õpilane on oma huvidest ja eelistustest lähtudes valinud välja õpitegevused, mis toetavad tema teadlike karjääriotsuste langetamist, ning ta on neis tegevustes osalenud.
Õpimapp , mille sisu ja kohustuslikud komponendid on õpilastega kokku lepitud	Iga õpilane on kursuse lõpuks koostanud õpimapi, mis sisaldab vähemalt 90% kokkulepitud materjalidest, sealhulgas kõiki kohustuslikke komponente.
Vestlus (aluseks õpimapp)	Iga õpilane on osalenud vestlusel, suudab ennast iseloomustada ja hinnata oma võimeid ning langetada realistlikke otsuseid haridustee jätkamise kohta.
Küsimustikule vastamine õpimapi abil	Iga õpilane suudab küsimustikule vastata.
Kirjalik tagasiside õpilastelt	Iga õpilane täidab tagasisideküsimustiku ja hindab oma suutlikkust edasist karjääri planeerida vähemalt rahuldavaks.

Õpetaja lepib õpilastega kokku koostöötingimused ja hindamise reeglid. Nii kokkuvõtva kui ka kujundava hindamise puhul on oluline, et õpilane mõistaks, mida, miks ja mille alusel hinnatakse. Kõige paremini annab nendele küsimustele vastuse hindamismudel, mis defineerib standardi või hindamiskomponendi ja kirjeldab selle saavutustasemeid, mis näitavad loogilist edenemist eesmärgi poole.

Hindamismudel

Hindamismudel on vormilt maatriks, selle võib luua teema, projekti või tegevuse kohta enne õppeprotsessi juurde asumist. Hea hindamismudeli üks olulisi kriteeriume on, kuiõrd suudab õpilane seda ise kasutada efektiivse tagasiside allikana. Hea hindamismudeli loomisse tuleb kaasata ka õpilased.

Karjääriõpetuse kursuse jaoks on kindlasti vaja koostada hindamismudel õpimapi kohta, sest seda hindab õpilane ise. Ta peab täpselt teadma, mis komponentidest õpimapp koosneb ja missugune on materjalide kvaliteet ühe või teise hinde puhul.

Karjääriplaani puhul kerkib üles ka formaadiküsimus. Mõistlik on anda õpilastele karjääriplaani vormistamiseks 2-3 valikut.

Näide 2. Õpimapi hindamismudeli põhi

<i>Komponendid</i>	<i>Kriteerium (arvestatud)</i>
Essee, joonis, plakat vm (sisu, ülesehitus, vormistus)	
Töölehed (põhjalikkus, vormistus jne)	
Õppekäigu aruanne	
Karjääriplaani	
jne	

Eelhindamine

Enne tegutsema asumist peab õpilane jõudma selgusele, kuhu tal on vaja jõuda, kus ta asub ja kui pikk tee tuleb käia. Iga õpilase stardipositsioon ja individuaalsed vajadused on erinevad. Õpetaja ei saa võtta suunanäitaja rolli enne, kui tal on kujunenud pilt oma õpilastest ja õpilased mõistavad, kust nad eesmärgi poole liikumist alustavad.

Alguspunkti määratlemiseks kasutatakse eelhindamist, mis aitab välja selgitada õpilaste oskused, teadmised, arusaamad, hoiakud, uskumused ja vajadused ning häälestab nad õppimisprotsessiks.

Karjääriõpetuses võib ja peabki eelhindamine olema pikem protsess. Tegemist on ju kursusega, mille käigus noor õpib tundma iseennast oma tulevikuväljavaadete kontekstis. Eelhindamisena võib käsitleda nii kogu enesehinnangu ja eneseanalüüsi etappi (võimete, eelistuste ja isiksuse testid) kui ka õpilaste hoiakute ja uskumuste väljaselgitamist karjääri mõiste suhtes.

Näide 3. Eelhindamine

Õpetaja püstitab küsimuse: „Mis on sinu jaoks karjääri puhul kõige olulisem?”

Vastused asuvad neljal paberil klassiruumi nurkades, igal paberil on üks vastus:

- isiklik rahulolu,
- raha,
- tunnustus,
- olla parim.

Õpilased tutvuvad kõigi vastustega. Iga õpilane teeb plussmärgi sellele vastuslehele, mis väljendab kõige rohkem tema arusaama karjäärist. Aktiivne tegutsemine ja arutelu kaaslastega stressivabas õhkkonnas korrastab ning avardab õpilaste mõtlemist ning aitab neil mõista karjääri tähendust. Õpetaja saab klassis ringi liikudes ja arutlustes osaledes informatsiooni oma õpilaste kohta ning muudab ja kohandab vajaduse korral õpetamisstrateegiat ning oma töökava.

Protsessi hindamine

Protsessi hindamise etapis saab õpilane teadlikuks karjäärist, teadvustab karjääri valikuid mõjutavaid asjaolusid, hindab oma võimalusi ja on suuteline langetama haridustee jätkamisega seotud otsuseid.

See on lõpp-punkt, kuhu kursuse läbinud õpilane peab jõudma. Peamisteks strateegiateks, mida hindamise selles etapis kasutatakse, on küsimuste esitamine, efektiivne tagasiside ja enesehindamine.

Mida rohkem ja mida asjakohasemaid avatud küsimusi harjub õpilane iseendale esitama ning mida enam ta neile vastuseid leiab, seda paremini oskab ta tulevases elus ennast teadlikult reguleerida ja oma tegevust tõhustada. Näiteks võib ta endale esitada küsimuse, mis algab nii: „Miks ma pean karjääri planeerimisel ...?”

Õppimine on küsimustele vastuste leidmine.

Näide 4. Küsimuste esitamine

Õpilased asetatakse olukorda, kus neil tekib võimalus ja vajadus endale küsimusi esitada.

Mängu käivitab õpetaja, kes tutvustab situatsiooni: „Kujuta ette, et sa oled jõudnud põhikooli lõpusirgele ja sul on vaja ületada veel viimane katsumus: sa pead astuma kolme targa ette. Igaüks neist esitab sulle ühe küsimuse, millele sa pead vastama ammendavalt. Kui tark on sunnitud sulle lisaküsimusi esitama, saadetakse sind tagasi ja sa ei pääse järgmise targa juurde.

- I tark küsib: „Missugused on sinu unistused?” (Kuhu ma lähen?)
- II tark küsib: „Missugune inimene sa oled?” (Kus ma olen?)
- III tark küsib: „Kuidas sa oma unistused ellu viid?” (Kuidas ma tühimiku täidan?)

Et tarkade ette astumiseks valmis olla, pead sa endale esitama hoopis rohkem küsimusi. Mida sa küsid?”

Siin võib kasutada ajurünnaku meetodit. Iga põhiküsimus on kirjutatud ühele suurele lehele, õpetaja on sinna lisanud ühe käivitava küsimuse. Õpilased liiguvad rühmadena kõigi lehtede juurest läbi, loevad kaasõpilaste küsimusi, esitavad uusi või sõnastavad olemasolevaid ümber. Oskuslikult esitatud küsimus vallandab mõtlemistegevuse, toidab teistsugust lähenemisviisi, loob seoseid varasema õpikogemusega ja algatab uue õppimise.

Õpetaja ülesanne on hoida õpilasi iga põhiküsimuse juures õigel kursil. Tuleviku kohta esitatavad küsimused peavad olema julged ja päästma valla kujutlusvõime. Eneseanalüüsi toetavad küsimused peavad võimaldama eneses põhjalikult ringi vaadata.

Kolmandas etapis tuleb õpilastel leida õiged küsimused, mis aitavad koostada isiklikku karjääriplaani. Ajurünnak lõpeb ühise aruteluga, mille rõhuasetus on tulevase haridustee kavandamisel.

Õpetaja koostab sõelale jäänud küsimustest skeemi või näidiskava ja järgmises tunnis kirjutavad õpilased selle põhjal essee, teevad joonise, koostavad plakati või kasutavad veel mingit muud väljendusvahendit. Iga õpilane peaks saama formaadi valida oma isikupära ja mõtlemisstiili järgi. Oluline on see, et tulevikuvisioni kõnetaks selle loojat. Visioni loomise käigus vastab iga noor oma isikust, unistustest ja plaanidest lähtuvalt kõigi kolme targa küsimustele. Nii püstitavadki õpilased endale eesmärgid.

Kui õpetaja edastab asjatundliku juhendamise õhkkonnas igale õpilasele selge sõnumi, et inimese isiklikud vajadused on olulised ja neid arvestades sillutab ta endale teed tulevikku, siis on noored valmis enda eest ka vastutama.

Tulevikuvisioni alusel jagab õpetaja õpilased loogilistesse gruppidesse. Protsessi kaasatud karjäärispetsialist ja koolipsühholoog on juba kursuse alguses või enne seda õpilasi testinud ja

tulemused igaühega läbi arutanud. Rühmade loomise aluseks võivad olla sarnased tulevikuvisionid, huvid, sarnane mõtlemisstiil või mõni muu kriteerium. Ühe grupi optimaalne suurus on kuus inimest: sel juhul on võimalik töötada ka paaridena ja nii väikses rühmas saavad arutelu käigus kõik sõna.

Efektive tagasiside

Algab iseseisev, koos- ja individuaalne õppimine, mille käigus õpilased tutvuvad õppimisvõimaluste ja töömaailmaga ning koostavad isikliku karjääriplaani. Rühmatöö ajal saavad õpilased kasutada õpetaja koostatud töölehte, millel on suunavad küsimused ja viited infoallikatele. Lahtiste uste päeva, õppeasutuse, mõne ametiasutuse (firma) või karjäärilaada külastus, samuti töövarjuks olemine lõpeb õppekäigu aruandega.

Õpetaja ülesanne on õpilasi märgata ja toetada ning jagada neile tagasisidet, mis moodustab tähelepanuväärse osa õpikeskkonna kultuurist.

Tagasiside on efektive, kui õpilane saab väärtuslikku informatsiooni oma töö tugevuste ja nõrkuste kohta ning tal on pärast seda võimalus tööd parandada ja täiendada.

Õppeprotsess lõpeb vestlusega, mille käigus saab õpilane kasutada oma õpimappi. Vestlusele annab kindlasti hea emotsionaalse värvingu, kui võrrelda kursuse alguses loodud tulevikuvisioni mõne konkreetse töölehe ja karjääriplaaniga. Sellise võrdleva analüüsi põhjal on võimalik hinnata õpilase isiksuslikku arengut karjääriõpetuse valikkursuse käigus.

Vestluse järel vastab õpilane küsimustikule, sealjuures on tal taas võimalus toetuda oma õpimappi kogutud materjalidele. Küsimustik keskendub haridussüsteemile, muutuvale tööturule, õigusaktidele ja ametikirjeldustele ning annab pildi sellest, kuidas õpilane orienteerub edasiste õppimisvõimaluste labürindis. Kujundava hindamise põhimõtteid järgiv küsimustik võimaldab informatsiooni seostada ja uude konteksti paigutada, olulist välja tuua ning analüüsida.

Järeldamine

Traditsioonilised tagasisideküsimustikud uurivad õpilaselt, mis talle meeldis ja mis ei meeldinud, mida ta pidas oluliseks ja mida vähemoluliseks. Kindlasti peab õpilane hindama ka oma panust õppimisprotsessi ja koostööd kaasõpilastega. On hea, kui õpetaja planeerib pärast tagasisideküsimustiku täitmist veel aja ühiseks refleksiooniks. Selleks sobib kasvõi mäng, kus palli üksteisele visates saab iga õpilane kiiresti ühe teemakohase küsimuse esitada ja ühele küsimusele ka vastata.

Läbiva teema „Elukestev õpe ja karjääri planeerimine” kaudu on karjääriõpetus tihedalt seotud eesti keele ja kirjanduse, kunstiõpetuse ja ka kõigi teiste ainevaldkondadega. Oma töökava koostades on karjääriõpetuse õpetajal vaja teha koostööd vastavate ainete õpetajaga, sest lõiminguvõimalusi leidub küllaga.

Essee ja karjääriplaani puhul tasub hinnata õpilase tekstiloomet ja, kuna kirjanduse ainekava väärtuste ja kõlbluse õppesisu on tihedalt seotud eneseanalüüsi ning karjääriga, on võimalik anda hinnang essee sisule ka kirjanduse ainekava võtmes. Juhul kui õpilane valis oma tulevikuvisioni loomiseks kunstivahendid, on võimalik tööd hinnata kunstiõpetuse oodatavatest õpitulemustest lähtuvalt.

Kursuse lõpul analüüsib õpetaja oma tööd ja hindab, mil määral saavutasid õpilased õpitulemused, missugused olid tema töö peamised tugevused ja nõrkused ning millega tuleb arvestada järgmise kursuse kavandamisel.

Karjääriõpetuse puhul on loomulik, kui õpilased ei tea kursuse lõpus veel väga täpselt, kuhu nad edasi liiguvad. Küll aga peab iga õpilane mõistma, miks on oluline oma karjääriga tegeleda ja kuidas endas paremini selgusele jõuda.

Kasutatud kirjandus

Brookhart, Susan M. (2009). Exploring Formative Assessment. ASCD Alexandria, Virginia, USA

Greenstein, L. (2010). What teachers really need to know about formative assessment. ASCD Alexandria, Virginia, USA

Soolise võrdõiguslikkuse teema karjääriõpetuse õppeaines

Reet Laja, Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskuse (ENUT) juhatuse esinaine

Eesti soolise võrdõiguslikkuse seaduse § 10 sätestab, et haridus- ja teadusasutused ning koolitusi korraldavad institutsioonid peavad kohtlema naisi ja mehi võrdselt. Õppeprotsess peab toetama naiste ja meeste ebavõrdsuse kaotamist.

Sooline võrdõiguslikkus on ühiskonna seisund, kus naistel ja meestel on võrdsed õigused, kohustused, võimalused ja vastutus nii ühiskonnaaelu kõigis valdkondades kui ka pereelus. Naiste ja meeste võrdsed võimalused tähendavad soost, soorollidest, stereotüüpsetest hoiakutest ja eelarvamustest tulenevate tõkete puudumist majanduslikus, poliitilises ning sotsiaalses elus osalemisel.

Soo-stereotüübid on mingis kultuuris ja ajaperioodil kehtivad üldised jagatud arusaamad naiste ning meeste olemuse (feminiinsuse ja maskuliinsuse) kohta. Need kinnisarusaamad ümbritsevad inimesi iga päev ning mõjutavad nii üksikisiku identiteeti kui ka suhteid teiste inimestega. Ühiskonna erinevatel arenguetappidel võivad stereotüübid muutuda takistuseks inimese arenguvõimalustele tema elukaarel.

Karjääriõpetus peab aitama kaasa sellele, et uut põlvkonda stereotüüpsed soorollid ei piiraks. Naiste ja meeste sünnipärased (geneetilised, anatoomilised vm) erinevused ei tingi seda, et nad peaksid tegema ainult teatud kindlaid töid ja õppima teatud erialasid. Ei ole kohane käsitleda eraldi meeste ja naiste tööd. Ajalooliselt traditsioonilisi ühele soole sobilikke ja iseloomulikke ameteid tänapäeval enam nendeks ei peeta.

Karjääriõpetuses tuleb tähelepanu pöörata ka sellele, et Eesti uues, 1. juulist 2009 kehtivas töölepingu seaduses ei ole enam naistele keelatud ametite loetelu. Varem oli naistel sellekohase määrusega keelatud paljudes ametites töötada. Enamasti oli tegu mingit füüsilist tegevust hõlmavate töödega, mis on tegelikult rasked nii naistele kui ka meestele.

Karjääriõpetusel on väike ainemaht ja soolise võrdõiguslikkuse teemat ei saa selles aines väga põhjalikult käsitleda. Karjääriõpetuse ainekavas ei viidata soolise võrdõiguslikkuse teemale, samas töövaldkondade ja ametitega tutvumise käigus on see kindlasti kõneaineks.

Õpilaste tähelepanu tasuks juhtida märksõnale „sooline võrdõiguslikkus karjäärivalikutes” ning kogu ainekavas läbivalt silmas pidada tänapäevast lähenemisviisi poiste ja tüdrukute elukutsevalikute laiale spektrile.

Lapsed hakkavad väga varajases eas mõtlema, kelleks nad tahavad saada. Esialgu on nad valmis oma sellekohaseid mõtteid jagama ka teistega. Kooli jõudes on igal lapsel juba väga erinev kogemus sellest, kuidas on tema vanemad, teised sugulased ja sõbrad ning ka lasteaia õpetajad tema elukutsevaliku-mõtetele reageerinud. Tegude võib olla stereotüüpse lähenemisega nn tüdrukute ja poiste elukutsetele, aga ka vastupidi – tänapäevaseid laiahaardelisi võimalusi arvestavate soovitusetega.

Sootundlikul karjääriõpetusel põhikoolis on seega väga tähtis roll: see avardab iga tüdruku ja poisi valikuvõimalusi, edendades nende edasist arengut ning käekäiku. Hariduse soolisel segregatsioonil on majanduslikud tagajärjed, mis ulatuvad inimese elukaarel kaugele. See, mis erialasid tüdrukud ja poisid valivad ning õpivad, hakkab elu jooksul oluliselt mõjutama nende positsiooni tööturul: karjääriväljavaateid, palka jpm.

Soovitusi harjutuse valikul

Eraldi harjutusi või tegevusi soolisuse teema käsitlemiseks ei ole vaja ja need pole ka kohased. Küll aga tuleks õpetajal läbi mõelda kõik õpitegevused, mis võimaldavad tal sobival momendil jagada

õpilaste soolisuse teemat puudutavaid selgitusi ja esitada suunavaid küsimusi, näiteks „Kas see amet sobib tänapäeval nii naistele kui ka meestele ja kuidas sa seda põhjendad?“.

Alljärgnevalt esitangi paar näidet selle kohta, kuidas saab karjääriõpetuse ainetunni harjutuse käigus arutleda ka soolisuse teemal.

Harjutus „Kes on pildil?“

Oodatav õpitulemus: õpilased oskavad analüüsida ja leida seoseid isikuomaduste ning ametite vahel.

Töö käik:

- Õpilased jaotuvad rühmadesse. Iga rühm saab ajakirjast väljalõigatud või joonistatud noore inimese (tütarlapse või noormehe) pildi. Ajurünnaku tulemusena panevad õpilased kirja, kes see noor on, millised on tema väärtushinnangud ja isikuomadused, tugevused ja nõrkused, oskused ja võimed, unistused ja soovid. Kõik vastused on õiged, võib fantaseerida.
- Pildil olevast noorest isiksusest lähtudes uurivad õpilased Rajaleidja portaali ametikirjelduste andmebaasist, mis amet võiks talle sobida. Seejärel otsivad nad sobiva kooli, kus seda ametit õppida saab, ja kirjeldavad sisseastumistingimusi, õppekava ning edasiõppimisvõimalusi.
- Lõpuks esitleb iga rühm oma tulemusi.

Soolisuse teema käsitlemine. Kui leitud koolil on vaadeldava ameti õppimine välja pakutud ainult poistele või ainult tüdrukutele, tuleks arutada ka seda, kas teisest soost õpilane võiks samuti kõnealust ametit õppima minna.

Harjutus „Tunne ametit“

Oodatav õpitulemus: õpilased teavad, mis näitajad ja nõuded iseloomustavad ameteid.

Töö käik

- Õpilased valivad Rajaleidja portaali ametite andmebaasist ühe ameti ja teevad selle kohta plakati, mis sisaldab järgmist infot: mida selle töö raames teha tuleb; millised on töötingimused ja nõuded tervisele; mis haridust on vaja; millised on karjäärivõimalused, sissetulekud ja soodustused. Plakati tegemisel saab kasutada fotosid, ajakirjade või ajalehtede väljalõikeid jm.
- Harjutuse lõpus tutvustavad õpilased plakatil kujutatud ametit.

Soolisuse teema käsitlemine. Kui vaadeldav amet sobib nii poistele kui ka tüdrukutele, siis väljendavad õpilased seda ka oma plakatil.

Kasutatud kirjandus

1. Karjääriinfo teejuht. Kuidas vahendada infot haridusest, tööturust ja elukutsetest
2. Vt põhikooli riiklik õppekava
3. Põhimõisted <http://www.svv.ee/>
4. [Margit Sarv. Sooline võrdõiguslikkus algab haridusest](#) (10. juuni 2010)
5. Vt soolise võrdõiguslikkuse seadus <http://www.svv.ee/index.php?id=471>
6. Gender Equality in Action. How teachers and careers advisors can break down gender, segregation in vocational education, training and work. Equality Commission for Northern Ireland. March 2007

LÕIMING

Kuidas karjääriõpetus toetab riiklikus õppekavas sätestatud üldpädevuste kujunemist

Virve Kinkar Tallinna Ülikooli avatud ülikooli täiendõppekeskuse koolitusjuht

Karjäärinõustajate Ühingu liige

Riiklikus õppekavas käsitletakse pädevust kui asjakohaste teadmiste, oskuste ja hoiakute kogumit, mis tagab suotlikkuse teatud tegevusalal või valdkonnas tulemuslikult toimida.

Õppekava üldistest õppe- ja kasvatusesmärkidest lähtuvalt peaks põhikooli lõpetanu õpitulemused kujundama temast vastutustundliku ühiskonnaliikme, kes tuleb iseseisvalt toime igapäevaelus ning suudab valida oma huvidele ja võimetele vastava õpitee. See on pilt ideaalsest ühiskonnaliikmest, kes suudab erinevates ja osalt ettearvamatutes eluolukordades kasutada omandatud pädevusi.

Karjääriõpetuse õpitulemused ja nende saavutamiseks kavandatud õppemeetodid ning õppesisu toetavad otseselt üldpädevuste (väärtus-, sotsiaalne, enesemääratlus-, õpi-, suhtlus-, matemaatika- ja ettevõtlikkuspädevus) saavutamist. Vastavad seosed üldistatud tasemel on toodud [lisa 1 tabelis](#) „Karjääriõpetuse õpitulemuste seos üldpädevustega“

Ehkki karjääriõpetuse oodatavad õpitulemused on eelpool kirjeldatuga väga sarnased, tuleb oma eluga toimetuleva inimese kujundamist siiski toetada ühtseks tervikuks seotud ehk **lõimitud õppetegevusega**. Toimetulevaks inimeseks ei õpita ühes konkreetses õppeaines.

Põhikooli riiklikus õppekavas käsitletakse lõimingu kui moodust kujundada õppimine ja selle tulemused tervikuks, kuhu kuuluvad kõigi õppeainete õpitulemused, sisu, õppetegevused ning selleks kasutatavad õppemeetodid, kõigi kooli töötajate igapäevane eeskuju, mitteformaalse õppimise õpitulemused jne. Samas ei tohiks ainetevaheliste seoste loomine olema eesmärk omaette, vaid see peaks aitama saavutada soovitud õpitulemusi. Karjääriõpetus peab kooli õppekavas lõimuma kogu muu õppetegevusega. Lõimingu kaudu püütakse saavutada õppeprotsessi tõhusus, et õppija saaks tugineda varem õpitule, seda õppimise käigus seostada ja kasutada igapäevases elus.

Sidusus tähendab, et õppekavas peaks olema vertikaalne kordus, st oskused ja mõisted peaksid korduma ning nende õppimiseks ja harjutamiseks peaks olema jätkuvalt võimalusi.⁴ Karjääriõpetuse **aine sisene sidusus** on eeldus, millele tuginevalt saab kavandada üldpädevuste kujundamist toetavat **välis**, teiste ainete ja õppetegevustega seostes olevat lõimingu.

Sidusus karjääriõpetuse aines

Sisene sidusus saavutatakse

- konkreetsete õpitulemuste saavutamist võimaldava õppeaine sisu põhi- ja alateemade loogilise järgnevuse ning nende vaheliste seoste abil;
- olemasolevate teadmiste ja oskuste täiendamist või neile uute lisandumist võimaldava ajalise planeeringu kaudu;

⁴ [Õppekava integratsiooni võimalusi. Tiina Kuusk](#)

- oluliste mõistete kordamist võimaldava õppimise teel;
- igapäevase eluga seoste loomist võimaldava õppimise kaudu.

Näiteks õpitulemuse „õpilane eristab oma tugevaid ning nõrku külgi ja seostab neid erinevatel kutsealadel töötamise eeldustega” saavutamiseks ei piisa üksnes isiksuseomaduste tundmisest ja eneseanalüüsi oskustest, mis võimaldab teadvustada õpilasel oma tugevad ja nõrgad küljed. Õpilasel on vaja teada ka seda, mis on erinevatel kutsealadel töötamise eeldused.

Seega on mõistlik kavandada õppimine nii, et esmalt saaks õpilane omandada üldised teadmised isikuomaduste kohta ja seejärel teadmised erinevatel kutsealadel töötamiseks vajalike eelduste kohta. Oluline on jälgida, et kutsealadel töötamise eelduste tundmaõppimisel saaks õpilane kinnitust varasematele teoreetilistele teadmistele ja ammutada täiendavaid teadmisi ka vahetus töökeskkonnas viibides. Alles seejärel võib õppija asuda analüüsima oma tugevaid ja nõrku külgi teatud kutsealal töötamise aspektist lähtuvalt.

Sel moel saavutatakse kogu aine **vertikaalne lõiming**, mis aitab õpilastel valikaine õppesisu terviklikult mõista ja saavutada oodatud õpitulemusi.

Horisontaalne lõiming on seoste loomine ainete vahel. Horisontaalse lõimingu tulemusena kujunevad üldpädevused. Ühes õppeaines õpitu või õpitav toetab teise õppeaine omandamist, aitab mõista või suhestada juba olemasolevat või uut teadmist. Karjääriõpetus aitab koondada ja mõtestada karjääri planeerimise seisukohalt vajalikke teadmisi ning oskusi, mis on omandatud teistes õppeainetes. Õpilane mõtestab eri ainetes omandatud teadmised ja oskused ning asetab need reaalse elu konteksti. Karjääriõpetuse seisukohalt tähendab see, et õpilane seostab teadmised iseenda kohta teadmistega tööturu kohta ja planeerib teadlikult oma eluteed (karjääri).

Karjääriõpetuse lõimimine teiste õppeainetega

Igal õppeainel on oma eesmärgid, õpiväljundid ja õppesisu. Eri ainete õppimisel omandab õpilane ühe ja sama teema kohta mitmesuguseid teadmisi ning kujundab erinevaid oskusi. Ka ainetes omandatavate teadmiste struktureerimine on erinev.

Lõimimist kavandades saab karjääriõpetusega seoses tugineda järgmistele **lõimingu tsentritele**.

- **Mõisted.** Enamiku karjääriõpetuses oluliseks muutuvatest mõistetest – näiteks oskus, võimed, õpioskus, elukutse, amet, töö, väga mitmete ametite nimetused jne – omandab õpilane juba varem teistes õppeainetes.
- **Õppesisu ühisosad, teemad.** Sarnaste teemade käsitlemine mitmes õppeaines aitab õpilasel mõista ainete omavahelisi seoseid, luua õpitust tervikpilti, seostada õpitut igapäevaeluga ja väärtustada õppimist kui elukestvat protsessi. Näiteks tööturu teemaga saab tutvuda ühiskonnaõpetuses ja karjääriõpetuses, elukutsetega matemaatika, bioloogia, keemia jm tunnis. Ettevõtluse kui ühe karjäärivõimalusega tehakse tutvust majandusõpetuse tunnis ja majandustegevuse valdkondadega geograafia tunnis.
- **Õppemeetod.** Erinevad, eelistatuna aktiivõppemeetodid võimaldavad lõimida karjääriõpetust õppimisega. Vt [lisaks](#)
- **Idee.** Eduka lõimingu võtmeks on keskse idee käsitlemine mitmes aines, luues nii aineteüleseid seoseid. Karjääriõpetusega lõimimise aspektist on õpilasel oluline mõelda näiteks sellele, kes ta on tulevikus, kelleks ta saab, kuidas ta oma elu kujundab jne.
- **Läbivad teemad.** Näiteks läbiva teema „Tehnoloogia ja innovatsioon” käsitlemisel suunatakse õpilast teadvustama, milline on tehnoloogia uuenduste mõju inimeste töö- ja eluviisidele ning elukvaliteedile. Otsene seos karjääriõpetusega lähtub siin õppija vajadusest tunda

tööturu olukorda. Ühtaegu on teema seotud ka sotsiaalse pädevuse saavutamise, mis on üks üldpädevustest.

Õppekava läbiva teema „Elukestev õpe ja karjääri planeerimine” õppesisus on palju kattuvusi karjääriõpetuse õppesisuga. Seega terviku õppeprotsessi jooksul (sh eri õppeainete raames) omandatud karjääri planeerimise alased teadmised ja oskused on olulised eeldused karjääriõpetuse õpitulemuste saavutamiseks.

Lõimingut toetavad ka alljärgnevad tegevused.

- Õpikeskkonna laiendamine väljapoole klassiruumi: õppekäigud info- ja nõustamiskeskusesse ning ettevõtetesse; tunnid arvutiklassis ja raamatukogus; praktilised tegevused, nt töö harjutamine vabatahtlikuna; ametitega tutvumine vahetus töökeskkonnas jne.
- Koolisisesed ja -välised sündmused: näiteks karjääripäevad, teemakohased õpilaskonverentsid, infomessid jne; õpilastele antud võimalus õpitut rakendada, osaledes nende sündmuste organiseerimises.
- Huvitegevus. Mitteformaalse õppimise käigus teadvustab õpilane oma huvid ja võimed ning nende seose tulevase tööalase tegevusega.
- Koostöö lapsevanematega: võimalus tutvuda vanemate tööga, lapse õpimotivatsiooni toetamine, väärtushinnangute kujundamine, positiivne eeskuju erinevate elurollide ühitamises.

Kasutatud allikad

Põhikooli riiklik õppekava: <http://www.ekk.edu.ee/valdkonnad/oppekavad>

Õppekava integratsiooni võimalusi: <https://www.oppekava.ee/>

Lõiming. Lõimingu võimalusi põhikooli õppekavas. TÜ haridusuuringute ja õppekavaarenduse keskus, 2010: <http://www.ut.ee/curriculum/Kogumiku>

Karjääriõpetuse lõimingu võimalused ainevaldkondadega

Merit Luik Tartu Tamme Gümnaasiumi inimeseõpetuse õpetaja ja karjäärikoordinaator

Karjääriõpetuse ja teiste ainevaldkondade lõimimise moodused

Karjääriõpetuse valikkursus põhikooli riiklikus õppekavas on suur samm edasi, sest see aitab õpilastel kujundada oma elu ja planeerida edasist haridusteed. Karjääriõpetuse valikkursus koondab üheks tervikuks teadmised ja oskused, mis on omandatud mitut õppeainet ning tunniväliseid tegevusi läbiva teema „Elukestev õpe ja karjääri planeerimine” kaudu.

Teiste õppeainete roll karjääriõpetuse kursuse õpitulemuste saavutamisel on väga oluline. Koolis õpetatavad ained toetavad karjääriõpetuse õpitulemuste saavutamist eelkõige järgmisel kolmel viisil.

1. Õpilane saab enam teadlikuks oma ainealastest huvidest, võimetest ja oskustest ning isiksuslikest eripäradest.
2. Paraneb õpilase teadlikkus erinevatest tegevus- ja kutsealadest ning ametitest. Samuti annavad ainetunnid informatsiooni edasiõppimise ja töötamise võimaluste kohta.
3. Eri ainete õppesisu võib temati otseselt haakuda karjääriõpetuse teemade ja soovitud õpitulemustega.

Karjääriõpetus peaks looma terviku ja selle kursuse temaatilised rõhuasetused lõiminguks toetuvalt võiksid olla järgmised:

1. siduda kokku eri ainetundides omandatud, karjääri planeerimist toetavad teadmised, oskused ja hoiakud;
2. keskenduda teemadele, millega teiste ainete raames ei tegeleta või mida käsitletakse pinnapealselt;
3. suunata õpilast teadvustama, milline isiklik väärtus on hariduse ja elutee kujundamise seisukohalt tema hoiakutel ja seni omandatud teadmistel ning oskustel.

Karjääriõpetuse ja teiste ainevaldkondade lõimimise näited

Teisi aineid on karjääriõpetusega võimalik lõimida mitmel moel. Enamiku ainete puhul toimub lõimimine eelkõige kahel järgneval viisil: õpilased teadvustavad endale oma ainealaseid huve, võimeid, oskusi ja isiksuslike eripärasid ning neile vahendatakse informatsiooni edasiõppimise võimaluste ja tegevus- ning kutsealade kohta. Sellisel juhul saab lõimimiseks kasutada õppeülesandeid, rõhuasetusi ja koostööprojekte, mis hõlmavad mitut õppeainet.

Hea näide õppeaineid siduvate ülesannete kohta on uurimuslike tööde ja projektide (aga ka teiste aktiivõppemeetodite) rakendamine kooli õppekava osana. Kui õpilased osalevad uurimuslikes tegevustes ja on aktiivselt kaasatud õpiprotsessi, siis on neil sealjuures võimalik rakendada eri ainetes saadud teadmisi ning omandada mitmeid töömaailmas olulisi oskusi (eesmärkide püstitamine ja oma töö planeerimine, koostööoskus, vajaliku materjali leidmine, analüüsioskus, tekstiloome, esitlusoskus jne). Karjääriõpetuse kursuse raames on võimalik aidata õpilastel koondada selliste õpiülesannete kaudu saadud kogemused ja rakendada neid oma haridustee ning kutseala valimisel.

Näiteks matemaatikas saadud teadmised ja oskused aitavad õpilastel lahendada karjääriõpetuse õpiülesandeid (nt eelarve koostamine, palga arvestamine, maksud ja maksusüsteem). Matemaatikas omandatakse oskus lugeda statistilisi andmeid, graafikuid, tabelleid, diagramme ja jooniseid. Seda oskust rakendades on õpilastel võimalik karjääriõpetuse raames mõista paremini karjääri planeerimiseks vajalikku informatsiooni ning tänu sellele teha kaalutletud valikuid.

Karjääriõpetuse seosed sotsiaalainetega

Neid teistes ainekavades lahti kirjutatud teemasid ja õpitulemusi, mis seostuksid otseselt karjääriõpetusega, leidub aineti väga erineval hulgal. Kõige enam toetavad karjääriõpetust sotsiaalne, eelkõige inimeseõpetus ja ühiskonnaõpetus. Nimetatud õppeainetes käsitletakse mitmeid teemasid, mis kajastuvad ka karjääriõpetuse ainekavas ja toetavad karjääriõpetuse õpitulemuste saavutamist. Alljärgnevalt ongi toodud mõned näited karjääriõpetuse temaatilise lõimimise võimaluste kohta inimese- ja ühiskonnaõpetuse ning eesti keelega. Lõimingu võimalused on esitletud lähtuvalt karjääriõpetuse kursuse struktuurist.

Enesetundmine ja selle tähtsus kariääri planeerimisel

- Inimeseõpetuses analüüsivad õpilased oma iseloomujooni, huve, võimeid, väärtusi, vajadusi, oskusi ja lemmiktegevusi. Karjääriõpetuses on võimalik neid eneseanalüüsi tulemusi seostada nii haridustee jätkamise võimalustega kui ka eri kutsealadel töötamiseks vajalike omadustega. Parim lõimimisvõimalus oleks ühise sotsiaalainete õpimapi rakendamine: sinna aastate jooksul koondatud materjale saaks kasutada nii karjääriõpetuse kui ka teiste sotsiaalainete õpitulemuste saavutamiseks.
- Inimeseõpetuses toetatakse õpilase positiivse minapildi ja adekvaatse enesehinnangu kujunemist. Karjääriõpetuses saab kujundada õpilase enesekindlust ka hariduslike ja kutsealaste otsuste langetamisel.
- Ühiskonnaõpetuses analüüsitakse inimese isiksuseomaduste, oskuste ja teadmiste sobivust erinevate ametitega. Karjääriõpetuses on võimalik igal õpilasel vaadelda oma karakteristikuid ja vaagida enda sobivust erinevatesse ametitesse.

Õppimisvõimaluste ja töömaailma tundmine

- Inimeseõpetuses suunatakse õpilasi analüüsima rolle, mida inimesed elus täidavad. Karjääriõpetuses saab neid rolle seostada tööeluga ja seal esile kerkida võivate probleemidega.
- Ühiskonnaõpetuses analüüsitakse erinevate elukutsete olulisust ühiskonna toimimise seisukohalt. Karjääriõpetuses on võimalik õpilasel vaadelda oma valikuvõimaluste kooskõla ühiskondlike vajadustega.
- Õpilased omandavad ühiskonnaõpetuses põhialused tööturul orienteerumiseks (turumajandus, maksusüsteem, võimalused tööturul, tööturuga seotud probleemid, eelarve koostamine, palga arvestamine, vabatahtliku töö roll jne). Karjääriõpetuse toel luuakse õpilasele võimalus rakendada omandatud teadmisi isiklike hariduslike ja kutsealaste otsuste langetamisel.
- Ühiskonnaõpetuses antakse ülevaade Eesti haridussüsteemist, karjääriõpetuses võimaldab see info õpilastel kaaluda hariduslikke alternatiive oma karjääriplaani koostamisel.

Planeerimine ja otsustamine

- Inimeseõpetuses tutvustatakse enesekasvatuse viise, mis aitavad õpilastel enam mõista oma võimalusi ja vastutust elutee kujundamisel. Suurem, omandatud teadmiste tuginev enesekindlus aitab õpilastel langetada ka hariduslikke ja kutsealaseid otsuseid ja lahendada võimalikke probleeme.

- Inimeseõpetuses omandavad õpilased esmased teadmised ja oskused selle kohta, kuidas alternatiive analüüsida, otsuseid vastu võtta ja nende eest vastutada. Kui inimeseõpetuses keskendutakse eelkõige inimsuhete ja terviseiga seotud otsustele ja probleemidele, siis karjääriõpetuses saab kasutada omandatud tehnikaid karjääriplaani koostamisel.
- Nii ühiskonna- kui ka inimeseõpetuse aines omandavad õpilased baasteadmisi, kust ja kuidas otsida asjakohast informatsiooni, mis aitaks neil oma huvidest lähtuvalt seada eesmärgi. Karjääriõpetuses suunatakse õpilasi kasutama erinevaid teabekanaleid selle info leidmiseks ja hindamiseks, mis toetab juba konkreetsemalt hariduslikke ja kutsealaseid valikuid.
- Nii ühiskonnaõpetuses kui ka eesti keeles omandavad õpilased oskuse koostada ametlikke dokumente, sealhulgas CV-d. Inimeseõpetuses omandavad õpilased suhtluspädevuse. Neid kahte poolt kombineerides on võimalik karjääriõpetuses korraldada tööintervjuude või õppima kandideerimise intervjuude simulatsioone.

Uuenenud õppekava lubab leida väga erinevaid võimalusi nii õppeainete kui ka läbivate teemade lõimimiseks. Õpilase arengulisi vajadusi silmas pidades on mõistlik neid võimalusi kasutada maksimaalselt. Siis on õpilasel koolis omandatust kasu ka isiklike valikute tegemisel.

Praktilised lõimingu võimalused karjääriõpetuse tundides

Enel Pärs Paldiski Gümnaasiumi õppealajuhataja ja karjäärikoordinaator

Praeguses Eestis räägime üha rohkem, et iga õpilane (isiksus) on väärtus ja et ta peab leidma pärast kooli endale ning oma võimetele, natuurile ja tervislikule seisundile sobiva töökoha. Põhihariduse ülesanne on kasvatada õpilasest loov ja harmooniline isiksus, kes saab hiljem oma elurollides hästi hakkama, oskab teha vajalikel eluetappidel enda jaoks ainuõigeid otsuseid ja suudab nende eest ka vastutada. Seega valmistame tulevase kodanikke ette elukestvaks õppeks. Et elus edasi minna, peab inimene oskama vajaduse korral informatsiooni leida ja seda ka kriitilise pilguga hinnata.

Tulevaste kodanike toimetulekule peaks kaasa aitama üks värske õppekava teadlikest uuendustest: ainekavasid läbiv elukestva õppe ja karjääri planeerimise teema.

Karjääriõpetus õppeainena peab toetama ja kinnistama õpilase minapilti, et noor oskaks ennast analüüsida, tal oleks adekvaatne enesehinnang (tugevad ja nõrgad küljed) ja ta kasutaks neid teadmisi oma karjääri planeerimisel. Õpilane peab tundma oma võimeid, huvisid ja oskusi.

Ennast tundma õppima hakkab laps juba esimeses kooliastmes, kui näiteks emakeeles jutustatakse endast ja oma perekonnast, kirjeldatakse oma välimust, huve ning meelistegevusi. Loodusõpetuses on kinnistavaks tegevuseks praktiline enesevaatlus (mõõtmine). Samuti teadvustab õpilane juba esimeses kooliastmes, et inimesed on erinevad.

Nende tegevuste kaudu hakkab lapsel tekkima minapilt. Ta saab aru, et inimeste arvamused ja väärtused erinevad. Kuid samas oskab ta juba teha koostööd, tunneb käitumisreegleid, väärtustab ausust, hoolivust ja õiglust. Esimeses kooliastmes puudutatakse ka põgusalt raha teenimise temaatikat: mil moel keegi raha teenib ja mis ameteid on olemas.

Teises kooliastmes on lugemispalasisid, mis jutustavad loodusest. Nende tekstide kaudu saab õpilastes kasvatada huvi ja ka armastust looduse vastu, et neist saaksid keskkonnateadlikud kodanikud. Õpilased kuulavad ka eluslooduse hääli, kasutades audiovisuaalseid vahendeid. Kui mõnes õpilases tekib sügavam huvi loodusainete vastu, siis on õpetaja ühe oma eesmärkidest saavutanud. Sel juhul jääb juba karjääriõpetuse õpetaja ülesandeks pakkuda, milline võiks olla konkreetne tulevane eriala ja kus seda õppida saab.

Kui teises kooliastmes on loodusõpetuses ette nähtud õppekäik oma kodukohas, et tutvuda asula elustikuga, siis teadvustab õpilane esimest korda, missugused asutused ja ettevõtted on tema kodukohas. Kui loodusõpetuses räägitakse kodukoha ja Eesti keskkonnaprobleemidest, võib arvutiõpetuse tundides lasta õpilastel selle teema kohta infot otsida.

Esimeses ja teises kooliastmes tehakse ära nii-öelda eeltöö karjääriõpetuse tundideks, et seal õpilane juba kinnistaks oma minapilti, leiaks kinnitust oma tulevase eriala valikule ja saaks juhtnööre tööturul orienteerumiseks ning muudeks elurollideks.

Õpitegevustest kasutatakse erinevates tundides nii rühma- kui ka individuaalset tööd. Seega jõuab õpilane arusaamisele, kas tema tulevane elukutse eeldaks kollektiivset tegutsemist või pigem vaikus ja üksinda töötamist.

Õppekavavälistest tegevustest toetab otsuste langetamist ka õpilasesinduse töös osalemine, mille käigus on vaja otsustada, analüüsida, põhjuseid leida, ideid genereerida ja vastutada. Õpilane saab õpilasesinduses olla juhtival kohal ja praktiliselt proovida, kas talle sobib juhtiv või pigem n-ö käsutäitja roll.

Erinevate ainetundide käigus jõuab õpilane selgusele, kui suur on tema pingetaluvus. See teadmine aitab tal karjääriõpetuses endale elukutset valida.

Karjääriõpetust võib lõimida näiteks ühiskonnaõpetuse, eesti keele ning kirjandusega.

Töömaailmaga tutvumist ja otsuste tegemist karjääriõpetuse aine seisukohalt soosib näiteks alljärgnev tegevus, mis annab paju infot noorele, kes soovib minna õppima õigusteadust (nt advokaadiks saada). Ühiskonnaõpetuse tunnis tutvub õpilane kohtusüsteemiga ja eesti keeles omandab kõnepidamise ning väitlemise oskuse. Seejärel kasutatakse kirjandustunnis ühe õpimeetodina kirjanduslikku kohut, mille aluseks on konkreetne teos ja karakter, kelle rolli õpilane asub (näiteks romaani „Hüljatud” peategelase Jean Valjeani roll). Üks õpilane on süüdistatava rollis ja ülejäänud klass esitab talle küsimusi ehk on süüdistajad. Oluline on siin üksteise kuulamine ja aktsepteerimine ning sallivus. Keegi õpilastest võib proovida ka sekretäri rolli ja kohtuistungit protokollida. Sel juhul on tegevusse lõimitud ka infotehnoloogia.

Karjääriõpetust on hea lõimida informaatikaga, et toetada õpilase minapilti ja väärtushinnanguid ning tutvustada talle töömaailma. Karjääriõpetuses suunatakse infot otsima ja vastav praktikum võikski toimuda informaatika tunnis.

Aga on ka teisi lõimimisvõimalusi. Näiteks 9. klassis võib proovida järgmist. Kui karjääriõpetuses lasta teha õpilastel, kasutades šokimetoodikat, enda tagaotsimiskuulutus, siis informaatikas peavad nad tegema vastava kodulehekülje, mis nõuab korrektse eesti keele kasutamist.

Kui eesti keele tunnis on õpilasel selgeks saanud avalduse, motivatsioonikirja ja CV kirjutamise võtted ning see, kuidas tööle kandideerida ja mis dokumente on vaja täita, siis karjääriõpetuse tunnis saab neid toiminguid, näiteks tööintervjuud, praktiliselt proovida. See teema pakub lõimimisvõimalusi inglise keelega, kus 9. klassis võib läbi mängida telefoni teel peetava töövestluse. Harjutuse rõhuasetus ei ole mitte ainult töövestlus inglise keeles, vaid üksikasjalikuma info saamine otsitava töö kohta ja küsimuste esitamine tulevasele tööandjale. Samas toetab kirjeldatud harjutus rollimängu, sest üks õpilane on tööandja ja teine tööotsija rollis. See ülesanne ja ainetevaheline lõiming peaks näitama, kas õpilasel on adekvaatne enesehinnang ning mida ta väärtustab.

Karjääriõpetust saab lõimida ka ajalooaga. Ajaloo mõistmiseks on oluline osata panna ennast kellegi teise rolli ehk siis arendada empaatiavõimet. Samuti on vaja kujundada kriitilist suhtumist mitmesugustesse mõttemüüki ja teadvustada inimeste erinevust. Selleks saab teha ajaloo rollimänge nii, et õpilane paneb end mõne minevikus elanud inimese olukorda ja püüab leida vastuseid järgmistele küsimustele: „Kas ta käituks nii, nagu toimus see ajalooline isik, või mitte?” ja „Kas ta võtaks vastu samu otsuseid või teeks midagi teisiti?”. See harjutus õpetab analüüsima, otsuseid vastu võtma ja nägema maailma läbi teise inimese silmade.

Ettevõtlikkust arendava ning otsustamist ja planeerimist toetava õppekavavälise üritusena julgen soovitada laadapäeva, mille korraldamisel saavad kaasa lüüa kõik õpilased – algklassilastest (õpetaja peab veidi juhendama ja aitama) gümnasistideni välja.

Minu arvates on see üks kõige rohkem erinevate ainete vahelisi lõimimisvõimalusi pakkuv koolisündmus. Algab kõik sellest, et idee tuleb paberile panna. Seejärel hakatakse planeerima, mida ja kuidas teha. Moodustatakse meeskonnad, need omavahel teevad koostööd ja kaasatakse ka lapsevanemaid. Oma toodetele tehakse reklaami ja sõlmitakse lepinguid. Lõpuks toimub muidugi ka ost ja müük, mille käigus saavad õpilased olla nii ostja kui ka müüja rollis. Pärast laadapäeva tuleb teha kokkuvõtte tuludest ja kuludest, esitada kirjalik aruanne ehk siis analüüsida müügitehinguid.

Arvan, et sellise praktilise tegevuse käigus saab õpilane väga rikastava kogemuse, mis aitab tal tulevikus otsuseid vastu võtta. Laadapäev annab juurde ka planeerimis- ja suhtlemisoskust. Mõnel õpilasel võib tekkida huvi hakata ettevõtjaks. Pärast sellist (karjääri)päeva on õpilasel palju suurem õpimotivatsioon, ta teab, kelleks ta tahab saada, ja näeb selle nimel vaeva ehk õpib.

Karjääriõpetuse väärtuseks on praktilisus: õpilased saavad teha harjutusi ja ülesandeid, mängida läbi rolle, proovida ning katsetada ja osaleda õppekäikudel.

Praktilisi näiteid kooli ja piirkondliku teavitamis- ning nõustamiskeskuse koostöövõimalustest

Sirli Kriisa Türi Gümnaasiumi karjäärikoordinaator

Kesk-Eesti Noorsootöö Keskuse karjäärinõustaja

Õpilase pädevuste kujundamisel saab karjääriõpetuse õpetaja teha koostööd teavitamis- ja nõustamiskeskusega (TNK). Mitmeid õpitulemusi on keeruline saavutada (näiteks tööturu ja õppimisvõimalustega tutvumine) üksnes karjääriõpetuse ainetundides, seepärast on TNK karjäärispetsialistide kaasamine oluline.

Väga tulus on karjääriõpetuse aine kolme peateema (enesetundmine, õppimisvõimaluste ja tööturu tundmine ning planeerimine ja otsustamine) sissejuhatuseks või kokkuvõtteks ning igapäevase eluga seostamiseks kasutada karjäärinõustaja või karjääriinfo spetsialisti abi. Karjäärinõustaja aitab õpilasel hinnata tema eeldusi, soove ja võimalusi ning näha karjääriotsuste tegemisel alternatiive. Karjääriinfo spetsialist aitab õpilasel tööturu ja õppimisvõimaluste kohta infot koguda, süstematiseerida ning analüüsida, mõista ameti ja eluviisi vahelisi seoseid, tööturu muutumise ja eluaegse õppimise kontseptsiooni.

Järvamaa TNK koostöö koolidega

Järgnevalt toon mõne näite koolide koostöökogemusest TNK spetsialistidega.

Sotsiaalse pädevuse kujundamiseks oleme kasutanud **karjääripäeva** võimalusi. Näiteks ühel karjääripäeval kandis koolipere erinevaid ametirõivaid. Tegevused aitasid karjääriõpetuse õpitulemuste saavutamiseks lõimida mitmeid õppeaineid.

Algklassides toimus elukutseteemaline joonistusvõistlus, mille tulemusena said kõik näha huvitavat näitust ja ise töid hinnata.

8. klassi õpilastele korraldas keskuse karjääriinfo spetsialist infoseminari „Kes ei tööta, see ei söö”. Teema andis noortele ülevaate ametite paljususest ja mitmekesisusest muutuvall tööturul. Vestluse käigus selgus, mis töövaldkondadega õpilased soovivad tutvuda. Tänu sellele sai karjääriinfo spetsialist koostada kutsepäevadeks huvide järgi diferentseeritud ajakava (kutsepäevast tuleb juttu allpool).

9. klassi õpilastele korraldas karjäärinõustaja samal ajal kutsesobivustesti ja rollimängu „Firma loomine”. Kutsesobivustest aitas õpilastel mõista ja hinnata iseennast, oma nõrku ja tugevaid külgi ning andis tõuke pöörduda vajaduse korral individuaalnõustamiseks keskuse karjäärinõustaja poole.

Enesemääratluspädevust kujundav rollimäng aga arendas nii loovust, ettevõtlikkust kui ka meeskonnatöö oskusi. Firma loomiseks jaotasin õpilased juhuslikkuse põhimõttel viieliikmelistesse rühmadesse. Iga rühm sai ülesande: genereerida äriidee (arvestades grupi liikmete huvide ja võimetega). Grupp pidi mõtlema välja firma nime, kirjeldama lühidalt oma tegevust ja põhjendama, miks on Eestile vaja just sellist firmat. Ülesanded tuli jagada grupis liikmete huvide, võimete ja oskuste järgi.

Selle meetodi abil õpivad osalejad mitmeid olulisi asju. Mängides peab tundma tööturu üldist olukorda, prognoose ja vajadusi ning ettevõtluse vorme (mis liiki ettevõtet oleks ikkagi kasulik luua) ja teadma seda, mis ettevõtet meie piirkonnas veel ei ole. Õpilased peavad tundma kutseid ja ameteid, et otsustada, mis ametikohti nende firma vajaks. Samuti tuleb igal noorel oma huvidest ja oskustest lähtuvalt teadvustada ennast tulevase töötajana ehk seda, millises ametis ta selles

ettevõttes võiks töötada. Oluline on, et kirjeldatud mängu kaudu said õpilased juurde enesekindlust ja otsustusvõimet.

Ettevõtlikkuspädevuse kujundamiseks on õpilasel rollimängudes alati võimalus harjutada iseseisvust ja algatada tegevusi, ta saab ise otsustada ja valida, milline tulemus on tema jaoks parim.

Karjääripäev aitas tähtsustada elukestva õppe printsiipe: õpilased nägid, et noorte jaoks on tähtis saada teavet elukutsete kohta ja seostada seda enese huvide ning võimalustega. See oli tööturu tundmise teemale üldistav ja igapäevase eluga seostatav kokkuvõte.

Õpipädevust kujundades lähtusime õppimisvõimaluste tutvustamisel just valdkondadest, mitte koolidest. Õpilase oskust hankida õppimiseks vajaminevat teavet on kõige parem arendada keskuses toimival **infoseminaril**. Keskuses on olemas väga rikkalik valik infomaterjale, mis võimaldab diferentseerida tegevust huvide ja valdkondade järgi.

Infoseminariks oli 9. klassi õpilastel vaja eelnevalt teatada tegevusvaldkond, milles nad ennast tulevikus näevad tegutsemas. Selle järgi valmistasime ette infomaterjalid ehituse, meditsiini, põllumajanduse ja turisminduse kohta (need olid sel korral eelistused). Ettevalmistatud materjalide hulka kuulusid ametite klassifikaator (sealt otsiti erineval astmestikul asuvaid ameteid konkreetsetes valdkonnas), kutse- ja kõrgkoolide teatmikud (saadi infot, kus üht või teist ametit õpetatakse) ning tööpakkumistega ajalehed ja netiaadressid (sai kohe vaadata, kas sellises valdkonnas on vabu töökohti). Rühmadel olid töölehed küsimuste ja viidetega, kust võiks vastuseid leida. Seminari lõpus tutvustasid kõik rühmad oma tulemust.

Selliselt **diferentseeritud tegevus** aitas õpilastel mõista, et mis tahes valdkond ootab väga erineva ettevalmistuse, võimete ja oskustega töötajaid, ning kinnistas õpitulemusi (õpilane teab haridustee jätkamise võimalusi, oskab näha hariduse ja tööturu vahelisi seoseid).

Seminari lõpus koondas karjääriinfo spetsialist temaatika kokkuvõttesse esitluse „Mida Juku ei õpi, seda Juhan ei tea“. Teema tutvustas lühidalt õpioskusi, -stiile ja -harjumusi, aitas mõista hariduse väärtust ja suurendada õpimotivatsiooni ning jagas näpunäiteid efektiivsemaks õppimiseks.

Lõimides sotsiaalseid pädevusi ettevõtlikkuse ja reaalse elu võimalustega, korraldasime **kutsepäevi**, kus arvestasime õpilaste huvidega.

Tööturu teema alguses kutsusime 9. klassi õpilasi ettevõtetesse tutvumispäevale. Kutsepäevad kohalikes ettevõtetes olid huvide järgi diferentseeritud. Igaüks sai valida kaheksa ettevõtte seast välja need, mida ta külastada tahtis. Keskuse infospetsialist käis kõikides ettevõtetes kaasas ja oskas suunavate küsimustega juhtida õpilaste tähelepanu ettevõtte töö spetsiifikale ja võimalustele.

Kutsepäeva käigus täitis iga õpilane külastuslehe, analüüsis, kas talle see amet sobib, mida ta sai teada jne. Tagasiside oli keskusele väga oluline. Märkasime, et selline meetod oli igati tulemuslik nii siis, kui tagasiside oli positiivne (lasteabikeskuse külastamise järel märkis üks neiu, et oli ka enne mõelnud minna õppima sotsiaaltööd, ja nüüd sai ta oma plaanidele kinnitust, et tõesti tahab sellist tööd edaspidi teha), kui ka siis, kui esialgne edasiõppimisplaan hoopis purunes (pangatöoga tutvumise järel ütles üks noormees, et oli plaaninud minna pangandust õppima, nüüd aga selgus, et see töö nõuab palju paigal istumist ja pidevat tööd arvutiga, mis talle üldse ei meeldi). Ka see oli positiivne tulemus: õpilasele sai selgeks, et unistused ja reaalne töö on tihti erinevad.

Kui eelnevad näited hõlmasid grupitegevusi, siis enesetundmise ja karjääri planeerimise teemade juures on otstarbekas kasutada **sotsiaalse pädevuse kujundamiseks** ka individuaalnõustamise meetodikat.

Karjääriõpetuse õpetajal on hea võimalus näha neid küsimusi, mille puhul on vaja suunata õpilane nõustaja juurde. Ometi on senise kogemuse põhjal siiani olnud tulusam, kui õpilased kohtuvad keskuse spetsialistiga esialgu grupinõustamisel või karjääriinfo tunnis. Pärast neid kohtumisi oli alati märgata, et individuaalnõustamist hakkasid soovima just rühmatunnis või -nõustamisel osalenud õpilased.

Õpilased ootasid nõustajalt konkreetset vastust, mida täpselt ja millises koolis peaks õppima. Noorega vesteldes jõudsimme arusaamisele, et eneseanalüüsi tulemusena, oma tugevate ja nõrkade külgede seostamisel erinevate kutsealade võimalustega ning karjääri planeerimisega saab esialgu selekteerida välja need valdkonnad ja variandid, mis tema puhul kõne alla tuleksid. Otsustama peab aga noor ise. Ka otsustamisjulgust tuli tihtipeale erinevate meetoditega arendada. Kogemusele tuginedes võin öelda, et individuaalnõustamine aitab õpilastes kujundada ka suhtluspädevust.

SOOVITATAV KIRJANDUS

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine, põhikooli karjääriõpetuse valikaine õpetajaraamat. SA Innove. 2010

Õpetamisest: eesmärgist teostuseni. Nõmm, E. & Valgma, R. Eesti Vabariigisliidu Kirjastus. 2008

Täiendavate töölehtede kogumik (<http://www.rajaleidja.ee/karjaariopetuse-valikaine/>)

Ajakohastatud õppemeetodid. Tarmo Salumaa. Mati Talvik. Merlecons ja Ko Oü. 2003, 2004

KASULIKUD VIITED

Ametikirjelduste andmebaas

www.rajaleidja.ee/akab

Edasi õppima gümnaasiumi

www.rajaleidja.ee/gumnaasiumi

Kus õppida – põhikoolilõpetajale. Valikuvõimalused pärast põhikooli.

www.rajaleidja.ee/pohikoolilopetajale

Kutsekoolide andmebaas

www.rajaleidja.ee/kutsekoolid

Küsi Rajaleidjalt

www.rajaleidja.ee/kirjutameile

Lõpueksamid

www.rajaleidja.ee/lopueksamid

Mitmeid online teste

www.rajaleidja.ee/testid

Töötamine õppimise ajal

<http://www.rajaleidja.ee/taskuraha>

Teavitamis- ja nõustamiskeskuste võrgustik

www.rajaleidja.ee/karjaariabi

Tervis ja karjäär

<http://www.rajaleidja.ee/tervis/>

Lisa 1: Karjääriõpetuse õpitulemuste seos üldpädevustega (III kooliaste), Mare Lehtsalu

KARJÄÄRIÕPETUS		ÜLDPÄDEVUSED						
AINE SISU		1	2	3	4	5	6	7
ÕPITULEMUSED		Väärtuspädevus	Sotsiaalne pädevus	Enesemääratlus-pädevus	Õpipädevus	Suhtluspädevus	Matemaatika-pädevus	Ettevõtlikkus-pädevus
TEEMA 1. ENESETUNDMINE JA SELLE TÄHTSUS KARJÄÄRI PLANEERIMISEL	Isiksuseomadused: temperament ja iseloom	Õpilane teadvustab oma väärtushinnanguid ja oskab neid põhjendada.	Õpilasel on adekvaatne enesehinnang. Õpilane mõistab, miks inimesed on erinevad ja käituvad erinevalt, ning aktsepteerib seda.	Õpilane mõistab, miks ja millistes situatsioonides on oluline osata ennast analüüsida.	Õpilane oskab ja tahab juhtida oma õpiprotsessi, tuginedes eneseanalüüsile.	Õpilane oskab ennast esitleda ja adekvaatselt iseloomustada.	Õpilane mõistab, miks ja kuidas haridustee jätkamise võimalused olenevad tema matemaatikaoskustest ning -teadmistest.	Õpilane teadvustab eneseanalüüsi kasutades ettevõtlikkust toetavad isikuomadused.
	Isiksuseomadused: väärtused, vajadused, emotsioonid							
	Isiksuseomadused: võimed, huvid ja oskused (üldoskused, erioskused)							
	Minapilt ja enesehinnang							
TEEMA 2. ÕPPIMISVÕIMALUSTE JA TÖÖMAAILMA TUNDMINE NING SELLE TÄHTSUS KARJÄÄRI PLANEERIMISEL	Muutuv tööturg: tööturu hetkeolukord, trendid, arengusuunad, prognoosid, tööandjate ootused, töösuhteid reguleerivad õigusaktid	Õpilane väärtustab ennast tulevase töötajana. Õpilane oskab seostada üldkehtivaid moraalinorme töötajatele esitatavate nõuetega.	Õpilane väärtustab koostööoskusi.	Õpilane mõistab tulevase töötajana enesetundmise tähtsust.	Õpilane mõistab tööturu võimalusi ning on huvitatud järjepidevast ja asjakohasest enesetäiendamisest.	Õpilane oskab koostada õpingutele ja tööle vajalikke dokumente.	Õpilane mõistab ettevõtlikkuse tähtsust tänapäeva maailmas, sh tööturul.	
	Muutuv tööjõuturg: tööjõuturu nõudlus ja pakkumine, konkurents, elukestev õpe, töömotivatsioon							
	Majandustegevusalad, kutsed, ametid, kutsestandardid, elukutsete ja ametite liigitamine							
	Haridustee: erialad, haridussüsteem, formaalne ja mitteformaalne haridus, hariduse ja tööturu vahelised seosed							
TEEMA 3. PLANEERIMINE JA OTSUSTAMINE	Karjääri planeerimine kui elukestev protsess: otsustamine ja seda mõjutavad tegurid, otsustamisraskused, karjääriinfo allikad, info otsimine, alternatiivid, sundvalikud, muutustega toimetulek, karjääriinfo, karjääriinõustamine	Õpilane oskab karjääriinfo langetamisel arvestada oma väärtushinnangutega.	Õpilane oskab vastutustundliku kodanikuna seada ja saavutada oma eesmärgi.	Õpilane on huvitatud eneseanalüüsist ja soovib oma teadmisi ning oskusi arendada.	Õpilane mõistab, miks ja kuidas mõjutab õpimotivatsioon tema elu, haridusteed ning töövõimalusi.	Õpilane oskab loogiliselt põhjendades selgitada oma karjääriplaane.	Õpilane arendab endas ettevõtlikkust.	
	Isikliku karjääriplaani koostamine: elukestev õpe, karjäär, karjääri planeerimine, karjääriplaani koostamine, edu, elurollid, elulaad, õpimotivatsioon, vastutus, kandideerimisdokumendid							

